
7
ليبر پارٽي سنڌ مارڪسزم جو پرچارڪ
ٻه ماهي
سماجواد
سيپٽمبر آڪٽوبر 2012
ٻڪ تي پلجندڙ سنڌي سماج
سنڌ يونيورسٽي جي وي سي جو اچو چلو
ٽراٽسڪي ۽ اولهه جي پريس
عوامي جمهوري ڪوريه ڪا انقلاب

ليبر پارٽي سنڌ ۽ مارڪسزم جو پرچارڪ

به ماهي

سماجواد

حيدرآباد

(ستين ڪڙي) سيپٽمبر / آڪٽوبر 2012ع

قيمت: =/40

لکپڙهه لاءِ ايڊريس

گهر نمبر C-337 نزد بحريه
فائونڊيشن ڪاليج
گلستانِ سجاد حيدرآباد.
Cell # 03443333888

فهرست

ڪرشن چندر / شفقت قادري

ايڊيٽوريل

ذوالفقارآباد رٿا جي مخالفت ڇو ضروري آهي؟

ذوالفقارآباد رٿا ضلعي ٺٽي جي تعلقن ڪارو ڇاڻ، ڪيٽي بندر، جاتي ۽ شاهه بندر تي مشتمل آهي. سنڌ جي ڪل 350 ڪلوميٽر ساموندي پٽيءَ مان ذوالفقارآباد پروجيڪٽ 223 ڪلوميٽرن تائين جي پکيڙ جو آهي. هن نئي شهر لاءِ 13 لک ايڪڙ زمين گهربل آهي. جنهن ۾ 10 لک ايڪڙ زمين اها آهي جيڪا سمنڊ پوئين عرصي ۾ پائي چڪو آهي ، سو ان زمين کي وڏي سيڙپڪاريءَ ڪان پوءِ واپس حاصل ڪيو ويندو ۽ باقي 328000 ايڪڙ زمين مٿي ڄاڻايل تعلقن مان حاصل ڪئي ويندي. ان منصوبي تي عملدرآمد لاءِ ذوالفقارآباد ڊولپمينٽ اٿارٽي جوڙي وئي آهي جنهنجو چيف مڙس هڪ رٽائرڊ فوجي ليفٽيننٽ جنرل افتخار حسين شاهه آهي. هن پروجيڪٽ لاءِ صدر زرداريءَ جي صحيح هيٺ چيني ڪمپنين سان معاهدا ٿي چڪا آهن. ذوالفقارآباد ڊولپمينٽ اٿارٽي ارڙهين ترميم جي فيصلن جي ڪلي عام لتاڙ آهي جو ذوالفقارآباد ڊولپمينٽ اٿارٽي کي تمام گهڻا اختيار ڏئي، منصوبي کي وفاق جي انتظام هيٺ ڏنو ويو آهي. پي پي پي جي سنڌ حڪومت ۽ روينيو کاتو اتان جي مقامي ماڻهن جي 3 لک ايڪڙ زمين جا کاتا رد ڪري ڇڏيا آهن ۽ حڪومت عوام جي شديد مخالفت باوجود منصوبي تي ڪم جي شروعات ڪري چڪي آهي.

هن تفصيل ڪانپوءِ ڪجهه سوالن جو پيدا ٿيڻ اٽڙ آهي. مثال طور: ڪراچيءَ جهڙي شهر کان صرف 150 ڪلوميٽر پري هڪ ٻيو وڏو شهر ٺاهڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟ ان نئين شهر جا مقامي آبادي ۽ مجموعي طور تي پوري سنڌ تي ڪهڙا اثر پوندا؟ هي ايترو وڏو پروجيڪٽ هن خطي جي فطري ماحول کي ڪيئن متاثر ڪندو ۽ عالمي قوتن جا، خاص ڪري چين جا، انهيءَ سيڙپڪاريءَ پٺيان ڪهڙا مقصد آهن؟ حڪمرانن پاران ترقيءَ ۽ روزگار جي نون موقعن جي دعوائن ۾ ڪيتري صداقت آهي ۽ سنڌ جي تاريخ انهيءَ بابت ڇا ٿي چئي؟

اڇو ته حڪمرانن جي انهن دعوائن ۽ مٿي ڄاڻايل سوالن جو جائزو وٺون ته جيئن اسانجي سياسي ڪردار جو تعين به ٿي سگهي.

1980ڪانپوءِ عالمي طور تي سرمائيداريءَ جو سماج جي پيداواري شعبن کان وڌيڪ، غير پيداواري منصوبن ۾ سيڙپڪاريءَ جو رجحان وڌيو. ڇاڪاڻ ته انهيءَ سان ئي منافعي جي ڪرنڊڙ سيڪڙي تي ظابطو قائم ڪرڻ ممڪن هو. نيولبرلزم جي ايجنڊا ۽ ٻين ملڪن اندر نجڪاريءَ تي تمام گهڻو زور ڏيڻ سان اهي مقصد حاصل ڪيا ويا. عالمي قرض هيٺ مقروض رياستون ۽ انهن جون عوام مخالف، سامراج جون پڇ لٽڪائو حڪومتون هر وقت پنهنجي عوامي وسيلن جي وڪري لاءِ تيار رهن ٿيون. اهڙيءَ ريت ٿين دنيا جا ميگا پروجيڪٽس (جنهن ۾ نوان وڏا شهر به شامل آهن) ڏيهي ۽ غريب عوام جي ضرورتن لاءِ نه پر عالمي سرمائي جي سيڙپڪاري لاءِ جوڙيا ويندا آهن. هي نوان شهر، صنعتي دور جي انهن پراڻن شهرن کان بلڪل مختلف هوندا آهن، جن جي اوسر اتي جي ٻهراڙي سان سلهاڙيل هئي. هي شهر ته سستي زمين حاصل ڪري اتي مهانگيون رهائشي اسڪيمون تيار ڪري،

عالمي گهڻ قومي ڪمپينين جون آفيسون کولي، انهي ڪارپوريٽ طبقي جي وندر ۽ سياحت لاءِ ٺاهيا ويندا آهن. اسان وٽ بحريه هائوسنگ سوسائٽي ۽ ڊي،ايچ، اي انهي جا ننڍا مثال آهن. جنهن ۾ حڪومتي مدد سان رات پيٽ ۾ ملڪ رياض جهڙا ڪرب پتي ماڻهو پيدا ٿيندي ڏٺا ويا. ٻين لفظن ۾ هنن شهرن جو مقصد ، اصلوڪي آبادي جي رهائش ۽ گذر سفر تي مشينون ڦيري، اتي گولف گرائونڊ ٺاهڻ آهي.

ان ڪانسواءِ ذوالفقارآباد جهڙن ميگا پروجيڪٽن جي سياسي اهميت به آهي. اولهه جي سرمائي سان ڇتا پيتي ۽ پنهنجي وڌندڙ پيداواري ضرورتن لاءِ ، چين کي توانائي جي ذريعن ۽ خام مال جي رسد لاءِ محفوظ رستا ۽ بندرگاهون گهرجن ٿيون. گوادر پورٽ جي ناڪاميءَ چيني سيڙپڪارن جو ڌيان سنڌ جي سامونڊي پٽي ڏانهن ڇڪايو. جنهن جي جواب ۾ آمريڪي سامراج هن خطي ۾ ڪجهه قومپرستن مٿان هٿ رکي ، انهيءِ سيڙپڪاريءِ جي رستا روڪ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهي. انديشو آهي ته تازو چيني سفارتخاني ٻاهران ٿيل بم ڌماڪو به انهيءَ ٽڪراءُ جو نتيجو نه هجي! اهو تضاد اسانکي فلپائين، ڪوريا، انڊونيشيا ۽ آفريڪا ۾ به نظر اچي ٿو. تنهن ڪري گهڻ قومي ڪمپنيون چين جون هجن يا يورپ، آمريڪا جون، اهي ٽين دنيا جي قدرتي وسيلن، توانائي جي ذريعن ، سستي پورهئي ۽ کپت جي مارڪيٽ جي ڦولا ۾ ڳجهن جيان لامارا ڏينديون رهن ٿيون. هڪ تحقيق مطابق صرف سال 2008 ۾ پاڪستان ۾ ڪم ڪندڙ ڪمپنيون 65 ارب، 60 ڪروڙ 50 لک روپين جو منافعو پنهنجي ڏيهه کڻي ويون ۽ چيني ڪمپنين جي مهرباني سان اڄ لاطيني آمريڪا جي ڪجهه ملڪن جي اصل آبادي ڪي احتجاج ڪرڻ لاءِ به پيرن هيٺان زمين پنهنجي ڪونهي! ياد رهي ته هن پروجيڪٽ سبب مٿي ڀڏايل تعلقن منجهان اڌائي لک ڳوٺاڻي آباديءَ ڪي پنهجا گهر ۽ زمينون ڇڏي دربدر ٿيڻو پوندو.

پر حڪمران بضد آهن ته هي پروجيڪٽ روزگار جا نوان موقعا پيدا ڪندو ۽ ترقيءَ جا انيڪ در کوليندو. جڏهن ته حقيقت اها آهي ته روزگار جا موقعا نوان شهر اڏڻ سان نه پر صنعت ۽ زراعت کي ترقي ڏيڻ سان پيدا ٿيندا آهن پر اسين سڀ اهو خوب ڄاڻون ٿا ته هن ملڪ ۾ صنعت ۽ زراعت ڏينهون ڏينهن تباهه ٿي رهي آهي ۽ صرف بينڪون ترقي ڪري رهيون آهن ته جيئن ماڻهن کي اجا بدحال ڪري سگهجي. سو، سوال اهو آهي ته روزگار جا موقعا ڪنهن جي لاءِ ۽ ترقيءَ جا انيڪ در ڪنهن تي کلندا؟ ڳوٺاڻي آبادين کي اهي خواب پهرين به ڏيکاري، ڪراچي شپ يارڊ، ڪراچي پورٽ، ڊاڪيارڊ، پورٽ قاسم، پاڪستان اسٽيل مل جهڙا پروجيڪٽ عمل ۾ آندا ويا هئا پر مقامي آباديءَ جو ماڻهو اڄ اتي چوڪيدار جي نوڪري ڪرڻ کان به محروم آهي! ساڳيو حال سنڌ جي معدني وسيلن جي ڦرلٽ ڪندڙ ادارن جو آهي. تيل ۽ گيس پاڪستان ۾ سڀ کان وڌيڪ سنڌ مان حاصل ٿيندا آهن پر 2007 ۾ قومي (جيڪا ڪنهن به ريت قومي ناهي) اسيمبلي ۾ ٻڌايل انگ اکرن مطابق SSGC ۽ SNGPL ۾ڪل ملازمن جو تعداد 11613 آهي جنهن ۾ صرف 3613 سنڌ جا ته 5454 پنجاب منجهان آهن. تنهن ڪري ذوالفقارآباد جهڙا ميگا شهر، سنڌ ڏانهن ڌاري آبادڪاريءَ جي ٻي وڏي لهر جو سبب بڻجي سگهن ٿا، جنهن سان ور ور ڏئي پيدا ٿيندڙ الڳ

صوبا ’تحريڪ‘ ڪي به قوت ملي سگهي ٿي. چاڪاڻ ته ايم ڪيو ايم پاران هن پروجيڪٽ جي حمايت صدر زرداريءَ سان محبت جو نتيجو ڪنهن به ريت ڪونهي.

اصلوڪي آباديءَ جي دربدر ٿيڻ، ڏاري آبادڪاريءَ جي امڪان سان گڏ هن ميگا پروجيڪٽ جا ناڪاري اثر انڊس ڊيلٽا جي فطري ماحول (ECO-SYSTEM)تي به اٿئر آهن. دنيا جي آبادي جو 23 سيڪڙو سمنڊ ڪناري تي رهي ٿو جنهن جو گذر سفر ان ايڪو سسٽم سان ٺهڪندڙ آهي پر ساموندي پٽين تي ذوالفقارآباد ميگا پروجيڪٽن، انهن شهرن ۾ نئين لڳندڙ صنعتڪاري گند ڪچري جو سمنڊ ۾ نيڪال، ساموندي جيوت جي سرمائيداراڻي زيان سان هي ايڪو سسٽم تباهه ٿي رهيو آهي. ذوالفقارآباد رٿا سان انهيءَ ايڪو سسٽم جا ڦڦڙ سمجهيا ويندڙ لکين ايڪڙن وارا تمر (MANGROOS)جا ٻيلا(جيڪي دريائي پاڻيءَ کوٽ سبب هوئين گهڻو گهٽ ٿي ويا آهن) ويتر تباهه ٿيندا. انهن ٻيلن ۾ ساموندي جيوت جي خاتمي سان نه صرف 20 لک ماڻهن جو روزگار متاثر ٿئي ٿو پر ساموندي طوفانن جي زور وٺڻ جو امڪان به وڌي وڃي ٿو جنهن جي منهن ۾ اهي وڏا شهر پوندا. ڪجهه تحقيقن مطابق جنهن علائقي تي ذوالفقارآباد اڏيو پيو وڃي، انهي خطي کي زلزلن لاءِ به حساس ۾ ڪنهن وڏي پروجيڪٽ لاءِ غير مناسب قرار ڏنو ويو آهي.

پر پي پي پي ’مر ويسون مر ويسون، ڪونه مڃ سون!‘. توڙي جو ارباب رحيم جي دور ۾ جڏهن سنڌ جي سامونڊي ٻيٽن کي عرب شهزادن وٽ 5 اسٽار هوٽل ٺهرائڻ لاءِ وڪڻڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي تڏهن انهيءَ پي پي پي سنڌ جي ترقي پسند عوام سان گڏ ان رٿا جي مخالفت ڪئي هئي. پر اڄ سندن مفاهمت جي عوام دشمن سياست واضع ٿي بيٺي آهي. اهڙين حالتن ۾ عوام کي پنهجا وسيلا پنهجي هٿ ۾ ڪرڻ لاءَ پنهنجي تنظيم ڪاري پاڻ ڪرڻي پوندي. چاڪاڻ ته هي ڌرتي ۽ انجا سمورا وسيلا عوام جا آهن نه کي هن حڪومت ۽ گهڻ قومي ڪمپنين جا. عوام جي وسيلن جو دفاع تڏهن ٿي سگهي ٿو جڏهن هنن حڪمرانن، هن عوام دشمن رياست ۽ هن سرمائيداراڻي نظام خلاف منظم ٿي جنگ کي جوڙجي.

ڈیھي سیاسي صورتحال

عدلیہ، پارلیامینٹ اورریاست کا بحران

ناصر منصور

جسٹس(ر) خلیل رمدے نے ایک بار سپریم کورٹ میں اپنی آبزرویشن دیتے ہوئے کہا تھا کہ ’’پارلیمنٹ کو آئین سیکولر بنانے کا اختیار نہیں دیا جاسکتا ‘‘ اس جاری کردہ آبزرویشن کو موجودہ عدلیہ نے کئی بار دھرایا ہے اسطرح عدلیہ نے انتہائی دائیں بازو کی جانب اپنے مکمل جھکاؤ اور مذہب کی آڑ میں پارلیمنٹ کو اسکے بنیادی حق سے محروم کرنے اور اسکے قانون سازی کے حق سے بنیادی طور پر محروم کرنے کا برملا اظہار کیا تھا اور پارلیمنٹ سے جاری چپقلش میں قانون سازی سے متعلق بہت سے اہم فیصلوں کو تار پیڈو کیا ہے ۔اس سے ایک بات تو واضح ہوئی ہے کہ عدلیہ جس سرعت سے منتخب حکومت اور منتخب اداروں پر حملہ آور ہے اور اس کی نظیر پاکستانی ریاست کی تاریخ میں ہمیں بار بار نظر آتی ہے اور ہر بارعمومی طور پر منتخب اداروں اور حکومتوں ہی کو شکست سے دوچار ہونا پڑا ہے۔ پاکستان کی بورژوا ریاست کے اداروں کے باہمی تضادات اور ان میں جاری کشمش ایک نئے فیصلہ کن مرحلے میں داخل ہو رہی ہے اس بار اس امکان پر غور کرنے کی گنجائش نظر آ تی ہے کہ منتخب حکومت اور قانون سازیء کے ادارے کسی حد تک عدلیہ کے وار سہنے اور دیر تک اپنے موقف پر قائم رہ سکتے ہیں۔ یہ صورتحال کسی بھی ذی شعور سے ڈھکی چھپی نہیں ہے کہ ماضی کی طرح آج بھی عدلیہ کے ان حملوں میں انھیں ریاست کے سب سے طاقتور جز یعنی فوج کے ایک بڑے سیکشن کی مکمل حمایت و تائید حاصل رہی ہے جو کہ ملک میں دائیں بازو کی سوچ سیاست اور طرزِ حکومت کو ہی اپنے مفادات کی تکمیل اور بقا کی ضمانت تصور کرتا ہے۔

پاکستان کی بورژوا ریاست کے بڑے ستونوں میں فوج، عدلیہ، سول بیورو کریسی اور قانون سازی کے ادارے اور ان پر قائم حکومت ہی ہیں۔اور ان کے درمیان اقتدار پر مکمل گرفت اور دیگر اداروں کو اپنا مطیع بنانے کی سعی ریاست کے قیام کے پہلے دن ہی سے شروع ہو گئی تھی۔ ابتدا ہی سے ریاست کے ایک ستون سول بیوروکرسی نے پہلے مرحلے میں نوآبادیاتی نظام سے ورثے میں ملنے والے انتظامی سسٹم کی طاقت سے وراثت میں ملنے والے قانون سازی کے اداروں اور ان پرکھڑی سویلین حکومت پرحملہ آور ہونے کے لیے عدلیہ اور فوج کو جونیئر پارٹنر کے طور پر استعمال کیا۔ اس رسہ کشی میں قانون سازی کے سول بورژوا ادارے جو حقیقتاً عوام میں اپنے ہونے کا جواز نہ رکھتے تھے اپنی اصل قوت یعنی عوامی حمایت سے محروم رہے جس کے نتیجے میں سول بیورو کریسی کا پلڑا بھاری ہوتا گیا۔

غلام محمد جیسے افراد کی زیر قیادت اس گروہ نے ریاستی امور پر اپنی گرفت مضبوط کی لیکن ریاست کے قیام کے کچھ عرصے بعد سے ہی فوج نے بطورِ ادارے کے ریاستی ادوار میں ایک اہم فیکٹر کے طور پر ریاست کے نظم و نسق چلانے کے دعوے کے ساتھ نمودار ہوئی ۔ملک میں کمزور جمہوری اقدار ،ریاست کی بنیاد میں

موجود رجعتی نظری اٹھان اور سب سے بڑھکر بین القوامی صورتحال نے اس عسکری ادارے کو کھل کھیلنے کا بھرپور موقع فراہم کیا۔ریاستی اداروں کی کشمکش میں سول بیورو کریسی ،فوج اور عدلیہ ہمیشہ ایک جانب رہے لیکن منتخب ادارے سویلین حکومت تن تنہا اور اکثر اوقات بین الاقوامی مربی کی اشیرباد سے محروم فریق کے طور پر اکھاڑے میں رہے ۔جبکہ عوامی جوابدہی سے آزاد بیورو کریسی ،فوج اور عدلیہ کے اتحاد ثلاثہ کو سرمایہ داری نظام کے سرخیلوں کی گزرتے وقت کے ساتھ مکمل پشت پناہی اور مدد باہم پہنچتی رہی۔

فوج نے 60کی دھائی میں عدلیہ اور سول بیرو کریسی نے سول اداروں پر خفیہ اور حکومت پر کھلے حملوں کی بھرپور اعانت کی اور پھر اس چپقلش میں کمزور ہوتی ہوئی بیورو کریسی اور عدلیہ پر حاوی ہو کر فوج نے جنرل ایوب خان کی زیر قیادت بورژوا قانون سازی کے اداروں اور سویلین حکومت پر کاری ضرب لگائی ۔اس موقع پر عدلیہ نے ہمیشہ کی طرح جبکہ سول بیورو کریسی نے پہلی بار اپنی ثانوی حیثیت کو تسلیم کرتے ہوئے فوج کی بالادستی اور ریاست پر اس کے قائدانہ کردار کو بلاشرکت غیرے تسلیم کر لیا جبکہ قانون سازی کے اداروں اور منتخب انتظامی حکومت کے ذریعے اپنے مفادات کی تکمیل کے لیے سرگرداں شہری اشرافیہ اور جاگیر داروں کے ایک بڑے حصے نے نئی صورتحال سے سمجھوتا کر لیا اور فوج ،بیورو کریسی اور عدلیہ کے گٹھ جوڑ کا نسبتاؔ ادنیٰ حصہ بنکر اپنے مالی وسیاسی مفادات کی تکمیل میں عافیت جانی۔ دیکھا جائے تو سویلین بورژوا طبقات کے بڑے حصے نے اپنی شکست تسلیم کر لی جس کی بنیادی وجوہات سماج میں موجود معاشی ڈھانچہ اور بین الاقوامی سطح پر امریکہ کی زیر قیادت سامراجی کیمپ اور سوشلسٹ بلاک کی بڑھتی ہوئی۔مخاصمت جیسی ٹھوس مادی حقیقتوں کے تناظر میں آسانی سے تلاش کی جا سکتی ہے ۔لیکن بورژوا طبقے کے ایک کمزور حصے اور دیگر جمہوری قوتوں نے نہایت کمزور ہوتے ہوئے بھی ریاست کی اس غیر جمہوری جڑت اور غیر منتخب ریاستی اداروں کے عوام دشمن گٹھ جوڑ کے خلاف مسلسل جنگ جاری رکھی جسکا اظہار ہمیں عوامی لیگ کے قیام ،نیشنل عوامی پارٹی ،پاکستان نیشنل پارٹی ،آزاد پاکستان پارٹی جیسی ملک گیر سیاسی تنظیموں اور ریاست میں موجود قومی اکائیوں میں خدائی خدمتگار تحریک، سندھ عوامی محاذ، آستم گل اور ورور پشتون کے قیام کی صورت میں نظر آتا ہے ۔ان تنظیموں نے دائیں بازو کے رحجانات کی حامل مضبوط مرکز کی حامی ریاست کے ہر نظری پہلو کو چیلنج کیا لیکن فوج اور عدلیہ کے طاقت ور اتحاداسکی چھتر چھاؤں میں سول بیورو کریسی ،شہری اشرافیہ اور جاگیرداروں کے بڑے حصے نے ریاست کو سیاست کے مزید دائیں جانب دھکیلنے میں بھرپور کردار ادا کیا ۔فوج نے خطے میں بین الاقوامی قوتوں کے مفادات اور ریاست میں اپنے بڑھتے ہوئے مفادات کو ہمیشہ ہم آھنگ بناتے ہوئے اپنی قانونی اور آئینی حیثیت پر '' مہرِ حق'' ثبت کرانے کے لیے عدلیہ ہی کے آزئے ہوئے مہرے کے طور پر کامیابی سے استعمال کیا ہے ۔عدلیہ، تاریخ کی ہر اہم گھڑی پر اپنی سرشت کے عین مطابق عوام اور جمہوری

اقدار کے مخالف سمت ہی میں جاتی نظر آئی۔ مولوی تمیز الدین کیس ،اقتدار پر ایوب خان کا قبضہ یا پھر ایوب کے اپنے دئیے گئے آئین کے مطابق اقتدار کی منتقلی سے انحراف ،بنگال کی آزادی سے پہلے عوام الناس کے قتل عام پر خاموشی ،پہلی بھٹو حکومت کا خاتمہ، ضیاء الحق کا مارشل لاء اور بھٹو کا عدالتی قتل،بے نظیر حکومت کی برخاستگی، نواز شریف کا اقتدار سے نکالے جانا،مشرف کی فوجی حکومت کی آئینی وقانونی جواز کی فراہمی کا ہر عمل ،عدلیہ اور اس کی پشت پر موجود عسکری اداروں کی شہہ اور گہرے تعلقات کا منہ بولتا ثبوت ہے۔تاریخ ہمیشہ عدلیہ اور فوج کے گٹھ جوڑ کو اس تاریخی تناظر میں دیکھے گی ۔اوراسی پس منظر میں عدلیہ کی موجودہ روش کو بھی دیکھنے کی ضرورت ہے ۔ عدلیہ اور سول بورژوا ژی تنازع جیسے مسئلے کو پی پی،زرداری کرپشن اور پی پی حکومت کی بدترین انتظامی وسیاسی بے ضابطگی اور عوام دشمن اقدامت پر در آنے والے جائز غصے اور نفرت کی عینک سے دیکھنے کی بجائے اس جذباتی کیفیت کو ایک طرف رکھتے ہوئے قانون سازی کے سویلین منتخب بورژوا ادارے اور ریاست پر قابض دیگر ریاستی اداروں کی 6دھائیوں سے جاری کشمکش کے تناظر میں دیکھ کر ہی ٹھیک نتیجے تک پہنچا جا سکتا ہے اور اس تناظر سے ہٹ کر عدلیہ کی موجودہ روش کو دیکھنے اور سویلین حکومت بد اعمالیوں کی آڑ میں ہوئے پے در پے حملوں سے موجودہ صورتحال میں جاری کشمکش کو سمجھنا مشکل بھی ہے اور اسکے غلط نتائج بھی نکل سکتے ہیں۔

میری اپنی دانست میں 1947سے وجود میں آئی ریاست کے اداروں کی پہلے دن سے جاری کشمکش میں ایک کمزور حصے نے اپنی مقدور بھرمسلسل کمیتی کوششوں سے موجودہ حالات میں ایک کیفیتی تبدیلی کے روشن امکانات پیدا کر دئیے ہیں۔موجودہ حالات میں ماضی کے برعکس عدلیہ اور اسکی پشت پر فوج کے کئی ایک کاری وار، موجودہ بورژوا منتخب سویلین سیٹ اپ سہہ گیا ہے اور اپنی بقا اور بالادستی کی اپنے تئیں کوشش کر رہا ہے ۔اس سلسلے میں بورژوا طبقات کی نمائندہ سیاسی اظہار کی قوتوں نے بھی عمومی طور پر آخری تجزیہ میں موجودہ سویلین سیٹ اپ کے پلڑے ہی میں اپنا وزن ڈالا ہے وہ چاہیے شہری اشرافیہ کے نمائندہ گروہ ہوں یا کہ دیہاتوں کی زرعی اریسٹو کریسی وہ موجودہ صورتحال میں اپنے مفادات اس امر میں مضمر محسوس کرتے ہیں کہ موجودہ بورژوا منتخب قانون سازی اور سویلین حکومت کے طریقہ کار ہی کو جاری رہنا چاہیے اسی میں ان طبقات کی ریاست پر گرفت مضبوط ہونے کے امکانات اور دیگر ریاستی اداروں کی ریاست پر گرفت کو کمزور کیا جا سکتا ہے کہ وہ کھل کر نہ سہی مگر اندرونِ خانہ عدلیہ اور فوج کے مشترکہ حملوں میں ان کے شریک کار بننے سے کافی حد تک اجتناب برت رہے ہیں ۔اسی لیے فوج اور اور عدلیہ ماضی میں شہری اشرافیہ اور جاگیرداروں کی مکمل حمایت نہ ہونے کی بنا پر مدد کرنے کے لیے دائیں بازو کی انتہا پسندقوتوں (دفاعِ پاکستان کونسل) ٹیوٹر زدہ اور کمپیوٹر پروگرامرڈ عمران خان کو تیار کرنا پڑا جس سے ریاستی اداروں کی کشمکش میں نئی

Equationبننے کے امکانات ابھرتے نظر آ رہے ہیں۔

ایک نئے اہم فیکٹر نے صورتحال کی تازہ ترین تبدیلی کا عندیہ دینا شروع کر دیا ہے وہ ہے پاکستان کی ریاست کے مربی امریکی سامراج کا ریاست کے اندرونی تضادات میں بدلتا ہوا رویہ جس نے پاکستانی ریاست کے مقتدر اداروں خصوصاً فوج کی سوچ اور حکمتِ عملیوں کے ڈھانچے کی چولیں ہلا کر رکھ دی ہیں ۔ ہوتا یوں آیا ہے کہ اس ریاست کے قیام سے ہی سامراجی حکومتوں اور انکے مالیاتی ودفاعی اداروں نے ریاستی اداروں کی باہمی کشمکش میں ہمیشہ فوج ہی کی پشت پناہی کی ہے اور نتیجے کے طور پر وہ ریاست کے مضبوط مرکز کی حامی دائیں بازو کی تمام قوتوں کا بھی بالاواسطہ پالن ہار بن گیا اور ریاست نے جمہوری ،وفاقی ،قومی اکائیوں کے حقوق ،جمہوری اقدار ،اقلیتوں کے آئینی وقانونی حقوق،عورتوں اور مظلوم طبقات کے مفادات کی مختلف جہتون میں ترجمانی کرتی سیاسی قوتوں کو بھر پور طریقے سے نشانہ مشق بنایا گیا اور کوئی ایسی ترکیب آزمائے بغیر نہ چھوڑی جو ان قوتوں کو کمزور کرنے کے لیے ضروری تھی۔ اس سارے عمل میں فوج اور اسکے مقامی حواریوں کو امریکہ اور اسکی دیگر حامی حکومتوں کی مکمل اشیر باد حاصل رہی۔جبکہ سوویت یونین عمومی طور پر اور چین خصوصی طور پر ریاستی جبر کی شکار متحرک ترقی پسند اور مرکز گریز قوتوں کے ساتھ فیصلہ کن انداز میں کھڑے ہونے کے برعکس اپنی ریاستوں کے مفادات کے گرد بنی حکمت عملیوں کے گرداب میں پھنسے رہے۔ وہ بین الاقوامی سطح پر جاری اس نظریاتی جنگ میں پاکستانی ریاست میں موجود دوست قوتوں کو اس طرح تقویت پہنچانے میں ناکام رہے جیسے کہ سامراجی ممالک نے اپنے مقامی حاشیہ برداروں کو طاقت مہیا کی تھی۔

اس صورتحال نے پاکستانی ریاست کے اداروں کی جاری رسہ کشی میں فوج کو فیصلہ کن کردار دے دیا جسکو مزید طاقت وتقویت بین الاقوامی سامراجی فوجی معاہدوں میں شمولیت ،افغانستان میں انقلابی تبدیلی کو روکنے کے لیے جہاد اور پھر مذہبی انتہا پسندی کے خلاف نام نہاد جنگ جیسے بڑے واقعات نے پہنچائی اور اسکے آئینی سیاسی وقانونی جواز کے لیے ہر بار عدلیہ نے بھرپور کردار ادا کیا۔ جنرل ایوب، جنرل ضیاء الحق او ر جنرل مشرف ان بڑے واقعات کی فوجی علامت ہیں اور ان کے سیاہ ادوار اور کالے کرتوتوں کو نام نہاد قانونی جواز اپنے وقت کی عدالتوں ہی نے فراہم کیا۔

موجودہ صورتحال میں ایک زبردست Paradimشفٹ امریکہ اور اسکے حاشیہ بردار صنعتی ممالک کی پاکستان کی ریاست اور اس میں موجود اندرونی تضادات کے بارے میں دھائیوں سے جاری حکمتِ عملی اور پالیسیوں میں آیا ہے اورپہلی مرتبہ تین دھائیوں سے زائد عرصہ پر محیط افغان وار کے اتحادیوں (امریکہ اور فوج) کے درمیان اہداف کے حصول کے طریقہ کار پر کسی حد تک اختلافات پیدا ہو گئے ہیں۔ان اختلافات میں تیزی جنرل مشرف کے دور اقتدار میں پیدا ہوئی جب فوج کے ایک انتہائی دائیں بازو پر مشتمل حصے نے امریکہ کی پالیسیوں سے اختلاف کرتے ہوئے

آزادانہ طور پر پرانی حکمتِ عملی پر ہی عمل در آمد جاری رکھا اور مشرف نے اسی سے فائدہ اٹھانے کے لیے اسے جاری رکھنے ہی کو ترجیح دی اور امریکہ اور اسکے اتحادیوں کو دائیں بازو کی طاقت سے ڈرا کر اپنا اُلو سیدھا کرنے کامنافقانہ راستہ اختیار کیا۔ عدلیہ اس صورت حال میں فوج کے انتہائی دائیں بازو کے مہرے کے طور پر سامنے آئی اور مشرف ،عدلیہ کے تنازع کے اس رخ کو بھی دیکھنے کی ضرورت ہے۔ جبکہ امریکہ نے نئی حکمت عملی کے طور پر فوجی ادارے کے ساتھ اپنے روایتی تال میل اور گہری وابستگی کے ساتھ ساتھ نئے عناصر خصوصاً ان قوتوں سے راہ و رسم بڑھانی شروع کر دی جنہیں وہ ماضی میں کسی حد تک نظر انداز کرتا رہا ہے جن میں مرکز گریز قوتیں ، شہری اشرافیہ اور دیہی معیشت پر قابض جاگیردار قوتیں جو اپنا اظہار بورژوا آئینی اداروں اور سویلین و منتخب حکومت کی قیام کے ذریعے کرتی رہی ہیں۔ فوج نے اس نئی بنتی Equation کو نرم پیٹ برداشت نہیں کیا اور اپنی ایک کے بعد ایک ترپ چال سے اسے ناکام بنانے کی ہر ممکن کوشش کی جس میں " کیری لوگر بل" ، " میمو گیٹ" ، " ریمنڈ ڈیوس کیس" ، " سوئس خط کیس" ، این آر او" وغیرہ شامل ہے جسکے لیے عدلیہ نے دامے درمے سخنے نہایت ہی عجلت ، دن کی روشنی اور رات کی تاریکی میں ہر لحظہ اپنا ماضی کا روایتی کردار ادا کرتے ہوئے غیر منتخب اداروں کے باہمی اتحاد کی بقا کے لیے اپنی سی کوششیں جاری رکھیں اور فوج نے نیٹو سپلائی کی بندش سے نئی بنتی بگڑتی Equation کو اپنے حق میں بدلنے کی آخری سی کوشش بھی کر ڈالی اور پھر ناکامی کی صورت میں کسی حد تک امریکہ سے معاملات طے کرنے کی ٹھان لی اور آج وہ اسی صفحہ پر ہے جہاں امریکہ اسے دیکھنا چاہتا ہے ۔ لیکن ماضی سے پیوست دائیں بازو کی گہری سوچ اور یک رخی حکمت عملی سے انحراف فوج کے ایک طاقت ور حصہ کو آج بھی قبول نہیں لہذاآج کی صورت حال میں فوج کا ایک حصہ جس کی قیادت ISI کررہی ہے دائیں بازو کی اتحادی قوتوں جن میں عمران خان، جماعت اسلامی ، شیخ رشید ، قبیل کے لوگوں اور مذہبی انتہا پسندوں بشمول عسکری گروہوں جن میں طالبان کا ایک حصہ اور لشکر طیبہ شامل ہیں کی پشت پناہی میں نئی بنتی Equation کو مسترد کر رہے ہیں اور اسے ہر طریقہ سے بے عمل کرنے کی کوشش کر رہے ہیں جس میں عدلیہ ایک کلیدی کردار ادا کر رہی ہے۔ نئی بنتی Equation میں فوج کا ایک بڑا حصہ بادل نخواستہ اور بین الاقوامی صورت حال کے تناظر خصوصاً عراق، لیبیا اور اب شام میں اندرونی قومی، لسانی اور قبائیلی تضادات سے فائدہ اٹھانے کی امریکی حکمت عملی کے خوف میں وقتی طور پر پیچھے ہٹنے پر مجبور نظر آرہی ہے جبکہ شہری اشرافیہ، دیہی جاگیرداروں ، مرکز گریز گروہوں کے سیاسی اظہار کی قوتوں سے ماضی کے بر عکس امریکہ کی بڑھتی ہوئی رغبت پاکستان کی ریاست کے اداروں میں جاری کشمکش میں نئے توازن پیدا کرتی نظر آرہی ہے۔

سویلین بورژوازی مسلسل ارتقائی عمل میں بورژوا ریاستی اداروں کی

کشمکش کے دوران فوج اور عدلیہ سے کبھی اعلانیہ ، کبھی مخفی انداز نبردآزما رہی ہے اور یہ مفادات کے حصول اورریاست پر گرفت کا معر کہ مسلسل جارہی ہے۔ سویلین بورژوا موجودہ صورت حال میں ریاستی امور میں فیصلہ کن حصہ کی طلب گار نہ بھی ہو مگر حصہ بحثیت جثہ ضرور طلب کر رہی ہے۔

اس سارے منظر نامہ کے تناظر میں یہ بات کہی جا سکتی ہے کہ سامراجی قوتوں نے اب مضبوط مرکز کی ریاستی قوتوں سے حکمت عملی اور خطہ میں مفادات کے بعض تضادات کی بنا پر اختلافات کا کھل کر اظہار شروع کر دیا ہے۔ جس میں طالبان ، افغانستان ، ایران ، چین ، ہندوستان جیسے مسائل پر متحا رب نقطہ نظر کی بنا پر سامراجی قوتوں نے اب پاکستانی ریاست کے اندر موجود سویلین بورژوازی کے ایک حصہ (قانون ساز اداروں) کی فوج اور عدلیہ کے ساتھ تاریخی اور حقیقی لڑائی میں اپنے پرانے حلیفوں کی ساتھ ساتھ آئینی اداروں سویلین حکومت کے ساتھ معاملات بھی بہتر کرنے شروع کیے ہیں۔ کیونکہ بورژواژی نے خود کو دیگر ریاستی اداروں کی طرح خود کو امریکی پالیسیوں میں بہتر مہرے کے طور پر استعمال ہونے کا مقدور بھر یقین دلایا ہے اور موجودہ حالات میں امریکہ کو سوٹ کرتا ہے کہ وہ ریاست کے طاقتور ادارون کو اپنی شرائط پر کام کرنے کے لیے بورژواژی کے بڑھتے ہوئے کردار کو لیوریج کے طور پر استعمال کرے۔ مرکزگریز قوتوں کے بارے میں بھی اپنے یک طرفہ رحجان میں تبدیلی پیدا کرتے ہوئے مر کز کی ریاستی قوتوں سے باتیں منوانے کے لیے ان کی حمایت کا آغاز بھی کر دیا ہے جسکا ا ظہار ہمیں طالبان کے ایک حصہ کی حمایت، سندھ اور بلوچستان میں جاری سیاسی، عسکری چپقلش میں اس نئی Equation کے بڑھتے گھرے ہوتے ہوئے اثرات نظر آرہے ہیں۔

فوج کے ایک بڑے حصہ نے بادل نخواستہ اور نئی جیو پولیٹکل صورت حال میں پچھلے ایک خاص عرصے تک امریکہ سے حکمت عملی کے تضادات میں رہنے کے بعد کسی حد تک معاملات کو بہتر بنا کر نئی شرائط پر وقتی طور پر خطے میں امریکی حکمت عملی کا حصہ بن گئی ہے۔ جبکہ فوج کا دوسرا حصہ جو ماضی کی حکمت عملی کا تسلسل اور مقامی سیاسی عمل میں فیصلہ کن فیکٹر رہا ہے جس نے اپنی پرانی روش چھوڑنے سے انکار کر دیا ہے جسکا اظہارہمیں ایک طرف دفاع پاکستان کو نسل، عمران خان کی شکل میں نظر آرہا ہے تو دوسری طرف عدلیہ کی بڑھتی ہوئی اچھل کو د اور بے چینی کی صورت نمودار ہو رہا ہے۔ سامراجی حکمت عملی میں اس کے ساتھ ایک صفحہ پر ہونے کے باوجود فوج کے بڑے حصہ کا آج بھی اس بورژوا سویلین حصہ سے اعتماد کا رشتہ قائم نہیں ہو سکا ہے جو عمومی طور پر فوج اور عدلیہ سے ریاستی امور کے کنٹرول پر مسلسل نبرد آزما رہا ہے۔ مفادات کے بچاؤ کے لیے نئی گٹھ بندی ہو رہی ہے نئے حالات میں سویلین بورژوازی کی مسلسل لڑائی رنگ لا تی محسوس ہورہی ہے اور وہ نئے بین الاقوامی حالات کا بھر پور فائدہ اٹھانے کے موڈ میں ہے یہی وجہ ہے کہ وہ عدلیہ جو کہ ایک بڑی تحریک کے نتیجے میں بحال ہوئی ہے کہ بڑھتے ہوئے اثرات اور فوج کے ایک حصہ کے ساتھ اسکے گٹھ جوڑ کو بے

نقاب کرنے اور اسکو سینگوں سے پکڑ کر زیر کرنے پر تلی ہوئی ہے کیونکہ بین الاقوامی صورت حال کی بنا پر فوج مکمل طور پر عدلیہ کے ساتھ کھڑے ہونے سے ہچکچا رہی ہے کیونکہ سویلین بورژواژی نے افغانستان سے متعلق صورت حال پر پچھلے کافی عرصہ سے فوج کو مکمل طور پر اختیار دے رکھا ہے کہ وہ جس طرح کی چاہیے حکمت عملی تیار کر ے۔ اس سویلین بورژوا ژی کے طرزعمل سے فوج مکمل طور پر خود اپنے بنائے ہوئے جنگجو مہروں (طالبان) سے مکمل طور پر تضاد میں آچکی ہے اور ممکنہ طور پر مجبور ہو کر سامراجی حکمت عملی (کچھ عرصہ کے تذبذب کے بعد) کا حصہ بن گئی ہے اور سویلین بورژواژی کی عدلیہ سے بڑھتی ہوئی ٹسل میں فیصلہ کن انداز میں (عدلیہ کے ساتھ کھڑے) ہونے سے ہچکچا رہی ہے۔

عراق،لیبیا ، شام اور افریقہ کے بعض ممالک سے متعلق سامراجی ممالک کی حکمت عملیوں سے پاکستان کی ریاست کے کرتا دھرتا یعنی عسکری بورژواژی مکمل طور پر آگاہ ہے اور انہیں سامراج کی قوت اور فیصلہ کی طاقت کا اندازہ بھی ہے اور وہ اس صورتحال کا اتنا بھی مقابلہ کرنے کی سکت نہیں رکھتے جتنی لیبیا میں کرنل قڈافی نے دکھائی یا پھر شام کی ریاست پر قابض گروہ کو دکھارہے ہیں۔ لہذا انہوں نے خطے میں سامراجی ممالک سے مکمل محاذ آرائی سے اجتناب کرنے کی ٹھان لی ہے اور اسکا لازمی نتیجہ ریاستی اسٹیک ہولڈرزکی جاری کشمکش میں ابھرنے والی نئی Equation کی صورت میں نمودار ہو گا۔ اور آنے والے وقتوں میں سویلین بورژواژی اپنی مسلسل لڑائی (عدلیہ اور فوج سے) کے بدلے میں (جس کے نتیجے کے طور پر سامراجی ممالک کو فوج پر دباؤ ڈالنے کا موقع ملا) ریاستی امور میں ایک منصبوط عنصر (پہلے کے کمزور اور جونیر کردار کے برعکس کے طور پر ابھرے گی۔ اس کے لیے ضروری نہیں کہ سویلین بورژواژی کی نمائندگی پی پی (زرداری) کی شکل ہی میں ہو یہ شکل آنے والے دنوں میں بدل کر نواز شریف یا پھر زرداری نواز شریف مشترکہ طور پر بھی ہو سکتی ہے۔ لیکن یہ طے شدہ ہے کہ فوج کی ریاستی امور میں گرفت پہلے کی نسبت ڈھیلی پڑنے کے امکانات بڑ گئے ہیں اور عدلیہ کا سویلین بورزواژی سے بڑھتا ہوا ٹکراؤ اگر اسی طرح جاری رہا تو عدلیہ کو بہر حال ہزیمت ہی اٹھانی پڑے گی۔ اسکا دوسرا راستہ ہے کہ فوج ایک بار پھر ساری بساط لپیٹ کر اقتدار پر براہِ راست قابض ہو جائے جسکے امکانات موجودہ بین الاقوامی صورتحال میں کم ہی ہیں۔

بک تي پلجندڙ سنڌي سماج

بخشل ٿلهو

قانون پنهنجي شاندار مساوات ۾ امير ۽ غريب ٻنهي کي پل هيٺان سمهڻ، گهٽين ۾ پنڻ ۽ ماني ٽڪر جي چوري کان جهليندو آهي. (اناتول فرانس)

**

منهنجو موضوع اڄ اِهو ڪونهي ته کهڙو سنڌ جو سياستدان، کهڙي سنڌ جي آزادي لاءِ جدوجهد ٿو ڪري، پر مان جنهن سنڌ جي آزادي ۽ خوشحالي جو مقصد اندر ۾ سانڍي هلان ٿو، اها سنڌ مون کي انتهائي گهڻي جبر جو شڪار، تمام گهڻي بدحال ۽ بيمار ڏسجي ٿي. اها سنڌ مان، اسپتالن ۾ علاج لاءِ ترسندي، قبائلي جهيڙن تي ماتم ڪندي، وطن ڪارڊ حاصل ڪرڻ لاءِ ڊگهين قطارن ۾ سڄو ڏينهن خوار ٿيندي، وڏن شهرن اندر روزگار لاءِ ڀٽڪندي، پنهنجي پگهارن ۽ اجرتن ۾ واڌ لاءِ گورنر هائوس ٻاهران لٺيون کائيندي، پنهنجي ٻارن سان گڏ بک ۽ بدحالي خلاف دانهيندي، روڊن تي سڙيل بيجارا کڻي پاٽي ڪوٽ خلاف احتجاج ڪندي ڏسان ٿو.

ساڳي وقت ٽترن جو شڪار ڪندڙ، رنڪل ڪماري سميت سنڌجون نياڻيون اغوا ڪرائي ڪوٽ ۾ بند ڪندڙ، سنڌ جي اپرندڙ سياسي سيڪيولر شعور تي فتوئ ڏيندڙ، قبائلي جهيڙن کي چيهه ڏئي. پنهنجي پٽڪي جا ور وڌائيندڙ، وڏن شهرن جي مهانگي هوٽلن ۾ افطار پارٽين جي دعوت ڏيندڙ، سنڌ جي وسيلن کي ڪڌهن عسڪري قوتن ته ڪڏهن چيني، آمريڪي عالم پناهن کي وڪرو ڪندڙ، ضرورت پوڻ تي قوم پرستي کان وٺي جمهوريت تائين جو وڳو پائيندڙ منهنجي سنڌ ناهي. اِهي جيڪي هِن ڦرلٽ جي نظام ۾ آزاد آهن تن لاءِ منهنجي سنڌ جي آزادي موت ثابت ٿيندي اهي منهنجي سنڌ ۾ ايئن رهندڙ آهن جيئن هڪ صحتمند جسم ۾ مفت خور ڪيئان. جيڪي جنهن جسم مان جيئندان حاصل ڪندا آهن. انهيءَ کي ئي بيمار ڪندا آهن. اڄ منهنجي سنڌ واقعي بيمار ٿي پئي آهي. بک ۽ بدحالي منهنجي سنڌ جي قوت مدافعت کي نهوڙي وڌو آهي. هڪ سروي مطابق سنڌ ۾ روزانو 60 لک ٻار رات جو بکيي پيٽ سمهن ٿا ۽ سنڌ جي ڪل آبادي جو 70 سيڪڙو متوازن غذا کان محروم ۽ کاڌ خوراڪ جي گهٽتائي (Malnutrition) جو شڪار آهي.

یہ حسین کھیت پھٹا پڑتا ہے جو بن جن کا
کس لیے ان میں فقط بھوک اُگا کرتی ہے

سنڌ جي 90.5 سيڪڙو نارين ۾ وٽامن جي کوٽ آهي. کاڌ خوراڪ جي گهٽتائي سنڌ جي عوام منجهان قوت مدافعت کي ڪمزور ڪري انهيءَ کي بيمارين جي منهن ۾ ڏئي ڇڏيو آهي. 50 لک کان مٿي سنڌ جا ماڻهو هيپاٽائيٽس بي جو شڪار آهن. شگر جي مرض سنڌ جي ڪل آبادي جي 29.65 سيڪڙو عوام کي پنهنجي پاڪر ۾ ورتو آهي. انهيءَ کان علاوه ٽي بي، ايڊز، مليريا جهڙيون بيماريون آهن جن سبب اسان تمام گهڻي تيزي سان هڪ

بيمار قوم ۾ تبديل ٿي رهيا آهيون ۽ اها بيماري ۽ بک نه صرف داخلي سببن پر ڪيترن ئي خارجي سببن ڪري اسان جي عوام جو مقدر بڻي آهي ۽ منهنجي سنڌ جي صحت ۽ خوشحالي جو دارومدار ڪنهن به هڪ سبب ڪي وڌائي چڙهائي ڏسڻ ۽ ٻين سببن کان اکيوٽ ڪرڻ ۾ نه پر سمورن داخلي ۽ خارجي سببن سان ويڙهاند تي آهي ۽اهي سبب سرمائيداراڻي طرزِ پيداوار، عالمي معاشي ادارن جي پاليسين، عوام دشمن، قوم دشمن هِن پاڪستاني رياست کان ٿيندي، ڏيهي جاگيردار طبقي تائين ڇيهه ڪن ٿا. جن جو درجي به درجي مختصر ڇيد ضروري آهي. هوندئن به هر سماج اندر بک، بدحالي ۽ غربت جا ڪي خاص (particular) سبب به هوندا آهن پر هڪڙا عمومي (General) سبب ٿين ٿا. جن جي ڪري خاص سبب عمل پيرا يا فعال ٿيندا آهن يا انهن ذريعي عمومي سبب اظهاربا آهن. سرمائيداراڻو پيداواري طريقو هڪ اهڙو عمومي سبب آهي.

بک، بدحالي ۽ عالمي سرمائيداراڻو نظام

تون ڪيڏي نه شيطان صفت آهين،
غربت.
ڪيتريون خواهشون،
نيڪي ڪانپوءِ جا اتساهه ۽ سَچ،
ڪيترا عظيم خيال،
پاڻ جهڙن سان پيار جون خواهشون،
خوبصورت تصور،
تو پنهنجي ڪڙي هيٺيان،
بنا ڪنهن ساهي پٽڻ ۽ پڇتاءُ جي،
چيپاٽي ڇڏيا آهن.

والٽ وٽمين (آمريڪي شاعر)

"اڄ غربت جي ڪري دنيا ۾ 22000 ٻار مري ويا" پر هيءَ خبر (NEWS) توهان کي دنيا جي ڪنهن به نيوز چينل يا ڪنهن اخبار ۾ هڪ ڪالمي خبر طور به نظر نه ايندي. چاڪاڻ ته هن ڪارپوريٽ ميڊيا لاءِ خبر اُها آهي جيڪا نئين (NEW) هجي. روزانو ورجائيندڙ حقيقت ۾ ڪهڙي نواڻ؟ اڄ عالمي طور هڪ وڏو بحث اُها تصوير آهي جنهن ۾ آمريڪي صدر، ترڪي جي هم منصب سان ڳالهائيندي، بيس بال واري بيٽ هٿ ۾ جهليندي ڏيکاريو ويو آهي. "غربت جي ڪري روزانو 22000 ٻار موت جو شڪار ٿين ٿا." هِن خبر (ڀلي پوءِ اِهي انگ اکر هڪ بورجوا اداري UNICEF جا ئي ڏنل ڇو نه هجن) ۾ ڪا نواڻ، ڪا سنسني ڪونهي. مثال طور خبر اِها آهي ته ڳائڻي ماريه ڪيري جو نئون البم يا فلم هيري پوٽر جون نئون پارٽ ڪڏهن اچڻو آهي؟ شامي صدر بشرالاسد کي خوار ڪرڻ لاءِ هٿ جو ناهيل هڪ وري ٻيو نئون ڊرامو خبر آهي. خبر فرانس ۾ ڪامياب ٿيل فيشن شو آهي، نه ڪي اِهي انگ اکر ته دنيا ۾ هر ٽئين ٻار کي مٿي تي ڇت ڪونهي، هر پنجين ٻار کي پيئڻ لاءِ صاف پاڻي ۽ ستين ٻار لاءِ صحت جون سهولتون اڻلڀ آهن.

درحقيقت اسان هڪ MATRIX جي دنيا ۾ رهون ٿا جنهن ۾ ڏيک کي ئي اهڙي حقيقت طور پيش ڪيو وڃي ٿو جنهن ۾ اسان جوهر کي سمجهڻ جي جستجو کي ئي فضول سمجهڻ شروع ڪيون ٿا. ڏسڻ ۾ آيو ته اشتراڪي روس ٽٽي ويو. چوڻ ۾ آيو ته مارڪسزم ناڪام ٿي ويو. آمنا، صدقنا جون صدائون ٻڌڻ ۾ آيون پر اِهو ڏسڻ سمجهڻ جي ڪوشش به نه ڪئي سون ته

مارڪسزم 1917ع ۾ آيل روسي انقلاب جو نتيجو نه هو جو اتي ترميم پسندن جي ڪاميابي سان ناڪام ٿي ويو. مارڪسزم ته سرمائيداري نظام جي داخلي تضادن جو نتيجو آهي. جيڪو اوستائين Relevant رهندو جيستائين هي نظام موجود آهي. پر چوڻ لاءِ چيو ويو ته تاريخ جو خاتمو ٿي ويو. پر سمجهڻ وارا ته سمجهن ٿا ته طبقاتي تاريخ جو خاتمو طبقن جي خاتمي سان مشروط آهي ۽ اِهو هن عالمي طبقاتي نظام جو داخلي تضاد جو نتيجو آهي جو بک ۽ بدحالي هڪ گلوبل اشو جي حيثيت ۾ اڀري آئي آهي. اڄ دنيا جي آبادي ست ارب تائين پهچي چڪي آهي ۽ هِن ئي سرمائيداراڻي نظام جا ڪجهه ادارا (جهڙوڪ ورلڊ فوڊ پروگرام "WFP") ٻڌائين ٿا ته هر ستون ماڻهو روزانو بک تي سمهندو آهي. دنيا جي اڌ آبادي يعني لڳ ڀڳ ساڍا ٽي ارب ماڻهو روزانو 2.5 ڊالرن (پاڪستاني مهيني جا 7500 روپيا) کان گهٽ ڪمائين ٿا ۽ غربت جي ليڪ کان هيٺ رهڻ تي مجبور آهن. جن کي منهن ڏيڻ لاءِ غربت جي خاتمي جا ادارا ۽ NGOs جوڙيون ويون آهن. پر سرمائيدارن جي هي سموري حڪمت عملي ائين آهي جيئن مذهب ۾ خيرات ۽ زڪوات جو تصور، جنهن لاءِ چيو ويندو آهي ته هر ماڻهو جيڪڏهن صحيح زڪوات ڪڍي ته غربت ختم ٿي ويندي جڏهن ته زڪوات ڏيندڙ ۽ وٺندڙ جو تعلق ئي ٻڌائي ٿو ته معاشي اڻبرابري موجود رهڻي آهي. درحقيقت غربت، بک ۽ بدحالي سرمائي ۽ پورهئي جي تضاد جو لازمي نتيجو آهي. جنهن کي سرمائيداري مذهب جيان ٻين ثانوي محرڪن ذريعي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪندي آهي. پوءِ ڪڏهن آبادي جو دليل ته ڪڏهن فرد جي لالچي فطرت، ڪڏهن ادارن جون غلط پاليسيون ته ڪڏهن آخر ۾ غريب جي پنهنجي قسمت يا نااهلي وغيره وغيره. ٻين لفظن ۾ مريض کي ئي مرض جو سبب ڄاڻائبو. اڄ جيڪڏهن ٽين دنيا جي 98% سيڪڙو آبادي سان بک جو مسئلو آهي ته انهيءَ جو سبب ٽين دنيا جون فوجي آمريتون ۽ نااهل حڪمران آهن جن ۾ عالمي مالياتي ادارن جو ڪو عمل دخل ڪونهي. سنڌ ۾ وڏيل بک ۽ بدحالي جو سبب پنجاب جو هڪ ڪامورو سنڌ جي چونڊيل نمائندن کي قرار ڏيندو آهي جڻ ته سنڌ اسيمبلي پاڪستاني رياستي بيهڪ کان ڪو آزاد لقاءُ هجي. ساڳي ريت سنڌ جو جاگيردار، سرمائيدار ۽ اڌ اڪريو مڊل ڪلاسي، پورهيت طبقي جي بک بدحالي کي انهن جي سستي ۽ نااهلي ۾ ڏسندو آهي. دراصل پهرين دنيا جي سموري ترقي ٽين دنيا جي تباهي جي آڌار سبب آهي. بلڪل ائين جيئن پنجاب جي جي ٽي روڊ جي ترقي، ڪنڌڪوٽ ۽ ڪوهلو جي تباهي ۽ سنڌ جي حڪمران طبقي جي خوشحالي پورهيت طبقي جي ڦرلٽ تي آهي.

ٽين دنيا جي وسيلن تي گهڻ قومي ڪمپنين جي هڪ هٽي، عالمي مالياتي ادارن طرفان ڏنل ٽين دنيا کي هڪ ڊالر قرض جي موٽ ۾ 25 ڊالر حاصل ڪرڻ ۽ ڪوڙ سارين ٻين استحصالي طور طريقن سبب، بک بدحالي ٽين دنيا جو تعارف ٿي چڪو آهي. اتي حقيقي عوامي اپار کي ڏيهي ڪمدار قوتن ذريعي چٽي بک پيدا ڪرڻ واري ڪاروبار کي ترقي ڏني ويندي آهي. غير متوازن يا ناهموار ترقي يا اوسر سرمائيداريءَ نظام جو بنيادي قانون آهي. جنهن ۾ سماجي پيداوار يا دولت چند نجي هٿن ۾ گڏ ٿيندي رهي ٿي ۽ سرمايي جو اهو ارتڪاز پورهيت اڪثريت کي پيداواري عمل مان ڪڍندي انهن کي بک ۽ بدحالي ۽ بيروزگاري جي اوڙاهه ۾ اڇليندو آهي. اِهو

ئي سبب آهي جو 21 صدي جو سرمائيداري مخالف نعرو ”اسين 99 سيڪڙو آهيون“. عالمي طور تي اپري آيو آهي. جيڪو سماجي دولت جي غير منصفاڻي ورڇ جي چڱيءَ ريت وضاحت ڪري ٿو. 2007ع جي بحران کان پوءِ سرمائيدار ميڊيا ۾ ئي هن نظام جي بقا تي بحث شروع ٿي چڪا آهن ۽ هن بحران جي قيمت عالمي سامراج وري به جديد بيٺڪيتن منجهان حاصل ڪرڻ تي زور ڏئي رهيو آهي.

بک، بدحالي ۽ پاڪستان

اولپمڪ جي راندين ۾، جنهن ۾ شامل گهڻو پنتي پيل، ڪافي آفريڪي ملڪ به ڪي تمغا حاصل ڪرڻ ۾ ڪامياب ويا اتي پاڪستان ڪوبه تمغو حاصل نه ڪري سگهيو. دراصل پوري دنيا، اولمپڪ ۾ سرگرميون ئي اهڙيون رکيون جنهن ۾ پاڪستان جو نمبر اچڻو ئي ڪونه هو. جيڪڏهن مقابلو پين شعبن جهڙوڪ دهشتگردي يا بدامني قومي جبر، بک، بيماري ۽ بدحالي وغيره منجهه هجي ها، ته پاڪستان ڪوڙ سارين آفريڪن ۽ تباهه حال ملڪن کي به پوئتي ڇڏي ها. مثال طور دهشتگردي جي شعبي ۾ پاڪستان، صوماليه کان پوءِ ٻيو نمبر خطرناڪ ترين ملڪ آهي. يعني سڌي جنگين جي شڪار عراق ۽ افغانستان کان به وڌيڪ. عورتن تي تشدد ۽ جبر جو مقابلو هجي ها ته خانه جنگي جي ور چڙهيل افغانستان ۽ ڪانگو کانپوءِ پاڪستان ٽين نمبر وارو تمغو ضرور حاصل ڪري ها. ترقي پذير ملڪن منجهان پاڪستان دنيا جو ٽيون نمبر وڏو ملڪ آهي جتي ٻار ڄڻيندڙ عورت سان مسئلا سڀ کان گهڻا ٿين ٿا. پنجن سالن جي اندر مري ويندڙ ٻارن جي سيڪڙي تي نظر وجهبي ته پاڪستان دنيا ۾ چوٿين نمبر تي ايندو. صحت! معاف ڪجو بيمارين جي شعبي ۾ پاڪستان جو اڃان گهڻيون حاصلاتون آهن. دنيا اندر هيپاٽائيٽس ۽ شگر جي مرض ۾ پاڪستان ڇهون نمبر ۽ ٽي بي جي مرض جي حساب سان پاڪستان پوري دنيا ۾ اٺين نمبر تي آهي. خواندگي جي اٿهوند يا جهالت جي شعبي ۾ پاڪستان دنيا جي 183 ملڪن مان 22 نمبر تي آهي ۽ انهيءَ لسٽ ۾ سڀ کان آخري نمبر خوار سوشلسٽ ڪيوبا جو آهي جتي 99.9 سيڪڙو ماڻهو پڙهيل آهن. بک ۽ بدحالي جي حوالي سان ورلڊ فوڊ پروگرام (WFP) جي مطابق پاڪستان ۾ اٺ ڪروڙ ويهه لک ماڻهن (اڌ آبادي) سان بک جو مسئلو موجود آهي. پر اٺ ڪروڙ ويهه لک ماڻهن جي ورهاست پاڪستان جي چئن صوبن ۾ جمهوري انداز سان ٿيل ڪونهي تنهنڪري انهن جي اڪثريت سنڌ ۽ بلوچستان ۾ رهي ٿي.

پاڪستان جو حڪمران طبقو (فوجي سويلين نوڪر شاهي) ان هارايل جواري ۽ موالي وانگي آهن جيڪي دشڪش عيوض پنهنجون قيمتي شيون ڏئي ڇڏيندو آهي. هي هڪ اهڙو طبقو آهي جيڪو عالمي قوتن جي دلالي ڪي به عوامي خدمت ڄاڻائيندو آهي. تازو 20 آگسٽ تي هندستان جي هڪ مرڪزي وزير بيني پرساد ورما چيو آهي ته ”مان مهانگائي مان خوش آهيان انهيءَ سان هارين کي فائدو پهچندو.“ ساڳي ويڳاڻي هتان جي سرڪار به آهي. جيڪا عسڪري قوتن سان ناهه ۾ نجڪاري ۽ مهانگائي جي مقصد تي عمل پيرا آهي. جيڪا آزاد معيشت (Free economy) جي نالي ۾ ماڻهن کان معاشي آزادي ۽ پاڻپرائپ جو حق ڪسي عالمي گهڻ قومي ڪمپنين کي ڏئي ڇڏي ٿي ۽ بدلي ۾ به ٽي ڏينهن ٻيا وڌيڪ ساهه ڪٽڻ جو عالمي مالياتي ادارن کان سامان حاصل ڪري ٿي. اڄ ريلوي، واپڊا، اسٽيل مل ۽ پي ٽي سي ايل

جهڙن سمورن سرڪاري شعبن اندر ڪرپشن ۽ انهن جي ڪمزور ڪارڪردگي، هڪ منظم رياستي ايجنڊا جو حصو آهي ته جيئن نجي شعبي جي دائري ڪار کي وڌائي سگهجي. جنهنجو لازمي نتيجو اجان وڌيڪ بک ۽ بدحالي ۾ نڪرندو.

بک، بدحالي ۽ سنڌ

معاشي بحران جي اثرن کي، پاڻي جي بحران وانگي سمجهي سگهجي ٿو. جنهن ۾ سڀ کان گهڻو نقصان آخر ۾ پڇڙي وارن کي برداشت ڪرڻو پوندو آهي. مثال طور پاڻي جي حوالي سان هندستان، پاڪستان جي پيٽ ۾ وڌيڪ بهتر پوزيشن تي آهي ۽ پاڪستان اندر پنجاب سنڌ جو حق به کايون کپايو ڇڏي ۽ وري سنڌ ۾ مهڙ وارا بااثر جاگيردار پڇڙي وارن لاءِ ڪو پاڻي جو ڦڙو اڳيان ناهن ڪندا پوءِ پلي قانوني طور ڪين صرف 33 سيڪڙو زمين آباد ڪرڻي چو نه هجي يا وري سارين ۽ ڪيلي جي فصل تي پابندي چو نه هجي. (چمبڙ) وغيره نتيجي طور هڪ systematic ڪوٺ جي آخري قيمت سماج جي سڀ کان ڪمزور پرتن يا طبقن کي ڏيڻي پوي ٿي. اهڙي ريت عالمي نظام ۾ هِن رياست جي غير جمهوري بيهڪ سبب معاشي بحران جي قيمت هِن ملڪ جو پورهيت عوام عام طور تي ۽ سنڌ بلوچستان جو عوام خاص طور تي ادا ڪري رهيو آهي ۽ جيڪو هاڻي ہن ويلن جي ڪاڏ خوراڪ حاصل ڪرڻ کان به پري آهي. معدني وسيلن ۾ سڀ کان امير ترين هوندي به ۽ سڀ کان وڌيڪ روينيو ڏيڻ کان پوءِ به اِهو سنڌ جو عوام اهي جيڪو سڀ کان وڏي تباهي جي ڪناري تي آهي.

اڪنامڪ سروي آف پاڪستان جي 2011 واري رپورٽ مطابق صرف پختونخواه ۾ بي روزگاري جو سيڪڙو ڪريو آهي باقي ٽنهي صوبن ۾ وڌيو آهي. جنهن ۾ سنڌ سڀ کان مٿي آهي (23 سيڪڙو) انهيءَ کان پوءِ بلوچستان (16.66 سيڪڙو) ۽ پنجاب به آهن (8.24 سيڪڙو).

بيروزگاري انهيءَ رياست اندر تمام تيزي سان وڌندي آهي جتي صنعت ۽ زراعت بئي لاٿ ۾ هجن ۽ صرف بينڪون ئي ترقي ڪري رهيون هجن. حڪومت جي اوليت ڇا آهي؟ انهيءَ جو اظهار تازو آخري بجيٽ ۾ ئي ٿي ويو جنهن ۾ حڪومت زراعت کان 231 سيڪڙو وڌيڪ بجيٽ پوليس کاتي لاءِ مقرر ڪئي.

UNICEF جي مدد سان آغا خان يونيورسٽي طرفان ڪرايل هڪ سروي ”نيشنل نيوٽريشنل سروي 2011 (NNS)“ مطابق پاڪستان جي سمورن صوبن منجهان سنڌ سڀ کان وڌيڪ اٽپوري غذا جي مسئلن جو شڪار آهي. جتي 72 سيڪڙو ماڻهو غربت جي ليڪ هيٺ گذارين ٿا.

اڄ منهنجي سنڌ جي عوام لاءِ خوشحالي وڏن جي قصن ۾ جيئري آهي جيڪي ماضي جي هر ڳالهه جي شروعات ”سکر سي ئي ڏينهن“ چئي ڪندا آهن. جيستائين سوال آهي موجوده پي پي حڪومت جو ته انهيءَ لاءِ ڪنهن چڱي ڳالهه ڪئي ته ”پي پي سرڪار سنڌ لاءِ رت، سِرُ ۽ زندگي ڏيڻ جي ڳالهه ڪندي آهي پر صاف پاڻي، پيٽ پريو کاڌو ۽ صحت نه ٿي ڏئي سگهي.“ سندن سرواڻ شهيد ذوالفقار علي ڀٽي کي ته اسان کي هڪ هزار سال گاهه کارائي بم ٺاهڻو هو. هي اسان کي بک تي ماري، نوڪري بچائڻ ۾ پورا آهن. مٿان ذوالفقارآباد جو ڳٽ اسان جي ڳچيءَ ۾ وجهڻ جون تياريون آهن جنهن سان تمر جي ٻيلن جي تباهي يقيني آهي ۽ ساموندي جيوت تي گذران ڪندڙ 20 لک ماڻهن جو معاشي مستقبل اونداهو ٿيڻو آهي. سمنڊ جي ڇاڙهه ۽ ڪجهه ڪمپنين پاران مڇي

مارڻ لاءِ تمام ڳريون مشين استعمال ڪرڻ سان، سنڌ جي لکن ۾ آباد ملاح برادري جي گذر سفر پهرين کان متاثر آهي شهر نسل پرست تنظيمن جي حوالي آهن ۽ ٻاهرين آبادي سبب روزگار جا ذريعا محدود ٿي ويا آهن.سرمائيداراڻي طرز تي زرعي پيداوار هارين جي صدين کان زمين جي رشتي کي ٽوڙي ڇڏيو آهي ۽ لکن جي تعداد ۾ هڪ اهڙو کيت مزدور پيدا ڪيو آهي جيڪو ذريعي معاش لاءِ هميشه غير يقيني واري صورتحال ۾ جيئڻ تي مجبور آهي.

اب میں راشن کی قطاروں میں نظر آتا ہوں
اپنے کھیتوں سے بچھڑنے کی سزا پاتا ہوں

انهيءَ سچي عمل کي 2010 ۽ 2011 جي ٻوڏن ويتر تيز ڪري ڇڏيو هو.

نئين ٽيڪنالاجي جي آمد هتان جي تاريخي هنرمند طبقي (ڊکڻ، لوهر، ڪنڀر وغيره) کي به پنهنجو آبائي پيشو ڇڏڻ ۽ شهرن ۾ مزدوري ڳولهڻ جي ڪرت سان لائي ڇڏيو آهي. مٿان ٻاٽي جي کوٽ زرعي اپت کي ناڪاري متاثر ڪري، زمين جي قيمتن کي ڪيرائي ڇڏيو آهي جنهن ڪري هزارين ايڪڙن جي مالڪ چند جاگيردارن جي ٻيگهي متل آهي ٻين لفظن ۾ پاٽي بحران به هِن طبقي جي ملڪيت ۾ اضافي جو ڪارڻ ٿي سامهون آيو آهي. اچ مامرو 2010 جي Agricultural census کان به اڳتي نڪتل آهي، جنهن مطابق سنڌ جي ڪُل آبادي لائق زمين جو 60 سيڪڙو امير ۽ وچولي جاگيردارن جي قبضي هيٺ آهي.

هڪ اهڙي صورتحال ۾ سنڌ جي ترقي پسند سياست کي بک ۽ بدحاليءَ جا گهڻ طرفي ۽ هڪٻئي سان لاڳاپيل سمورا سبب (داخلي توڙي خارجي) پنهنجي اڳيان ڇٽاکي پنهنجي حڪمت عملي جوڙڻي آهي. وڏن اعليٰ سياسي مقصدن (سوشلزم جمهوريت ۽ قومي آزادي) جي حاصلات لاءِ ننڍن ننڍن حقيقي اشوز تي عوام ۽ پورهيت طبقي کي متحرڪ ۽ سياسي ڪرڻو آهي. تنهن ڪانپوءِ ئي جاگيرداري جي خاتمي، هِن عوام دشمن ۽ قوم دشمن رياست جو صدِباب ۽ هِن سرمائيداراڻي نظام خلاف ويڙهه کي حقيقي عوامي بنياد حاصل ٿي سگهن ٿا. انقلابي سياست جو اِهو هڪ بنيادي سبق آهي ته بک بدحالي جو اشو هجي يا وري ڪو وڏو اعليٰ سياسي مقصد (انقلاب) عوام جي اڪثريت جي سياسي سرگرميءَ کانسواءِ خام خيالي آهي. صرف اولين ۽ اعليٰ سياسي مقصدن تي ڳالهه ٻولهه ۽ سياست، تڏهن انقلابي لفاظي ٿيو وڃي جڏهن اُها اشوز جي سياست، سڌار پسند تحريڪن ۽ ٽريڊ يونين جدوجهد کي حقير ۽ قطعي انداز ۾ انهيءَ کي ناڪافي سمجهڻ شروع ڪري ٿي. اهڙي سياست بلڪل ائين آهي جيئن ڏور پري منزل جي حُب ۽ طلب ۾ رستن جي اهميت کان انڪار ڪرڻ. ساڳيو سياسي سنڊيڪٽو ۽ ٻيو انتها پسند رجحان بلڪل انهيءَ جي ابتڙ سياست ۾ به نظر ايندو. جنهن ۾ اولين ۽ اعليٰ سياسي مقصدن کي ناقابل حاصل ۽ ماضي جو قصو قرار ڏئي صرف اشوز جي سياست ڪئي وڃي ٿي. اهڙي قسم جي سياست جڏهن جڏهن قوت حاصل ڪندي آهي. تڏهن تڏهن اُها ڪي سڌارا حاصل ڪري، هِن دردمندي عوام تي دٻاءُ کي گهٽ ڪري سگهندي آهي پر دٻاءُ (بک ۽ بدحالي) جا حقيقي بنياد (قومي، جمهوري ۽ طبقاتي غلامي) اڻ ڇهيا رهن ٿا. نتيجي طور هڪ دور جون سڌار پسند حاصلاتون يا ته ٻي دور ۾ اٿپوريون ٿي ظاهر ٿيون وري واپس

ڦريون وجن ٿيون ۽ پوءِ ماضي جون سرگرم سماجي قوتون ۽ پرت پنهنجي ڪيل سياست تي سوال رکي، سياست تان ئي هٿ ڪڍي وڃن ٿا.

سنڌ يونيورسٽي جي متنازع وائيس چانسلر نذير مغل جي ڪرپشن، اقربا پروري ۽ نااهل ڪارڪردگي جو اڇو چٽو

سنڌ يونيورسٽي جي وائيس چانسلر نذير مغل خلاف هلندڙ تحريڪ دوران سنڌ يونيورسٽي ٽيچرز ايسوسيئيشن (سوٽا) هڪ وائيٽ پيپر جاري ڪيو جنهن کي سماجواد بورڊ جيئن جو تيئن توهان پڙهندڙن آڏو رکي ٿو. (ادارو)

نذير مغل جي سنڌ يونيورسٽي ۾
نوڪري جو رڪارڊ ۽ ان ۾ هيرا ڦيري

متنازع وي سي نذير مغل سنڌ يونيور سٽي ۾ بطور ليڪچرار 1962 ۾ ڀرتي ٿيو ۽ هڪ سال سروس ڪانپوءِ آمريڪا پي ايڇ ڊي ڪرڻ ويو. پي ايڇ ڊي دوران هو آمريڪا ۾ ست سال يعنيٰ 1969 تائين موڪل تي رهيو ۽ پوءِ واپس اچي يونيورسٽي جوائن ڪرڻ بجاءِ هن اتي ئي آمريڪا ۾ نوڪري ڪرڻ شروع ڪري ڏني. پر جيئن تہ سنڌ يونيورسٽي ۾ هو بطور ليڪچرار ڪنفرم نہ ٿيو هو تنهن ڪري يونيورسٽي ۾ سندس موڪل واري عرصي کي غير قانوني قرار ڏيئي ڪيس ڪيترائي شوڪاز نوٽيس جاري ڪندي ٻيهر جوائن نہ ڪرڻ تي سندس نوڪري ختم ڪئي ويئي، جنهن جي خلاف هن اپيل دائر ڪئي . آمريڪا مان موڪل دوران وئڪيشن جي عرصي ۾ اچي هن سنڌ يونيورسٽي جوائن ڪئي ۽ وري نوڪري lien تي رکرائي. نذير مغل غير قانوني طور هڪ ئي وقت تي ٻن جڳهين تي نوڪري جاري رکي. پر هو ڪڏهن بہ سنڌ يونيورسٽي ۾ مستقل ملازم نہ رهيو. شيخ اياز جي دور ۾ هن پنهنجي نوڪري بحال ڪرائڻ جي اپيل ڪئي ۽ هن جي نوڪري 19-6-1980 ۾ وري سندس نوڪري بحال ٿي.

(1) پر مسلسل غير حاضري ڪري سندس سروس 16-5-1987 ۾ وري معطل ڪئي ويئي . (ڏسو syndicate no 42-16-5-1998)

(2) ان فيصلي خلاف نذير مغل وري اپيل ڪئي ۽ 1990 ۾ سنڊيڪيٽ سندس نوڪري وري lien تي رکي ڇڏي.

(3) جڏهن نذير مغل 27 جولاءِ 1995 ۾ سنڌ يونيورسٽي ۾ وي سي مقرر ٿيو تہ ان وقت تائين يونيورسٽي ۾ سندس ڪل نوڪري صرف ٻہ سال ڪجهہ مهينا هئي.

(4) حيرت انگيز طور هن سڄي رڪارڊ ۾ هيرا ڦيري ڪري پنهنجي وائيس چانسلر جي دور ۾ پنهنجي lien واري سروس واري دور کي مستقل ڳڻائيندي پاڻ کي سنڌ يونيورسٽي اندر پروفيسر مقرر ڪرايو، اهو بہ انوکو مثال آهي تہ هڪ وي سي پاڻ کي پاڻ پروفيسر مقرر ڪرائي. سندس پروفيسروارو آرڊر ان وقت جي رجسٽرار حسين شيخ جاري ڪيو. ان آرڊر مطابق سندس سروس 22 سال ست مهينا آهي. وري وي سي شپ جي عرصي ۾ هن پاڻ کي 20 گريڊ مان 21 گريڊ ۾ سينيارٽي جي حساب سان ترقي ڏني، ان مطابق سندس سنڌ يونيورسٽي ۾ 33 سال سروس هئي جنهن تحت هو Meritorious پروفيسر مقرر ٿيو. ان وقت نذير مغل پنهنجي عمر ثابت ڪرڻ لاءِ ميٽرڪ جي سرٽيفڪيٽ بجاءِ حيدرآباد ميونسپالٽي جو ڄم جي تاريخ جو سرٽيفڪيٽ جمع ڪرايو، جيڪو ٻڻ قائدن قانونن جي خلاف آهي. ان سرٽيفڪيٽ جي مطابق هو 4 - 0 -1997 تي سنڌ يونيورسٽي مان پروفيسر تي رٽائر ٿيو. هن نہ صرف

ڪوڙي نوڪري ڏيکاري پروفيسرشپ ورتي پر هن رٽائرمنٽ ڪانپوءِ پينشن پڻ ونڻ شروع ڪئي، جيڪا سنڌ يونيورسٽي ايڪٽ جي خلاف ورزي هئي. مجموعي طور تي ڏٺو وڃي تہ نذير مغل جي سنڌ يونيورسٽي ۾ ڪل ملائي چار سال مس نوڪري هئي پر هن اداري ڪان هڪ ملين رپيا پينشن جا ورتا .

هن جي رخصتي ڪانپوءِ سنڌ يونيورسٽي سئنڊ يڪيٽ پاران ان وقت 1999 ۾ انڪوائري ويهاري ويئي، جنهن جي رپورٽ سچي رڪارڊ سميت نذير مغل جا فراڊ پڌرا ڪري هنن کي مليل پنشن واپس ونڻ جي سفارش ڪئي، جيڪا سئنڊيڪيٽ فيصلي هيٺ معطل ٿي ويئي.

❖ نذير مغل سنڌ يونيورسٽي ۾ وائيس چانسلر طور ٻيهر مقرري ڪانپوءِ پنهنجو پاڻ کي ترقي ڏيئي پروفيسر ڪرائي پينشن ڏياري، ان معاملي تي ويٺل سينڊيڪٽ جي پاران پاس ڪرايل انڪوائري رپورٽ رد ڪرائي جنهن ۾ ڪيس پينشن جي مدي ۾ مڪمل 9,60,60 رپيا ڏنا ويا هئا. ياد رهي تہ هن پهرين دور ۾ وائيس چانسلر جي مقرري دوران يونيورسٽي ۾ڪوڙي سروس Claim ڪري پينشن جا پئسا ورتا هئا، جڏهن سندس برطرفي ڪانپوءِ سينڊ يڪٽ ان تي جانچ ڪرائي جنهن ۾ سندسClaim ڪوڙو ثابت ٿيو ڇو تہ ان عرصي ۾ هوءَ آمريڪا ۾ ايڊينبرو يونيورسٽي ۾ Job ڪندو رهيو هو. (جنهن جو رڪارڊ موجود آهي) نذير مغل پروفيسرطورمقرر ڪيل مدو پورو نہ ڪيو هو ، ٻاهر نوڪري هئڻ ڪري ڪيس نوڪري مان خارج ڪيو ويو هو. پرهن يونيورسٽي ۾ وائيس چانسلر طور مقرري ڪانپوءِ ڪوڙوپروموشن وٺي پنهنجي لاءِ پينشن جاري ڪرائي.

❖ ان انڪوائري رپورٽ ۾ مٿس ٻيا ڪرپشن جا ڪيس بہ درست ثابت ڪيا ويا هئا جنهن ۾ هن ڪرپشن ۾ شريڪ يونيورسٽي ملازمن کي غيرقانوني طور تي ميرٽ ۽ يونيورسٽي ڪوڊ جي لتاڙيندي پروموشن ڏنا هئا. سندس پاران غير قانوني طور تي پروموٽ ڪيل سپئي آفيسر ڪائنس پوءِ ايندڙ وائيس چانسلر مظهرالحق صديقي جي دور ۾ سينڊيڪٽ جي انڪوائري اچڻ بعد معطل ڪيا هئا جن کي هن ايندي شرط بحال ڪرايو.

❖ هن دور ۾ انهن معطل ٿيل آفيسرن کي ٻيهر بحال ڪري کين پنهنجي ويجهو آڻي نئين سر وائيس چانسلر سيڪريٽريٽ ۾ مقررڪيو. جتي پڻ هنن معطل ٿيل آفيسرن پئسا وٺي يونيورسٽي ۾ نوڪريون وٺي ڏيڻ ۽ بدلين عيوض رشوت وٺڻ واري ڌنڌي ۾ نالوڪمايو.

❖ نذير مغل پنهنجي مقرري دوران اڍائي سالن اندر سينٽ جي ڪا به ميٽنگ سڏائي يونيورسٽي جو بجٽ پاس نه ڪرائي سگهيو ڇاڪاڻ ته ان ۾ ڪيس خدشو هو تہ سندس غير معمولي مالي خردبرد جو داستان کلي سگهي ٿو، جيڪو سينٽ جا ميمبر ڪنهن بہ صورت ۾ پاس نہ ڪن ها.

❖ نذير مغل وائيس چانسلر طور مقرري دوران يونيورسٽي ۾ لائبريري جي بجٽ لاءِ ٽڪو به جاري نه ڪيو، جنهن ڪري ٻن سالن جي عرصي ۾ يونيورسٽي لائبرري جي ڏس ۾ ڪا بہ خريداري نہ ڪري سگهي، جڏهن تہ نون ڪتابن جي آمد ڪنهن به يونيورسٽي جي تدريسي ۽ تحقيقي ڪم جي لاءِ انتهائي ضروري هوندي آهي.

❖ نذيرمغل پنهنجي مقرري دوران سائنس فيڪلٽي ۾ ٿيندڙ ريسرچ لاءِ ڪيميڪل ۽

ٻين ضروري شين جي خريد لاءِ مختص ڪيل فنڊ روڪي، پنهنجي آفيس ۾ گهرجي مرمت تي ڪروڙين رپين جي بجٽ خرچ ڪئي (ثبوت طور وائي چانسلر هائوس جي مرمت جي نالي ۾ وائيس چانسلر آفيس جي مرمت / تعمير جا وائچر چيڪ ڪري سگهجن ٿا.)

❖ نذير مغل هڪ پاسي تدريسي ۽ تحقيقي ڪمن جي لاءِ فنڊز جي عدم دستيابي جو عذر ڏيکاريندو رهيوتـ ٻي پاسي ٻن سالن اندر يونيورسٽي جي خرچ تي سندس ذاتي پرڏيهي دورن جوتعداد ڪنهن بـ وائيس چانسلر کان نه رڳو وڌيڪ آهي پر ان ڪري غير ضروري آهي جو انهن دورن ۾ ڪٿي به ڪنهن پرڏيهي يونيورسٽي سان ٻه طرف تعاون جو ڪوبه MOU صحيح نه ڪيو آهي.

❖ جيئن ته نذير مغل جي وائيس چانسلر طور مقرري ڪنهن به قانوني قائدي مطابق نه ٿي هئي ان ڪري هن پنهنجي ڪرسي مضبوط رکڻ لاءِ گورنرهائوس جي خوشنودي حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي پرڏيهي دورن ۾ گورنر جي ان وقت جي پرنسپل سيڪريٽري ممتاز رحمان کي به ساڻ ڪنيو. ٻنهي جي آمريڪا ۽ اسپين جي دورن ۾ اتي هوٽلن ۾ مهانگي رهائش سميت ٻيا خرچ بـ ان غريب يونيورسٽي کان وصول ڪيا ويا جتي فنڊز جي عدم دستيابي ڪري تدريسي شعبن ۾ پرنٽنگ پيپرونڻ تي به پابندي قائم ڪئي وئي هئي. جڏهن تـ ممتاز رحمان سان سندس پرڏيهي دوري ۾ 50 لک کان مٿي پئسا خرچ ڪيا ويا.

❖ جيئن ته نذير مغل اڳئي به ميڊيڪل بلن جي مد ۾ "واياگرا" جا بل به يونيورسٽي اڪائونٽ مان ڪٽندو رهيو هو، هن دفعي به هن پنهنجي بيمارين لاءِ ڪروڙن روپين جا ڪوڙا بل يونيورسٽي جي کاتي ۾ جمع ڪرائي پئسا ڪنيا، ثبوت طور يونيورسٽي ۾ وائيس چانسلر جا ميڊيڪل بل ڏسي سگهجن ٿا.

❖ ميڊيڪل بلن جي مد ۾ هن پنهنجي سَس کي پنهنجي ماءُ ڄاڻائيندي ان جا ميڊيڪل بل به غريب يونيورسٽي کان چارج ڪيا.

❖ عمررسيده ۽ بيمارهئڻ ڪري وائيس چانسلر طورهن يونيورسٽي ۾ قائم وائيس چانسلر آفيس بجاءِ اڍائي سالن ۾ ڪي بـ سال پنهنجي ڪراچي واري گهر ۾ وائيس چانسلر هائوس کي ڪئمپ آفيس بڻائي ان ۾ گذاريا. انهن ٻنهي گهرن جو خرچو سندس وائيس چانسلري دور ۾ سنڌ يونيورسٽي ادا ڪندي رهي.

❖ سنڌ يونيورسٽي جي تاريخ ۾ اهوپهريون پيروهو تـ ڪنهن وائيس چانسلرڪراچي ۾ پنهنجي ذاتي گهر کي ڪئمپ آفيس طور ڏيکاري پنهنجي گهر جي خرچ ۾ ڪروڙين رپيا يونيورسٽي کان وصول ڪيا.

❖ نذير مغل غير ملڪي دورن ۾ پنهنجي پٽ جي بنگلاديش مان شادي لاءِ يونيورسٽي جي آفيسرن ۽ پنهنجي فيملي جوخرچ يونيورسٽي جي فنڊز مان وصول ڪيو ۽ ان کي پڻ سرڪاري دورو ڏيکاريو ويو.

❖ يونيورسٽي ڪئمپس ۾ سندس پٽ جي وليمي جي تقريب جا سمورا پئسا يونيورسٽي جي کاتي مان پريا ويا. ان شادي لاءِ ٻـ نيون اي وي پي گاڏيون خاص طور تي خريد ڪيون ويون.

❖ نذير مغل کي جبري رخصتي تي موڪلڻ وقت ڪيس بيمار ڄاڻائي ميڊيڪل ليو ڏني ويئي هئي پر هن چئن مهينن جي ميڊيڪل ليو تي پرڏيهي دورا ڪيا جنهن

جو خرچ 70 لک کان مٿي آهي.

- ❖ امتحانن واري شعبي ۾ ڪاليج سائيڊ کان ٽيندڙ امتحانن ۾ ليٽ فيءَ ڪٿي 500 تہ ڪٿي 5000 ورتي ويئي ۽ ان ليٽ في جي مد ۾ لکين رپين جي وصولي ڪري مالي خرد برد ڪئي ويئي. جنهن لاءِ الڳ هڪ شفاف عدالتي انڪوائري ڪرائڻ جي ضرورت آهي.
- ❖ ايڊميشن جي شعبي ۾ مالي ۽ انتظامي خرد برد جي انتها اها هئي جوسيٽون من پسند شاگرد ذرين عيوض ڪپائڻ جي نتيجي ۾ پروفيسر" بشير چنڙ" جو قتل ٿيو. ايڊميشن لسٽ جيڪا عام طور تي نيئن سيشن هلڻ کان اڳ جنوري جي پهرين هفتي ۾ پڌري ڪئي ويندي آهي، سيٽون پئسن تي ڪپائڻ ۽ انٽري ٽيسٽ جي نتيجن ۾ ڦيرڦارڪري هن سال فائينل لسٽ پهرين سيمسٽرجي امتحانن دوران يعني جنوري بجاءِ جون ۾ جاري ڪئي ويئي جيڪا ڇهہ مهينا ليٽ هئي، جنهن ڪري زيرو حاضري وارا شاگرد بہ امتحانن ۾ ويهاريا ويا.
- ❖ ايڊميشن جي شعبي ۾ ٿيل مالي خرد برد ۽ ٻين غير قانوني بي ضابطگين جي ڪري شاگرد ذرين ڪي هڪٻئي سان ويڙهائي يونيورسٽي جي تدريسي ماحول کي تباهہ ڪيو ويو (سال 2012 جي ايڊميشن جو ريڪارڊ سيل ڪرائي اعليٰ عدالتي جانچ ڪرائي وڃي تہ يونيورسٽيءَ ۾ پروفيسر سميت ٽن شاگردن جي قتل جا سبب بہ ملي پوندا.)

يونيورسٽي جا قاعدن ۽ قانونن جي لتاڙ ڪندي ڪيل غير قانوني پرتيونۡ فائده

- ❖ وائيس چانسلرمقررٿيڻ شرط نذير مغل ڪجهه ڪرپٽ آفيسرن سان گڏجي وائيس چانسلر سيڪريٽريٽ ۾ هڪ خفيه سيل ٺاهيو هو جنهن وسيلي پابندي هئڻ باجود بنا اشتهار جي پهرين گريڊ کان سورهين گريڊ جون نوڪريون پئسن تي ڪپايون ويونۡ ڪجهہ سياسي رشوت طور ميرٽ جي لتاڙ ڪندي لڪ چپ ۾ ورهايون ويون.
- ❖ پنهنجي غير قانوني ڪمن ۽ مالي خرد بُرد تي پردو وجهندڙ يونيورسٽي جي آفيسرن ۽ ملازمن کي رشوت طورنوڪريون ڏنيون ويون. يونيورسٽي جي قائدن / قانونن جي لتاڙ ڪندي گريڊ هڪ کان 16 گريڊ تائين بنا ڪنهن اشتهار ۽ انٽرويو جي هيٺيون ڀرتيون ڪيون ويون.
- ❖ موجوده رجسٽرار محمد نواز ناريجي جي پٽ کي سنئون سڌو 16 گريڊ ۾ نوڪري ڏني ويئي .
- ❖ وائيس چانسلر جي ذاتي P.A نديم ڀٽ جي ڀيڻ کي 16 گريڊ ۾ پناهہ علي شاه اسڪول ۾ بنا ڪنهن اشتهارۡ انٽرويو جي ڀرتي ڪيو ويو.
- ❖ اڳوڻي رجسٽراراخترميمڻ جي ڌيءَ کي پڻ سيد پناهہ علي شاه اسڪول ۾ 16 گريڊ ۾ نوڪري ڏني ويئي جيڪا بنا ايڊورٽائيزمنٽ جي هئي.
- ❖ اڳواٽي ڊائريڪٽر فنانس بشير شيخ جي ڌيءَکي بہ 16 گريڊ ۾ پناه علي شاه اسڪول ۾ نوڪري تي رکيو ويو.
- ❖ شهيد بشير احمد چنڙ جي خاندان کي خوش رکڻ لاءِ سندس ڌيءَ کي سليڪشن بورڊ ۽ انٽرويوکانسواءِ سنئون سڌو IBS ۾ 18 گريڊ ۾ ليڪچرر جو آرڊر ڏنو ويو، جڏهن تہ ٽيچنگ ۾ سليڪشن بورڊ کان سواءِ مقرري يونيورسٽي ڪوڊ ۽ ميرٽ جي لتاڙ آهي.
- ❖ پاڪستان اسٽڊي سينٽر جي ڊائريڪٽرجي 22 گريڊ واري Post تي 16هين گريڊ جي شاهد مرزا کي انچارج

طورمقررڪيو ويو، جيڪو سنڊيڪيٽ جي ميمبر رٽائر جسٽس حامد مرزا جو ڀاڻيجو آهي. هن نان اڪيڊمڪ ماڻهوءَ کي سڄي اڪيڊمڪ فيڪلٽي جو انچارج مقرر ڪيو ويو ڇو ته اهو نذير مغل جو خاص ماڻهو هو. جيئن مالي خرد برد ۾ آساني ٿئي. ياد رهي ته پاڪستان اسٽڊي سينٽر جي بجٽ يونيورسٽي بجاءِ سنئون سڌو وفاق مان ايندي آهي.

- ❖ يونيورسٽي جي قائدن ۽ قانونن جي ابتڙ غير قانوني طور مقرر ڪيل ميمبر پروفيسر پٺو جي پٽ ذوالفقارعلي پٺو کي غير قانوني طريقي سان IICT ڊپارٽيمنٽ مقررڪيو ويو. هڪ يونيورسٽي مان ٻي يونيورسٽي ۾ ڪنهن فيڪلٽي ميمبر کي ڊيپيوٽ ڪرڻ وائيس چانسلر بجاءِ چانسلر جو اختيار آهي جيڪو نذير مغل غير قانوني طور تي استعمال ڪيو.
- ❖ ٽرانسپورٽ آفيسر سيد سجاد علي شاهه جي پائٽي جي مقرري به بنا ڪنهن اشتهار ڏيڻ ۽ انٽرويو وٺڻ جي سنئون سڌو 16 هين گريڊ ۾ ڪئي وئي.
- ❖ خود ٽرانسپورٽ آفيسر سيد سجاد علي شاهه جي مقرري ۽ پروموشن تي سنڊيڪيٽ به وائيس چانسلرتي قانون جي لتاڙ جو اعتراض اٿاري چڪي آهي.
- ❖ نيچرل سائنس جي ڊين طاهر راجپوت جي پٽ کي بنا اسڪريننگ ٽيسٽ ، انٽرويو ۽ اشتهار جي سنئون سڌو آءِ بي ايس ۾ ريسرچ ايسوسيئٽ طور ڀرتي ڪيو ويو.
- ❖ هن وائيس چانسلر سنڊيڪيٽ مان نين پوسٽن جي منظوري وٺڻ کانسواءِ 300 غير قانوني، اڻ اشتهاريل ڀرتيون ڪيون جنهن مان ڪجهه نوڪريون پئسن تي ڪپائي ڏنيون ويون ۽ ڪجهه نوڪريون ڪرپشن ۾ شريڪ آفيسرن کي خوش ڪرڻ لاءِ ڏنيون ويون جيڪو يونيورسٽي جي مالي وسيلن تي ڳرو بار بڻيل آهن.
- ❖ سنڌياالاجي جي متنازعہ ڊائريڪٽر محمد قاسم ماڪا کي ڪرپشن ۾ شريڪ هجڻ جي ڪري ذاتي فائدا ڏيندي ڪيس يونيورسٽي جي ڪروڙ رپين جي ماليت سان بڪ اسٽور قائم ڪري ڏنو ويو. بڪ اسٽور جنهن جي ماهوار ڪمائي 7000 مس آهي ان ۾ 30 ملازم ڀرتي ڪيا ويا جنهن مان خود محمد قاسم ماڪا جا ٻه پٽ به شامل آهن 7000 ڪمائي ڏيندڙ بڪ اسٽور جي ڪل ملازمن جي ماهوار پگهار جي مد ۾ يونيورسٽي 280000 ڪان مٿي پئسا خرچ ڪري رهي آهي.
- ❖ سنڌ ياالاجي ۾ ايزي لوڊ پرائڻ واري پوسٽ کي11 گريڊ ڏيئي ان تي ملازم ڀرتي ڪيو ويو جنهن هيلتائين فقط 20 رپين جو ايزي لوڊ ڀرڻ وارو ڪم سرانجام ڏنو آهي.
- ❖ سنڌ يونيورسٽي ڪالوني جي بنگلن جي الاٽمنٽ ۾ به يونيورسٽي جي قائدن قانونن جي لتاڙ ڪئي وئي. يونيورسٽي ڪالوني جو انچارج به هڪ رٽائرڊ ماڻهو کي مقرر ڪيو ويو.
- ❖ اسٽور ۽ پرچيز آفيس ۾ خريداري جي ڏس ۾ پڻ ڪروڙين رپين جون گهوٻيون هنيون ويون ۽ مالي خرد برد ڪئي وئي. جنهن جا ڪجهه نمونا هيٺ ڏجن ٿا.

آگسٽ 2011 ۾ ڪيل خرچ

- ❖ 12,55000 روپيه هاسٽلز ۾ گٽرن جي ڍڪڻ لڳائڻ لاءِ ڏنا ويا.
- ❖ 27,90000 جون لوهي کٽون گرلس هاسٽل جي خريداري ۾ ڏيکاريون ويون.
- ❖ ڪنٽرولر آفيس جي لاءِ 17,3040 روپيه ڪنٽرولر آفيس لاءِ 30K جي ڊيزل

جنريٽر جي خريداري لاءِ ڏيکاريا ويا.

❖ 23,65175 روپيه 30k ڊيزل جنريٽر جي خريداري لاءِ ايجوڪيشن فيڪلٽي کي مختص ڪيا ويا.
❖ 22,19,250 ڊيزل جنريٽر30k، سينٽ هال ۽ وي سي سيڪريٽريٽ جي خريداري لاءِ مختص ڪيا ويا.
❖ سينيٽري جي سامان لاءِ 27,65,055 جي خريداري ڏيکاري وئي.
❖ 12 ڪروڙ روپيا دادو ڪئمپس جي ان زمين جي خريداري لاءِ ڏيکاريا ويا جيڪا تڪراري آهي ۽ ان تي دادو جي سينيئر وزير جو قبضو ٻڌايو پيو وڃي.
❖ ياد رهي ته هڪ پاسي سندس ذاتي خرچ لاءِ شاهانه خرچ جاري هئا ته ٻي پاسي ٻن سالن تائين لائبريري جي ڪتابن ۽ ڪيميڪلز جي خريداري تي پابندي هئينل هئي.

تدريسي ۽ تحقيقي ڪلچر جي حوصله شڪني ۾ وائيس چانسلر نذير مغل جو ڪردار ۽ ڪارڪردگي

❖ ڪنهن به يونيورسٽي جو رينڪنگ جودارو مدار ان جي تحقيقي ۽ تدريسي عمل سان ڳانڍاپيل آهي نذير مغل جي دور ۾ يونيورسٽي جي رينڪنگ ٽي ڏاڪا هيٺ ڪري آهي چاڪاڻ تہ ڻ نذير مغل سنڌ يونيورسٽي ۾ تحقيقي ۽ تدريسي ڪلچر کي هٿي وٺائڻ بجاءِ انهن سڀني ڪمن جي حوصلہ شڪني ڪئي جيڪي ڪنهن بہ يونيورسٽي جي اعليٰ معيار جي ضمانت هوندا آهن.
❖ نذير مغل، وائيس چانسلر طور چارج وٺندي ئي لائبريري جي ڪتابن ۽ تحقيق لاءِ سائنسي سامان مشين، ڪيميڪل ۽ ٻين تدرسي ۽ تحقيقي عمل لاءِ گهربل مواد جي خريداري تي Ban هٽي چڏيو جيڪو سندس جبري رخصتي تائين جاري رهيو.
❖ نذير مغل وائيس چانسلر مقرر ٿيندي ئي HEC پاران جاري ڪيل استادن جي اسڪالرشپ بند ڪري ڇڏي، هن اها رقم استادن تي خرچ ڪرڻ بجاءِ ان رقم تي Fixed Deposit ۾ رکي ان تي Interest ڪاڏو. پرڏيهه مان پي ايچ ڊي ڪيل استادن سان يونيورسٽي جي رينڪنگ ۽ معيار اعليٰ ليکيو ويندو آهي نذير مغل استادن جي اهليت ۽ قابليت توڙي يونيورسٽي جي معيار کي بهتر بنائڻ بجاءِ پنهنجي عياشين ۽ ذاتي پرڏيهي دورن تي يونيورسٽي جو پئسو پاڻي جيان خرچ ڪيو.
❖ HEC پاران جاري ڪيل فنڊز کي مناسب طريقي سان خرچ نه ڪرڻ ۽ GRE پاس ڪيل 80 کان مٿي استادن جي اسڪالرشپ روڪڻ تي HEC سنڌ يونيورسٽي کي فيڪلٽي Development لاءِ اسڪالرشپ ڏيڻ بند ڪري ڇڏي. ياد رهي ته ٻن سالن جي عرصي دوران صرف ٻن ٽن استادن کي اسڪالرشپ کي ٻاهر موڪليوويو جڏهن ته ان جي ڀيٽ ۾ ڪراچي جي يونيورسٽي 100 کان مٿي استادن تي اعليٰ تعليم لاءِ پرڏيهہ موڪليو ۽ پنجاب ۾ ان کان ٻيٽا استاد پرڏيهه اسڪالرشپ تي موڪليا ويا.نذير مغل جي استادن جي اسڪالر شپ روڪڻ واري عمل يونيورسٽي جي رينڪنگ ۽ معيار کي ناقابل تلافي نقصان پهچايو.
❖ يونيورسٽي جي Ranking ۾ ڪئمپس اندرتدرسي سرگرمين ۾ بين الاقوامي ڪانفرنسون ورڪشاپ، سمپوزيم ۽ سيمينار بہ هڪ اهم جزا لکيا وڃن ٿا. نذير مغل پنهنجي مقرري دوران اهڙي ڪنهن به اڪيڊمڪ سرگرمي کي

هٿي ڏيڻ بجاءِ فنڊز روڪي يونيورسٽي جي Ranking کي ڪافي نقصان پهچايو.

❖ نذير مغل يونيورسٽي جي سربراهه جي حيثيت ۾ پنهنجي تقرري جي سموري عرصي دوران سواءِ ڪنهن ايڪڙ ٻيڪڙ جي ڪنهن PH.D جي فائنل سيمينار جي صدارت نـ ڪئي جڏهن تـ يونيورسٽن جي اڪيڊمڪ سربراهن لاءِ اها ڳالهه اعزاز ليکي ويندي آهي تـ اهي يونيورسٽيءَ اندر ٿيندڙ تحقيق کي ذاتي طور تي نظر مان ڪڍن ۽ انهن سيمينارن جي صدارت دوران تحقيقي ڪم جي ڪوائيلٽي ۽ اسڪالر جي ذاتي دلچسپي ۽ محنت جو شخصي طور تي جائزو وٺي سگهن. پر نذير مغل بيماري ۽ پيرسني جي ڪري حقيقي طور تي اهڙي ڪنهن به سيمينار ۾ ويهڻ کان قاصر آهي جنهن ۾ لاڳيتي دلچسپي ۽ Concentration کپي.

❖ يونيورسٽي جي سربراهه جي حيثيت ۾ لازم آهي ته اهو ذهني ۽ جسماني طورتي ايترو چشتءِ لائق هجي جو اهو يونيوسٽي جي تدريسي توڙي انتظامي شعبن جي ڪارڪردگي کان باخبر هجي ۽ اهڙي عمل لاءِ ڪئمپس اندر سندس موجودگي لازم آهي جڏهن ته نذير مغل پنهنجي وائيس چانسلري جي سموري عرصي دوران آفيس کي گهربل ٽائيم ڏيڻ بجاءِ گهڻو عرصو ڪراچي واري گهر ۾ قائم ڪئمپ آفيس ۾ هئڻ ڪري اڪيڊمڪ هيڊس کان ويندي ٻين انتظامي شعبن جي سربراهن کي سندس ملاقات لاءِ مهينن کان پوءِ ٽائيم ملي سگهندوهو. ڪائنس اچ بـ جي سيني شعبن جي سربراهن جا نالا پڇا وڃن

تـ شايد پاڻ انهن کان واقف نـ هوندو.

❖ نذير مغل جي دور ۾ اڪيڊمڪ هيڊس جي ورلي ڪا ميٽنگ سڏائي وئي هجي سواءِ ان وقت جڏهن سندس تقرير دوران سندس مخالفت ٿي تڏهن هن گڏجاڻي ڪوٺائي.

❖ وائيس چانسلر طور نذير مغل جي مقرري کان پوءِ تدرسي عمل ۾ لاٿ جو وڏو سبب سندس پاران امتحانن ۾ شاگردن کي Zero attendance سان ويهڻ جي اجازت ڏيڻ بـ هڪ اهڙو فيصلو هو جنهن ڪري 2011 جي فائينل سيمسٽر ۾ ڪي 20 ڏينهن تدريسي عمل هلي سگهيوهو. ڇاڪاڻ ته Zero attendance کان پوءِ شاگردن ۾ ڪلاس Attend ڪرڻ جو رجحان گهٽيو. سندس ان فيصلي پڻ يونيورسٽي جي تدريسي عمل کي ناقابل تلافي نقصان پهچايو.

❖ يونيورسٽي جي رينڪنگ ۽ تدريسي ۽ تحقيقي عمل کي بتدريج پهتل نقصان ۾ سندس داخلا پاليسي کي پڻ خصوصي حيثيت حاصل آهي، جنهن ۾ پڻ اينٽري ٽيسٽ ۾ ميرٽ جي لتاڙ ڪندي Zero ۽ Minus ۾ مارڪون حاصل ڪندڙن کي رشوت عيوض اعليٰ انتهائي پروفيشنل شعبن ۾ داخلا ڏني ويئي. جيئن تـ اهڙن شاگردن جو رجحان پڙهائي بجاءِ ٻيو ڪجهه هوندو آهي، تنهنڪري اهڙن نااهل شاگردن تدريسي ماحول کي ناقابل تلافي ڇيهو رسايو

نذير مغل جي دور ۾ سنڌ يونيورسٽي جي پرامن ڪئمپس کي پهتل نقصان

❖ ڪئمپس سربراهه جي حيثيت ۾ سندس غير موجودگي، ڪرپشن تي ٻڌل داخلا پاليسي ، ناقص امتحاني

پاليسي، مالي ڪرپشن، ميرٽ جي لتاڙ ۾ سربراهه جي حيثيت ۾ يونيورسٽي قاعدن ۽ قانونن جي مسلسل خلاف ورزي حقيقت ۾ ڪئمپس کي پر امن تدريسي ماحول ڏيڻ بجاءِ هڪ WAR ZONE ۾ تبديل ڪري ڇڏيو هو.نذير مغل جي دور ۾ يونيورسٽي ڪئمپس اندر فائرنگ ۾ ڇوڪرن جو زخمي ٿيڻ معمول جي ڳالهہ هئي.

❖ نذير مغل جي وائيس چانسلر شپ جي دور ۾ مختلف جهيڙن جي حوالي سان هڪ سال اندر 235 ايف آءِ آر درج ٿيون، جيڪو يونيورسٽي جي ٽيندڙ ڏوهن ۾ هڪ رڪارڊ واڌارو آهي. چار سئو کان مٿي شاگرد فائرنگ ۽ جهيڙن جي واقعن ۾ زخمي ٿيا. هڪ پروفيسر شهيد بشير احمد چنڙ ڪئمپس اندر هلندڙ تدريسي عمل دوران قتل ڪيو ويو. چار شاگرد ڪئپس اندر تعليمي سيشن دوران قتل ٿيا.

❖ يونيورسٽي اندر موبائلن جي چوري، موٽرسائيڪلن جي ڦرروز جو معمول بڻيل هو يونيورسٽي ڪالوني ۾ صديق ڪلهوڙي جي گهر تي نامعلوم ماڻهن جي فائرنگ ۽ ڊائريڪٽر ايڊميشن پروفيسربشير احمد شيخ جي گهر تي ڌاڙو سندس دور جا خاص واقعا آهن جن جا جوابدار اڃ تائين نہ پڪڙيا ويا.

❖ ڪئمپس اندر شاگرداڻين کي جنسي حراسان ڪرڻ جا واقعا بہ رپورٽ ٿيا جيڪي ميڊيا ۾ پڻ آيا پر انهن ۾ پڻ ڪنهن به جوابدار کي سزا ڪونہ آئي پر ان جي برعڪس اهڙن واقعن کي لڪائڻ ۽ دبائڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي.

❖ نذير مغل جي ويجهي سمجهندڙ پرو وائيس چانسر جي هڪ ويجهي ساٿي تي پڻ جنسي طور تي حرا سان ڪرڻ جا الزام آيا پر وائيس چانسلر انڪوائري ڪرڻ بجاءِ ان کي کي بچائڻ جي ڪوشس ڪئي .

❖ ڪاوش جي ايڊيٽرنياز پنهور جي گاڏي کي ڪئمپس اندر ماروي هاسٽل آڏو نامعلوم جوابدارن باهه ڏيئي ساڙي ڇڏيو. جنهن جا جوبدار پڻ گرفتار ڪونه ٿيا.

سينيٽ ۽ سينڊيڪيٽ جي منظوري کانسواءِ ورتل فيصلا

❖ سنڌ يونيورسٽي اولڊ ڪئمپس جي پراڻي ايجوڪيشن فيڪلٽي جي بلڊنگ جنهن ۾ بي ايڊ ۽ ايم ايڊ جا ڪلاس هلندا آهن. USAIDجي پراجيڪٽ جي فنڊز جي آڌارتي سال اڳ ٺهيل بلڊنگ مڪمل طور تي ڊاهي پٽ ڪري نئين بلڊنگ ناهڻ جي پراجيڪٽ جي منظوري نه ورتي ويئي.

❖ ان پراجيڪٽ تي تمام سنجيده قسم جا اعتراض آهن ته نئين بلڊنگ لاءِ نئين جاءِ خريد ڪرڻ بجاءِ ان پراڻي عمارت کي ڇوٿو ڊاهيو وڃي جنهن ۾ اجان هڪ سال اڳ ڪروڙ روپين لاڳت سان نيا ڪمرا ٺهرايا ويا آهن.

❖ ان پروجيڪٽ ۾ پراڻي بلدنگ ڊهڻ ۽ نئين بلڊنگ ٺهڻ واري عرصي دوران بي ايڊ ايم ايڊ جا ڪلاس ڊسٽرب ڪري ناقابل تلافي نقصان پهچايو ويو آهي.

❖ هن سال بي ايڊ جي داخلا به نه ڪئي ويئي آهي چو ته ناقص پروجيڪٽ جي ڪري نيئن سال جي شاگردن لاءِ ڪلاس هلائڻ لاءِ جاءِ ناهي جڏهن ته پراڻي بلڊنگ غير ضروري طور تي ڊاهي پئي وڃي. سنڌ يونيورسٽي وٽ

پنهنجي واڌو زمين هوندي پراڻي بلڊنگ جي جاءِ تي نئين بلڊنگ ٺهرائڻ وارو ڊرامو فنڊز جو ڳچ حصو خرد برد ڪرڻ لاءِ رچايو ويو آهي.

- هڪ سال لاءِ بي ايڊ جي ايڊميشن نه ٿيڻ جو مطلب آهي ته ٻن سالن جي مدي تائين ان ڊگري لاءِ سنڌ يونيورسٽي جو ڪوبه ڊگري يافته شاگرد Available نه هوندو.
- ايجوڪيشن فيڪلٽي ۾ يونيورسٽي جي قاعدن جي لتاڙ ڪندي Education Distance جي مالي بچت ۾ خرد برد ڪئي وئي آهي.
- ايجوڪيشن فيڪلٽي ۾ اولڊ ڪئمپس ۾ BBA جون داخلائون ڪيون ويون جڏهن ته IBS پاران اڳ ئي Self Finance Evening, Morning ڪلاس علامه آءِ آءِ قاضي ڪئمپس ۾ هلندڙ آهن.
- BBA جا ڪلاس شهر ۾ هلائڻ وقت شاگردن جي لائبريري، ڪمپيوٽر ۽ ٻين سهولتن جو ڪو بہ خيال نه رکيو ويو اهڙي قسم جي غير معياري ۽ تدرسي عمل لاءِ يونيورسٽي جي ڪنهن به مجاز اداري يعني سينڊيڪيٽ کان منظوري نہ ورتي ويئي ۽ نہ ئي ان جي PCI جمع ڪرائي وئي. اهڙي ناقص ڊگري سنڌيونيورسٽي جي معيار کي ناقابل تلافي ڇيهو رسائڻ جو سبب بڻبي.
- ٻي طرف اهي شاگرد جن ڳريون فيون ڀري ان پروگرام ۾ داخلا ورتي انهن جو مستقبل داءُ تي لڳل آهي.
- سينڊيڪيٽ جي منظوري کان سواءِ غير ضروري طور تي سنڌيونيورسٽي ڪئمپس ۾ چار پرو وائيس چانسلر مقرر ڪيل آهن، جن جي تعداد پاڪستان جي ڪنهن به يونيورسٽي کان مٿي آهي. انهن چار PVCs ۾ ٽن PVCs جون آفيسون به اڃان سنڌيونيورسٽي علامه آءِ آءِ قاضي ڪئمپس ۾ ئي آهن اهي Posts ڪنهن به مجاز اداري جي منظوري کانسواءِ آهن ۽ يونيورسٽي تي مالي بارآهن. ياد رهي ته اهي پڻ بنا ڪنهن اشتهار جي سياسي ۽ ذاتي مفاد حاصل ڪرڻ جي لاءِ نيون CREAT ڪيل Posts آهن. انهن چار PVCs مان هڪ PVC ريٽائرڊ آهي جنهن جي مقرري پڻ سپريم ڪورٽ جي آرڊر جي لتاڙ آهي.
- سپريم ڪورٽ جي آرڊر جي لتاڙ ڪندي ۽ سنڊيڪٽ جي منظوري کانسواءِ سنڌ يونيورسٽي جي وائيس چانسلر جي صلاحڪار لاءِ هڪ ٻي نئين Post تي هڪ رٽائرڊ آفيسر ظهور افغان کي مقرر ڪيو ويو آهي. ياد رهي وائيس چانسلر جي ايڊوائيزر جي Post پاڪستان جي ٻي ڪنهن به يونيورسٽي ۾ ناهي، اهو مالي بوجهہ به سنڌ يونيورسٽي کي برداشت ڪرڻو پوندو، جنهن ۾ اڄ تائين تدرسي ۽ تحقيقي مواد جي خريداري تي پابندي پيل آهي.
- يونيورسٽي ۽ قانونن مطابق وائيس چانسلر پنهنجي Power جي استعمال جي منظوري لاءِ سينڊيڪٽ مان منظوري وٺڻ جو مجاز آهي، ان کان بچڻ خاطر پنهنجي غير قانوني آرڊرس کي شيلٽر ڏيڻ لاءِ وائيس چانسلر پنهنجي هن پسند/ آفيسرن/ ڊينن PVCs تي ٻڌل هڪ جڙتو وائيس چانسلرايگزيڪيٽوڪميٽي جوڙي ان کان پنهنجي ايمرجنسي پاور ۽ ٻين فيصلن جي منظوري وٺندي هڪ طرح سان سئنڊيڪيٽ جي متبادل

طور استعمال ڪندو رهيو جڏهن تہ يونيورسٽي ڪوڊ ۾ وائيس چانسلر ايگزيڪٽو ڪميٽي جي ڪابہ قانوني حيثيت ڪانہ آهي .

- وائيس چانسلر پاران سنڊيڪيٽ پڻ غير قانوني آهي جنهن کي پڻ سنڌ هاءِ ڪورٽ ۾ چيلنج ڪيو ويو آهي يونيورسٽي جي ڪوڊ جي لتاڙيندي سنيئر وڪيل جهمٽ مل کي سينيئر ڊين جي جاءِ تي ميمبر رکيو ويو جيڪا سينيئر ڊين جي حق جي لتاڙ آهي چاڪاڻ تہ وڪيل جهٽ مل ڪنهن بہ يونيورسٽي ۾ ريگيولر پروفيسر ناهي پر ڪيس يونيورسٽي قاعدن جي لتاڙ ڪندي ان ڪري سنڊيڪيٽ جو ميمبر ڪيو ويو جيئن اهو وائيس چانسلر جي غير قانوني ڪمن، ڪرپشن ۽ بد انتظامي کي قانوني لبادو پارائي سگهي.
- سنڌ يونيورسٽي جي سنڊيڪيٽ ۾ پروفيسر ممتاز پٺو ۽ پروفيسر اسد لاڙڪ جي ميمبر واري حيثيت پڻ متنازعہ آهي چاڪاڻ تہ اهي ٻئي يونيوپرسٽي مان پينشن کڻندڙ آهن.
- سنڊيڪيٽ ۾ چار PVCs جو ميمبر هجڻ پڻ متنازعہ آهي جيڪي وائيس چانسلر جي ڪرپشن ۽ غير قانوني ڪمن کي سنڊيڪيٽ ۾ شيلٽر ڏيڻ لاءِ رکيا ويا آهن جڏهن تہ يونيورسٽي ڪوڊ مطابق فقط هڪ PVC سنڊيڪيٽ جو ميمبر ٿي سگهي ٿو.
- نذير مغل جي وائيس چانسلر طورغير قانوني تقرري سميت(جيڪا پڻ سنڌ هاءِ ڪورٽ ۾ چيلنج ٿيل آهي) ۽ مٿين سڀني حقيقت کي مد نظر رکي ڏسجي تہ هن شخص سنڌ يونيورسٽي مان رڳو ناجائز مالي فائدا نه ورتا آهن

پر سندس داخلا ۽ امتحان پاليسي، مالي خرد برد ۽ بد انتظامي سنڌ يونيورسٽي جي عزت، ناموس ۽ نالي سميت سنڌ جي تعليمي مستقبل کي ناقابل تلافي نقصان پهچايو آهي. ان ڪري سنڌ يونيورسٽي جا استاد، شاگرد، ملازم ۽ سنڌ جا گهڻ گهراءِ سنڌ جو ساجهه وند طبقو اپيل ٿو ڪري ته نذير مغل کي فوراً سنڌ يونيورسٽي ۾ وائيس چانسلر شپ جي Post تان هٽائي. مٿس سنڌ هائڪورٽ جي فاضل ججن تي ٻڌل اعليٰ عدالتي ڪميشن ويهاري وڃي. جيڪا شفاف طريقي سان مٿين الزامن جي اڻ ڏري جانچ ڪرائي وڃي سنڌ يونيورسٽي جا استاد، ملازم ۽ شاگرد گهر ٿا ڪن تہ سنڌ يونيورسٽي ۾ HEC جي مقرر ڪيل معيار مطابق ڪو حاضر سروس وائيس چانسلر ڏنو وڃي جيڪو سنڌ يونيورسٽي کي وڌيڪ تباهي کان روڪي ان ۾ اڪيڊمڪ پيس قائم ڪرائي حقيقي طورتي تحقيقي ۽ تدريسي ماحول جي بحالي جو ڪم ڪري.

عالمي سياسي صورتحال

شام جي موجوده صورتحال: هڪ ڪميونسٽ نقطه نظر

ڪامريڊ نبي سوهو

جنگ ذاتي ملڪيت تي ٻڌل انساني سماج جي سفاڪانه فطرت جو ڀيانڪ اظهار هوندي آهي جيڪا هر صورت ۾ سياست جي پُر تشدد شڪل ۽ ڀڃرين ۽ آخري نتيجي ۾ معاشي مفاد ماڻڻ لاءِ تباهي ۽ بربادي جو مظهر هوندي آهي. جنگيون ٻن قسمن جون هونديون آهن. هڪ جنگ مظلوم قوم يا طبقو پنهنجي وجود جي بقا لاءِ به وڙهندو آهي جڏهن ته مارڪسي ليننَي نقطه نظر موجب مظلوم قومون يا طبقا هر صورت ۾ جنگ مخالف ۽ امن جي ڪوشش ۾ رڌل رهندا آهن ته جيئن سماج جي حقيقي ۽ فطري نمونې اوسر ممڪن ٿي سگهي پر اٽتر جنگي صورتحال ۾ ترقي پسند ۽ عوام دوست قوتون پڻ پنهنجي بقا لاءِ قومي ۽ طبقاتي غلاميءَ مان نجات لاءِ جنگ ڪرڻ کان سواءِ ٻيو آپشن وٽن موجود نه هوندو آهي. ٻيو قسم موجوده دور ۾ بيٺڪيتي جنگيون هونديون آهن جنهن ۾ سامراج بيٺڪي رياست جي قدرتي ۽ انساني وسيلن کي پنهنجي قبضي ۾ آڻڻ لاءِ حمله آور ٿيندو آهي.. جنگ جون ٻئي صورتون اصل ۾ هڪ آهن يعني ٻن طبقن جي وچ ۾، ظالم ۽ مظلوم جي وچ ۾ جنگ يا سامراج ۽ بيٺڪيتي ملڪ جي وچ ۾ جنگ. اها جنگ ڪٽڻ لاءِ سامراج ننهن چوٽيءَ جا زور لڳائيندو آهي. جنگ ۾ ٽپڻ جا قانوني ۽ سياسي جڙتو جواز گهڙيندو آهي. ان کان علاوه سامراج جنگ ڪٽڻ يا نفسياتي برتري ڏيکارڻ جي لاءِ پروپيگنڊه جي ذريعي عالمي پرنٽ توڙي اليڪٽرانڪ ميڊيا ۽ انٽرنيٽ سميت چاڻ جي سمورن وسلين کي خوب استعمال ڪندو آهي. سامراج نه صرف انساني جانين کي ضايع ڪرڻ ۽ وسيلن تي قبضو ڪندو آهي پر ان ملڪ يا رياست جي ثقافت، تهذيب، ٻولي، سندس مجموعي ترقي توڙي انفراسٽرڪچر سميت هر شئي کي تهس نهس ڪري ڇڏيندو آهي. ڪڏهن ان ملڪ يا رياست کي دهشتگرد، ايٽمي يا ڪيميائي موتمار هٿيار رکندڙ جا الزام لڳائيندو آهي ته ڪڏهن اهو جواز ڄاڻائي ته جمهوري قدر پامال پيا ٿين يا اهو ملڪ دنيا جي سالميت جي لاءِ خطرو آهي. پر ياد رهي ته دهشتگردي هجي يا ايٽمي، ڪيميائي هٿيار رکڻ ۽ انهن جو بي جا استعمال ڪرڻ يا آمريتون مسلط ڪرڻ اهو سڀ کان وڏو پيشو خود عالمي سامراج جو ئي آهي.

سوويت يونين جي ڊهڻ کان پوءِ عالمي سامراج دنيا اندر نئي سري سان تباهي ۽ بربادي مچائي رهيو آهي. ايشيا ۽ آفريڪا جي عرب رياستن ۾ سامراج جي نشاني تي لبيا کان پوءِ هاڻي شام ملڪ آهي. شام ايشيا جو اولهه ۾ آخري ملڪ ۽ آفريڪا جي ويجهو آهي. شام جون

سرحدون اتر ۾ ترڪي، اولهه ۾ يونوچ سمنڊ ۽ لبنان ۾ واقع آهن، اوڀر ۾ عراق، ڏکڻ ۾ اردن ۽ ڏکڻ اولهه ۾ اسرائيل موجود آهي. شام جي آبادي 74 سيڪڙو سني مسلمان، 12 سيڪڙو شيعا، 10 سيڪڙو عيسائين سميت ٻيا مذهب، فرقا ۽ نسل موجود آهن. شام لبيا کان پوءِ سڀ کان وڏيڪ آمريڪا سامراج ۽ ان جي ساٿارين جي اک ۾ ڪنڊو بڻجندو رهيو آهي ۽ سامراج سموري عرب پٽي ۾ پنهنجون من پسند حڪومتون آڻڻ ۾ هيستائين ڪامياب رهيو آهي. آمريڪي سامراج جيڪو دنيا ۾ جنگين جي اولمپڪ ۾ جو ورلڊ چيمپيئن آهي پنهنجي ساٿارين برطانيه، فرانس، سعودي عرب، ترڪي سميت نيٽو فورسز جي ذريعي حافظ الاسد جي پٽ بشارالاسد جي حڪومت جو تختو اونڌو ڪرڻ ۽ سامراجي لوٽ کسوٽ لاءِ آتو ۽ بضد آهي. ان پاڙيسري ملڪ ترڪي ۾ سندس ڇهيتي اسرائيل کي ويڙهه لاءِ اڏو بنايو آهي ۽ ويڙهاڪ باغين کي هٿيارن، ٽينڪن ۽ جديد قسم جي ميزائلن کان ويندي مالي مدد فراهم ڪري رهيو آهي. اسرائيل اڳ ۾ فلسطين، لبنان، اردن ۽ شام ۾ وڏي پيماني تي دهشتگردي ڪندو آيو آهي ۽ بي گناهه ماڻهن کي ماري علائقن ۽ وسيلن تي قبضو ڪندو آيو آهي. ترڪي ۾ اڳ ۾ ئي آمريڪي فوجي اڏا موجود آهن. يوگوسلاويه، عراق، افغانستان، لبيا کان پوءِ نيٽو فورسز شام جي وسيلن جي ڦرلٽ توڙي ان کي هر صورت ۾ ٽڪرا ٽڪرا ڪري پنهنجي من پسند حڪومت قائم ڪرڻ ٿو چاهي. ڪجھ عرصو اڳ لبيا ۾ باغي فوجين جي مدد سان نيٽو فورسز ڪاميابي ماڻي آهي اتي عوامي حڪومت ختم ڪري گهرو ويڙهه ڪرائي ڪرنل قزافي جو تختو اونڌو ڪيو ويو آهي جتي عوام کي تعليم ۽ صحت کان ويندي هر قسم جون بنيادي سهولتون تمام گهٽي حد تائين موجود هيون هاڻ سڄو لبيا تباهي جو ڍير بڻجي ويو آهي. هاڻي عالمي سامراج شام ۾ بشارالاسد جي حڪومت جو تختو اونڌو ڪري اتي جي وسيلن تي قبضو ڪري من پسند حڪومت آڻڻ جي ڀرپور ڪوشش ۾ رڌل آهي. شام ۾ ڀڻ جنگ کان اڳي عوام ڪافي حد تائين بنيادي سهولتن کان آراسته رهيو آهي ۽ اتي تعليم ۽ صحت جو معيار ڀڻ بلند رهيو آهي. رڳو تعليمي شرع 90 سيڪڙو آهي جڏهن ته عورتن جي خواندگي شرح ڀڻ 83 سيڪڙو کان مٿي آهي. ڪهڙي آمريت جي دور ۾ عوام کي ايترييون سهولتون ملي سگهن ٿيون؟ پر وري به جيڪڏهن حڪومت نااهل بڻجي ٿي وڃي ته به ان کي ڌاهڻ جو اختيار اتي جي عوام کي آهي نه ڪي سامراج کي.

عرب سامراج طرفان عثمانيه سلطنت جي زير اثر هي ملڪ 400 سال رهيو. ان کان پوءِ سرمائيداري جي اوسر جي وقت دنيا جي نئي سري سان ورهاست دوران هي ملڪ فرانس جي تسلط هيٺ رهيو. 1946 ۾ پاڪستان وانگي فرانس کان نالي ماتر آزادي ماڻيائين ۽ پارليامينٽري نظام رائج ٿيو. پر مسلسل فوجي چڙهائين جي ور چڙهندو رهيو. 1958 کان 1961 تائين مصر سان جمال عبدالناصر جي دور ۾ قائم ڪيل يونين ۾ عارضي طور شامل رهيو. ٻيهر 1963 ۾ فوجي چڙهائي ذريعي حافظ الاسد جي پارٽي عرب سوشلسٽ بعث پارٽي اقتدار ۾ آئي. ان وقت ڪين سوويت يونين جي ڀرپور مدد حاصل هئي جنهن جي مدد سان 140 کان مٿي بينڪن توڙي فيڪٽرين ۽ٻين ادارن

ڪي نيشنلائيز ڪيو ويو. شام وچ اوڀر جو واحد ملڪ آهي جتي اڄ به روسي جنگي ٻيڙا پونوچ (ڪيسپيئن) سمنڊ ۾ موجود آهن جيڪا ڳالهه به آمريڪا سامراج لاءِ باعث تشويش رهي آهي. تازو روس جنگي ٻيڙن ۾ اضافي جو حڪم پڻ ڏنو آهي. 2000ع ۾ حافظ الاسد جي موت ڪان پوءِ اقتدار سندس پٽ بشارالاسد جي حوالي ٿيو ۽ سمورين پاليسين ڪي جيئن جو تيئن جاري رکيو ويو.. 1989 ۾ سوويت يونين جي ٽٽڻ ڪان پوءِ پوري دنيا ۾ رجعتي قوتون ڀيهر اڳتي آيون ۽ وڏي پيماني تي ادارن جي نجڪاري جو عمل ٿيو. پاڪستان ۾ باقائدي نجڪاري جو عمل بينظير جي پهرين جهموري حڪومت ۾ ئي شروع ٿيو. 1991 ۾ ته شام عراق خلاف جنگ ۾ آمريڪا جي ساٿاري ملڪن ۾ شامل رهيو. ڪجھ عرصو اڳ ۾ سلامتي ڪائونسل ۾ روس ۽ چين پاران آمريڪا جي شام اندر مداخلت ۽ جنگ مخالف ويٽو ڪيو آهي. جنهن ڪان پوءِ آمريڪا ٻيهراقوام متحده ۾ اهو ڪيس رکڻ جي تياري شروع ڪري ڇڏي آهي. روس ۽ چين پڻ وڏيون عالمي طاقتون آهن انهن جا پنهنجا مفاد پڻ ٿي سگهن ٿا چو ته اهي ماضي وانگي ڪميونسٽ نه پر سرمائيدار ملڪ آهن اهي ڪنهن نه ڪنهن صورت ۾ آمريڪا سان سودي بازي ۾ پڻ دير نه ڪنديون پر شام خلاف جنگ جو وڏو نقصان ايران کي ٿيندو چو ته موجوده شام جنگي حالتن ۽ اقتصادي پابندين ڪري معاشي ڏيوالپڻي جو شڪار آهي اهو فقط ايران جي مالي توڙي اخلاقي مدد تي هلي رهيو آهي. ان ڪان علاوه ايران حزب الله، حماس ۽ ٻين اسرائيل مخالف تنظيمن جي مالي مدد سان گڏوگڏ هٿيار پڻ فراهم ڪري رهيو

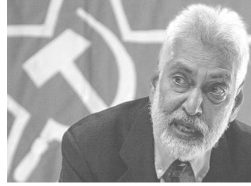
آهي. ايران هر صورت ۾ شام جي جنگ جو مخالف ۽ سڀ ڪجھ داو تي لڳائڻ لاءِ تيار آهي. تازو سعودي عرب ۾ ٿيل او آئي سي جي ڪانفرنس ۾ شام جي بنيادي رڪنيت ختم ٿيڻ خلاف پڻ ايران شديد مخالفت ڪئي آهي. شام ۾ جاري خوني ويڙهه ۾ باغين ۽ شامي حڪومت پاران جدا جدا فتح جون دعوائون هلي رهيون آهن. شام جي ٻي وڏي شهر حلب ۾ باغين ۽ حڪومتي ڌرين ۾ چٽي ويڙهه هلي رهي آهي. هيستائين رڳو 19 مهينن ۾ ٽيهه هزار ڪان مٿي ماڻهو مري چڪا آهن. لڙائي جو مرڪز حلب شهر جي ڏکڻ ۾ صلاح الدين ضلعو آهي جتي باغي ترڪي توڙي اسرائيل مان هٿيارن سان ليس ٿي وڏي تعداد ۾ شام جي سرحدن ۾ داخل ٿي رهيا آهن. ياد رهي ته ترڪي ۾ موجود آمريڪي اڏن سميت سعودي عرب پاران پڻ باغين کي ڀرپور مدد حاصل آهي. شام ۾ هلندڙ رتوڇاڻ ڪان پوءِ شامين جي وڏي پناهه گاهه اردن آهي. اتي به لک ڪان مٿي ماڻهن لڏپلاڻ ڪئي آهي انهن ۾ وڏو تعداد عورتن ۽ ٻارن جو آهي. اردن جي حڪومت تشويش ڏيکاري آهي ته اردن ۾ شامي پناهه گيرن جو تعداد مسلسل وڌي رهيو آهي ۽ صحرا خيمن جو شهر بڻجي ويو آهي. فلسطيني حماس جو سربراهه پڻ دمشق ۾ موجود آهي. 19 مهينن ڪان شامي حڪومت فقط ايراني ريال ۽ سندس ٻي مدد تي هلي رهي آهي. ايران جي بين الاقوامي حيثيت نه هجڻ ڪري پوئتي رهڻ جا امڪان موجود آهن. ان سان گڏو گڏ اهو پڻ نظر اچي ٿو ته شام تي حملي ڪرڻ جو اصل مقصد ايران کي وڌيڪ سوڙهو ڪرڻ ۽ ڪيس مات ڏيڻ آهي. ايران هن خطي ۾ واحد ملڪ آهي جيڪو

آمريڪا سان مهاڏو اٽڪائيندو پيو اچي.

مارڪسي ليننی نقطه نظر موجب جنگ ڪي ان جي تاريخي ۽ وسيع تر پسمنظر ۾ سمجهڻ جي ضرورت آهي. سامراج جيڪو خود پنهنجي سرمائيداري نظام جي بحران ۾ ڦاٿل رهيو آهي جنهن ڪنهن دور ۾ سرمائيداري جي حقيقي اوسر کان شروعات ڪئي هاڻ دنيا کي جنگين ۽ تباهين جي حوالي ڪري ڇڏيو آهي. چو ته مارڪس جي بقول سرمائيداري نظام هڪ بند گهٽيءَ ۾ داخل هجي ٿو اهو فقط ۽ فقط منڊي جي معيشت ۽ منافعي جي حوس کان سواءِ ڪجهه به ناهي. ملڪ، قوم يا عوام سان انهن جو ڪو سروڪار نه هوندو آهي. آمريڪا ۽ گڏيل قون جي ادارن کان مدد گهرڻ وارا اسان جا قوم پرست رڳو شام جي صورتحال مان اندازو لڳائي سگهن ٿا ته عالمي سامراج ۽ ان جا ناهيل ادارا اسان کي ڪهڙي آزادي وٺي ڏيندا؟ جيڪڏهن عالمي سامراج شام ۾ من پسند حڪومت آڻڻ ۾ ڪامياب وڃي ٿو يا سازش تحت شام کي ٽڪرن ۾ ورهائڻ جي مڪروهه سازش ۾ ڪامياب ٿئي ٿو ته پوءِ هي پورو خطو سياسي طور تي اجان ڪجهه مستحڪم ٿيندو. شام اندر مختلف قومن،نسلن، مذهبن، فرقن جا ماڻهو رهن ٿا. سامراج تن ۾ ٽڪراءُ جو ماحول پيدا ڪري شام کي داخلي طور ڪمزور ڪري رهيو آهي. ڪرد پڻ اتي وڏي تعداد ۾ رهن ٿا ۽ الڳ صوبي يا رياست جي دعوا ڪري رهيا آهن. جڏهن ته ساڳين ئي ڪردن کي ترڪيءَ ۾ چٿڻ لاءِ سامراج ترڪي حڪومت جي مدد ڪري رهيو آهي. انهن مختلف گروپن جي پاڻ ۾ رساڪشي واري صورتحال پڻ پيدا ڪئي وئي آهي. جنهن مان پڻ سامراج وڏو فائدو حاصل ڪيو آهي ۽ انهن کي باغين ۾ شامل ڪري حڪومت جو تختو اونڌو ڪرڻ لاءِ استعمال ڪري رهيو آهي. ايتري قدر جو شام جو اڳوڻو وزيراعظم پڻ باغين سان وڃي مليو آهي. شام تي قبضي خلاف عالمي طور تي ڪافي سامراج مخالف قوتون پڻ ڳجهه ڳوهه ۾ مدد ڪري رهيون آهن. ان کان علاوه آمريڪا يا نيٽو مخالف قوتون جيڪي شام ۾ من پسند حڪومت ڏسڻ ٿيون چاهين اهي به پس پرده سرگرم عمل آهن. ايندڙ وقت ۾ فيصلاڪن مرحلا اچڻا آهن. عراق، افغانستان ۽ لبيا ۾ سامراج جنگ کٽڻ کان پوءِ به عوامي مزاحمت کي شديد نموني منهن ڏيئي رهيو آهي ۽ ظاهري ڳالهه آهي ته شام ۾ پڻ عوامي مزاحمت اجان به وڌيڪ زور پڪڙيندي. ان سان گڏ اهو شامي عوام توڙي پوري عرب ملڪن لاءِ موجوده صورتحال اهو سبق پڻ ڏي ٿي ته پنهنجي ڌرتيءَ جي وجود جي بقا جي جنگ ۾ ڪا وچٿري لائين هوندي ئي ناهي. فقط سوشلسٽ نظام ذريعي ئي صحيح انداز ۾ سامراج کي شڪست ڏيئي سگهجي ٿي. ان جا مثال ڪيوبا، ويٽنام ۽ اتر ڪوريا آهن. شام سميت وچ اوڀر توڙي عرب رياستن جو حل پڻ پوري دنيا جي مظلوم قومن ۽ طبقن سان ڳنڍيل آهي. ماضي جي سامراج مخالف عرب قوم پرستي جي ڪمزوري ۽ وڌندڙ مذهبي انتهاپسندي رڳو سامراج لاءِ ئي فائديمند ٿي سگهي ٿي نه ڪا اتي جي عوام لاءِ. پر مارڪسي لينني نظريي موجب مزدور انقلاب ذريعي ئي شامي عوام جي نجات ممڪن آهي.

نظرياتي ادب

ٽراٽسڪي ۽ اولهه جي پريس

ھرپال برار / عنايت خاصخيلي

(نوٽ: هي مضمون "ڪميونسٽ پارٽي آف گريٽ برٽين (مارڪسسٽ- لينِنسٽ)" (CPGB(ML)) جي جرنل سيڪريٽري هرپال برار جي ڪتاب "لينِنزم يا ٽراٽسڪائيزم" تان ڪنيو ويو آهي. هن مضمون ۾ ليکڪ ٽراٽسڪيءَ جي اولهه جي پريس سان واسطن جي ڇنڊڇاڻ ڪندي سندس رد انقلابي ڪردار کي وائکو ڪري ٿو. - ادارو)

"ٽراٽسڪائيزم" جي رد انقلابي/ انقلاب وروڌي ڳر کي سمجهڻ جو هڪ طريقو يورپي بورجوا ميڊيا/ پريس سان سندس واسطن جي نوعيت کي جاچڻ آهي. اها ڳالهه ته عالم آشڪار آهي ته يورپي بورجوا پريس مارڪسواد ۽ مارڪسوادين تي گند اڇلڻ ۽ کين بدنام ڪرڻ جو ٺيڪو کنيو آهي. پر ان ئي ساڳي انقلاب دشمن بورجوا ميڊيا جو لينن کان پوءِ پاڻ کي "عظيم ترين بلشويڪ" سڏرائيندڙ "ٽراٽسڪي" ڏانهن ڪهڙو رويو هيو اچو ته ان جو اڀياس ڪريون!

برطانيه جي مشهور اخبار "ڊيلي ايڪسپريس"

پنهنجي بنياد پرست، سامراج دوست ۽ انقلاب دشمن ڳر جي ڪري ڪافي مشهور رهي آهي. اها اخبار پنهنجي ابتدا کان ئي برطانيه ۾ ڪميونسٽ مخالف سامراجي پروپيگنڊا جو هڪ مضبوط هٿيار رهي آهي. ان اخبار ذريعي ئي سامراجي ڌرين برطانيه جي مزدور طبقي جي سياست کي وڏي عرصي کان پنهنجي اثر هيٺ آڻڻ جي ڪوشش پئي ڪئي آهي. اها 27 فيبروري 1929ع جي صبح هئي جڏهن برطانوي سامراجي ڌرين جي اهڙي اثر ۽ سحر ۾ ورتل لکين مزدورن کي "ٽراٽسڪيءَ جي درد ڪٿا" نهايت ئي جذباتي ۽ دل ڏهڪائيندڙ انداز ۾ پڙهائڻ شروع ڪئي وئي. ان ڏينهن اخبار جي پهرئين پني تي ئي ٽراٽسڪئي بابت ڏنل خبرن جون شِهه سُرخيون ڪجهه هيئن هيون ته: ٽراٽسڪيءَ جي روس مان نيڪالي جي ڪهاڻي، ٽراٽسڪيءَ جي پنهنجي زباني"، "هڪ جلاوطن ڪيل انقلابيءَ جا چرڪائيندڙ انڪشاف"، "هو ترڪي ڪيئن پهتو؟"، "پنهنجي سڀ کان وڏي دشمن اسٽالن تي شديد تنقيد"، "هڪ باغيءَ تي ٿيل جبر جي ڪهاڻي!"، "هڪ تاريخي دستاويز!"، "ٽراٽسڪي ۽ سندس ونيءَ جون تصويرون" وغيره. ان ڏينهن ئي ڊيلي ايڪسپريس ان موضوع تي وڏيڪ لکندي چيو ته "اڄ جي ڊيلي ايڪسپريس ۾ ليون ٽراٽسڪيءَ جي بالشويڪ روس مان نيڪالي جي داستان سندس پنهنجي زباني پڙهندا. روس مان تڙيپار ٿيل، استنبول ۾ سياسي پناهه وٺي رهندڙ ۽ روسي اختيارين جي نظرداريءَ ۾ رهندڙ "بيمار ٽراٽسڪي" پنهنجي طويل خاموشي کي ٽوڙي ٿو. هو پنهنجي سڀ کان وڏي دشمن ۽ روسي آمر "جوزف اسٽالن" تي سخت تنقيد ڪري ٿو ۽ کيس پنهنجي اهڙي ابتر حالت جو ذميوار قرار ڏئي ٿو. هو سوويت يونين جي تباهه ٿيڻ جي اڳڪٿي ڪري ٿو ۽ روس جي هاٺوڪي آمريت تي چوهه چنڊي ٿو. "ٽراٽسڪي" انقلاب جي مهندار کان وٺي هڪ غريب، مڪسين ۽ جلاوطن سياستدان ٿيڻ تائين جي روئداد ٻڌائي ٿو." نه صرف ايترو پر ڊيلي ايڪسپريس ٽراٽسڪيءَ جي

مضمونن جي تعريف ڪندي لکيو ته ”سنڌ جي تاريخي ۽ سياسي اهميت تمام گھڻي آهي. ٽراٽسڪي جي ڪٿا نهايت ئي دلچسپ حقيقتن تي ٻڌل آهي جيڪا پڙهندڙ کي ڏاڍي به ڏاکي انهن حقيقتن کان روشناس ڪري ٿي.“

ٽراٽسڪيءَ جي انهن ڏرائتن ”انڪشافن“ جي مستقل ۽ وڏي پئماني تي پذيرائي جي مهم طور ”ڊيلي ايڪسپريس“ ٻئي ڏينهن به پنهنجو فرنٽ پيج ٽراٽڪسيءَ جي خبرن حوالي ڪندي لکيو ته ”ٽراٽسڪيءَ جي اسٽالن ’پارٽي جي گورکن تي شديد تنقيد‘، ’ هڪ جلاوطن سياستدان جا حيران ڪُن انڪشاف‘، ’آءٌ ڪيس روڪي ئي ساهه کڻندم‘، ’آءٌ اسٽالن کي ڪيئن ڏسان ٿو؟‘ ۽ ائين پهرين مارچ 1929ع تي هڪ ڀيرو وري ڊيلي ايڪسپريس پنهنجو فرنٽ پيج ”ٽراٽسڪيءَ“ جي خبرن سان ڀري ڇڏيو. اهڙين جذباتي خبرن ۽ حيران ڪُن انڪشافن جي ڏڙا ڏڙ اشاعت سان گڏ ئي ’ڊيلي ايڪسپريس‘ 27 فيبروري 1929 کان ئي ٽراٽسڪي جي مضمونن ڇاپڻ جي شروعات ڪئي. ٽراٽسڪي پنهنجي پهرئين آرٽيڪل جي شروعات ئي هنن لفظن سان ڪئي ته ”اعليٰ آدرشن ۽ اصولن واري ڳالهه ڪرڻ مهل جذباتيت کان وڌ کان وڌ پاسو ڪيو ويندو آهي. مون هي لکڻيون ڪنهن به صورت ۾ پنهنجي ڪيس کي وڌائي چڙهائي، جذباتي انداز ۾ رکڻ لاءِ ناهن لکيون. ان جي ابتڙ آءٌ چاهيان ٿو ته عوام ۾ ان جذباتيت جو خاتمو ڪريان ۽ ڪين وڌ کان وڌ صحيح ۽ غير جانبدار چاڻ ڏيان جيترِي سياسي معاملن ۾ ممڪن ٿي سگهي. اها حقيقت آهي ته عوامي شعور تائين رسائي جو هي طريقو جيڪو مون هاٽي اختيار ڪيو آهي (يورپي بورجوا پريس- مترجم) اهو اڳ ۾ ڪڏهن به نه آزمايو هئم. پر ان جو سبب به اِهو ئي آهي ته آءٌ اڄ کان پهريان ڪڏهن به اهڙي ڪنهن صورتحال جو شڪار نه رهيس جنهن ۾ هاٽي ورتل آهيان. منهنجو مقصد پروپيگنڊا نه، پر عوام تائين صحيح ڳالهه پهچائڻ آهي. ان ڪري ئي هي مضمون لکڻ کان پهريان ’مون اظهار جي آزادي جي گهر ڪئي. آءٌ صرف ۽ صرف اهو لکندس جيڪو آءٌ سمجهان ٿو، نه ته ڪجهه به نه لکندس!‘

ائين پوءِ دنيا ڏٺو ته مٿين سٽن ۾ ٽراٽسڪي پاران ڏنل وضاحت بعد شايع ٿيل سنڌس مضمونن ۾ ٽراٽسڪي واضح انداز ۾ هڪ نئين سياسي دور جي شروعات ڪئي. ٻئي طرف ڊيلي ايڪسپريس جي ٽراٽسڪي ذريعي شروع ڪيل ان ڪميونسٽ مخالف پروپيگنڊا کان سٽت ئي پوءِ يورپ ۽ آمريڪا جي بورجوا اخبارن به وهندي گنگا ۾ سِنان ڪرڻ ۾ ڪا ويرم ڪانه ڪئي ۽ پنهنجي اخبارن ۽ رسالن ذريعي ٽراٽسڪي جي مضمونن جي پرمار شروع ڪري ڏني.

”ٽراٽسڪائيزم“ جي اُن دور جي اِن انوکي روپ تي تنقيد ڪندي ڪميونسٽ انٽرنيشنل جي رسالي ”انٽرنيشنل پريس ڪَريسپانڊنس“ پنهنجي 22 مارچ 1929ع واري شماري ۾ لکيو ته ”سال 1928ع جي ختم ٿيڻ سان ئي اولهه جي سامراج نواز بورجوا ميڊيا/ پريس کي ڪميونزم تي خار ڪڍڻ لاءِ ٽراٽسڪيءَ جي روپ ۾ هڪ ”نئون ساٿاري“ ملي ويو آهي. آمريڪا، برطانيه ۽ يورپ جي سامراج نواز بورجوا اخبارن ۽ رسالن جهڙوڪ ڊيلي ايڪسپريس، هيرالڊ (آمريڪا) ٽريبيون وغيره کي هڪ آمريکي پريس ايجنسي ذريعي ٽراٽسڪيءَ جا مضمون ڏڙا ڏڙ ڏنا پيا وڃن جيڪي ان ايجنسيءَ ”هزارين آمريکي

ڊالرن“ عيوض ’خريد ڪيا‘ آهن. ٽراٽسڪيءَ جي قبلي مٽڻ کان پوءِ اولهه جي سچي سامراجي ميڊيا جي خوشيءَ جو ڪو ڪاٿو ئي ناهي، جنهن جي وهم ۽ گمان ۾ به نه هيو ته 1928ع جي انت ڌاران سندن ڪميونسٽ مخالف جنگ ۾ ڪين ٽراٽسڪي جهڙو ساٿاري ملندو. ها يقيناً! بورجوازين کي خوش ٿيڻ به گهرجي. ٽراٽسڪي جو نالو هاٽي ڪافي وقت تائين خبرن ۾ جذباتيت ۽ مرچ مسالن جي شوقين عوام کي ڦاسائي شڪار ڪرڻ لاءِ بورجوا پريس جي هٿن ۾ داٽي جيان ڪم ڪندو. اهو عوام جنهن کي بورجوازي چاٽي واٽي انڌيري ۾ رکيو اچن ۽ ان ڪري ئي اهڙن مضمونن لاءِ، جن ۾ ٽراٽسڪي سوويت ڪميونسٽ پارٽي، ان جي حڪومت يا ڪميونسٽ انٽرنيشنل تي تنقيد ڪري ٿو، ڪيس سوين نه پر هزارين ڊالر ڏيڻ به ڪو مهانگو سودو نه آهي. ويجهي ماضي ۾ اسان جي طبقاتي دشمن (بورجوا ڪلاس) ٽراٽسڪي ۽ ساٽس ٿيندڙ واقعن ۾ ڪافي دلچسپي ڏيکاري آهي. بورجوا ميڊيا توٽي دنيا جا سوشل ڊيموڪريٽ ٽراٽسڪيءَ جي ڪنهن به ڪميونسٽ بوڇاڙ کي اڻ ڇڏو نه ٿا ڇڏين. هو سوويت حڪومت، بلشويڪ پارٽي، ان جي ليڊرن توٽي ڪميونسٽ انٽرنيشنل تي ٽراٽسڪيءَ جي ڪيل هر تنقيد جي زور شور سان تشهير ڪن ٿا. ٽراٽسڪيءَ جي ڪميونزم جي لباس ۾ ڍڪيل رد انقلابي لکڻين ۾ لکل فائدن کي صحيح نموني سڃاڻيندي ۽ سمجهندي، بورجوا پريس سندس مضمونن ۽ ڪتابن جي ڇپائي ۽ مشهوري تي هزارين ڊالر خرچ ڪري رهي آهي ۽ ڪيس وڏن وڏن انعامن ۽ سنَدُن سان نوازي رهي آهي.“

ان ئي مضمون ۾ اڳتي هلي رسالو برطانيه ۾ هڪ منشويڪ پناهگير ۽ مشهور سوشل ڊيموڪريٽ ٿيوڊورڊين (Theodore Dan) جي ٽراٽسڪيءَ جي مضمونن تي ڏنل راءِ جو حوالو ڏئي ٿو. ڊين چوي ٿو ته ”ٽراٽسڪيءَ جي سياست منجهان اسان سوشل ڊيموڪريٽڪ موومنٽ سان واڳيل ماٿهن کي ڪوبه ڀؤ نه هجڻ گهرجي. سندس سياست اسان کي نه پر روس کان ٻاهر خود ڪميونسٽ تحريڪن کي ڊاهي پٽ ڪندي ۽ سوشل ڊيموڪريٽڪ تحريڪ کي ڪمزور ڪرڻ بجاءِ اجا ويتر ڪارڪنن کي همٿائيندي ته هو ڪميونزم واري انتهائي قدم تان هٽ ڪٽي سوشل ڊيموڪريٽڪ تحريڪ‘ ڏانهن موٽن.“

’انٽرنيشنل پريس ڪريسپانڊنس‘ جي ٽراٽسڪي جي انقلاب وروڌي ڪردار ۽ سياست تي لکيل اِن آرٽيڪل تي تنقيد ڪندي هڪ ٻي مِنشويڪ پناهگير ليڪڪا لکيو ته ”ڪميونسٽ انٽرنيشنل وارا سمجهن ٿا ته ٽراٽسڪي اجا تائين به ڪنهن قدر ڪميونسٽ وهمَ ۽ وسوسن جو شڪار آهي (خاص ڪري جنگ واري دور جي ڪميونزم) پر سندن چوڻ آهي ته انهن ڪميونسٽ اثرن کان وڌيڪ اهم منجهس پيدا ٿيل سوشل ڊيموڪريٽڪ لاڙا آهن. سندن ائين سوچڻ جائز به آهي ڇاڪاڻ ته ٽراٽسڪيءَ جا هاٿوڪا نعرا پنهنجي جوهر ۾ سوشل ڊيموڪريٽڪ فلسفي کي ئي اظهارين ٿا ۽ لڳي ٿو ته هاٽي ٽراٽسڪي ۽ سندس معتقد آخرڪار خيالن جي دنيا مان نڪري راهه راست تي اچن پيا.“

پوين 60 سالن جي تاريخ ثابت ڪيو آهي ته 1929ع ڌاري ڪجهه منشويڪ سوشل ڊيموڪريٽن طرفان ٽراٽسڪي ۽ ٽراسٽڪائيزم بابت ڪيل اهي اڳڪٿيون صحيح ثابت ٿيون آهن ۽ ان دنيا ۾ هر هنڌ

ڪميونسٽ مخالف رد انقلابي ڪردار ادا ڪندي سوشل ڊيموڪريٽڪ لاڙن کي ئي همٿايو. ان ئي دور کان وٺي ’ٽراٽسڪائيزم‘ ”سوشل ڊيموڪريٽن جي هڪ ڪميونسٽ مخالف هٿياربند ڌڙي“ طور وڌڻ ويجهڻ لڳو. ’انٽرنيشنل پريس ڪريسپانڊنس‘ ٽراٽسڪيءَ جي رد انقلابي رجحانن جي چند چاڻ ڪندي وڌيڪ لکيو ته ”انقلاب دشمن پلي پٽ چاٽن ٿا ته هو چا پيا ڪن. هو چاٽن ٿا ته هو چو ۽ چالاءِ ٽراٽسڪيءَ جي مضمونن جي اشاعت ۽ تشهير ايتري زور ۽ شور سان ڪن ٿا. ”پرٻُڌڙئي“ ماڻهن لاءِ ٽراٽسڪي جي اها دعويٰ واقعي اثرانداز ٿئي ٿي جڏهن پاڻ چئي ٿو ته هُن اِهي مضمون لکڻ کان پهريان اظهار جي مڪمل آزادي جي گُهر ڪئي هئي. (تنهنڪري سندس اهي لکڻيون صرف حق ۽ سچ تي مبني سندس داستان هجڻ گهرجن جن ۾ بورجوا پريس جو ڪوبه مفاد، غرض يا عمل داخل نه هجي- مترجم) پر اِهو سوال ته هر ڪو ڪري سگهي ٿو ته آخر ڪيئن ۽ ڪڏهن کان بورجوا پريس ”ڪاٻي ڌُر جي اهڙن سچن مفڪرن“ جي خيالن جي ترجماني ڪرڻ لڳي؟ ۽ پوءِ اگر ان ”سچ“ کي عوام تائين پهچائڻ ۾ بورجوازين جا هزارين ڊالر خرچ ٿين ٿا ته پوءِ اهو سمجهڻ ڪو ايترو ڏکيو نه آهي ته ان ”سچ“ مان بورجوازين کي بحرحال فائدو ئي ٿيندو هوندو. پوءِ ٽراٽسڪي پلي ڪيتري به وڏي دعويٰ چو نه ڪندو هجي ته سندس مقصد پروپيگنڊا بجاءِ عوام تائين ”سچ“ پهچائڻ آهي پر هَر سوچيندڙ ذهن اهو آساني سان سمجهي سگهي ٿو ته هڪ ”انقلابي“ هجڻ جي دعويٰ ڪندڙ ٽراٽسڪي پلي رد انقلابي پروپيگنڊا نه به ڪندو هُجي پر سندس (بورجوا مخالف) حقيقي انقلابي پروپيگنڊا تان هٿ ئي کڻي وڃڻ پويان کهڙين ڌرين جا مفاد سِڌ ٿين ٿا؟

ته پوءِ چا اِهو عجيب ناهي ته اِهو ئي برطانوي بورجوازي جنهن سوويت يونين سان ٿاهه ٽوڙڻ جو جواز ئي اِهو ڏنو هيو ته اُها سندس خلاف پروپئگنڊا پئي ڪري، اهو ئي ساڳيو برطانوي بورجوازي هاڻي اُن ئي ”پروپيگنڊا“ لاءِ ٽراٽسڪي کي هزارين ڊالر ڏئي رهيو آهي؟ ۽ پوءِ چا اِهو بلڪل واضح ناهي ته اها (انقلابي) پروپئگنڊا جنهن کي سبب بڻائي سڄي يورپ ۽ آمريڪا ۾ ڪميونسٽ ڪارڪنن کي پڪڙيو ۽ ماريو وڃي ٿو. اها ٽراٽسڪي پاران ٿيندڙ هن ”پروپيگنڊا“ کان بلڪل مختلف آهي؟ (ڪميونسٽن طرفان ٿيندڙ سامراج مخالف پروپئگنڊا بحرحال سرمائيدارن لاءِ هڪ خطرو آهي جنهن کري ان کي ختم ڪرڻ لاءِ هر ممڪن قدم کنيو وڃي ٿو. ٻئي پاسي ٽراٽسڪي جي ’ڪميونزم‘ جي نالي ۾ ٿيندڙ ’رد انقلابي پروپئگنڊا‘ پنهنجي اصليت ۾ سامراجيت کي ئي فائدو ڏيندي. ان ڪري ئي يورپ جي بورجوا پريس اُن جي اشاعت ۽ مشهوري تي لکين ڊالر خرچ ڪري ٿي- مترجم) ڊيلي ايڪسپريس سندس آرٽيڪل جو تعارف ئي اِن سِٽ سان ڏنو ته ”ٽراٽسڪي روس اندر ٿيندڙ انهن خفيه سياسي ڪارروائن تان پردو کڻي ٿو جِن ڪيس ’انقلاب جي مهندارن‘ جي قطار مان ڪڍي هڪ غريب ۽ مسڪين، لاچار، بي يارو مددگار، جلاوطن سياستدان بڻائي ڇڏيو“ ويچارو غريب ٽراٽسڪي! اهو ڪيئن مُمڪن آهي ته ڪنهن ماڻهو کي ڪنهن اهڙي ماڻهو تي رحم نه اچي جيڪو ايترو ته غريب ۽ لاچار ٿي ويو هجي جو ڪيس چند ڊالرن عيوض پنهنجو ضمير ڪپائڻ ۾ به ڪا هچڪ نه ٿيندي هجي؟ ان ۾ ڪي به ٻه رايا ناهن. هر اهو ماڻهو جيڪو ائين پنهنجو قبلو مٽائي ڪنهن ”نئين آقا“ جي نوڪري ڏيندو، ان کي بحرحال اهڙن سوالن ۽ اعتراضن جا جواب ضرور ڏيڻا پوندا. ٽراٽسڪي پاڻ به

اڳ ۾ اهڙن ڪيترن ئي ”سياسي لوٽن“ جي ڪردار ۽ عمل تي سوال اٿاريندو رهيو آهي.“

پنهنجي 5 اپريل 1929ع واري شماري ۾ ”انٽرنيشنل پريس ڪريسپانڊنس“ رپورٽ ڪيو ته ٽراٽسڪي جا مضمون تمام تيزيءَ سان مختلف سرمائيداري رياستن جي بورجوا اخبارن پاران ڪنيا پيا وڃن ۽ صرف ڪجهه ئي هفتن ۾ يورپ، آمريڪا ۽ برطانيه جي ڪيئي اخبارن ۾ ٽراٽسڪي جا مضمون ۽ خبرون ڌڙا ڌڙ ڇپجڻ لڳيون آهن.

ٽراٽسڪي جي سوويت مخالف انقلاب دشمن پروپيگنڊا (جنهن ۾ ڪيس مڪروهه سرمائيدار ادارن ۽ بورجوا صحافت جي آن داتائن جي حمايت حاصل هئي) تي لکندي، ان سچي داستان تي لکيل هڪ شاندار ڪتاب ”A Great Conspiracy“ مان حوالو ڪڍجي ته نهايت ئي مددگار ثابت ٿيندو. ڪتاب لکي ٿو ته: ”1903ع تائين ٽراٽسڪي پروپيگنڊا جا سڀ گُر سِکي چُڪو هيو ۽ لينن سندس اهڙن پڙڪيلن بيانن کي صرف ”الٽرا- ريووليوشنري نعريبازي“ چوندو هيو جن جي ڪرڻ سان ٽراٽسڪي جي صحت تي ڪوبه اثر نه ٿي پيو (ڇاڪاڻ ته اُهي صرف ڳالهيون ئي هيون) هاڻ اُهو ساڳيو ئي ٽراٽسڪي پروپيگنڊا جي انهن سيني گُرن جو استعمال عالمگير سطح تي سوويت يونين کي بدنام ڪرڻ لاءِ ڪري رهيو هيو. جيڪي هُو پوئين دور ۾ لينن ۽ بالشويڪ پارٽي خلاف پروپيگنڊا لاءِ استعمال ڪندو هيو. پنهنجن بي شمار پڙڪيلن، الٽرا- ليفٽسٽ ۽ جذباتي تقريرن، پمفليٽن، مضمونن ۽ ڪتابن ۾ ٽراٽسڪي سوويت يونين کي رد انقلابي/ انقلاب وروڌي سڏيندي ان جي طاقت کي ختم ڪرڻ جي ڳالهه ڪرڻ ٿو لڳي. ۽ پوءِ دنيا ڏٺو ته ٽراٽسڪيءَ جي اهڙي نظرياتي لائين جي ڪري رات پيٺ ۾ ڪيترائي پراڻا زار دوست انقلاب دشمن ۽ بلشويڪ مخالف ”جنگجو“ جيڪي اڳ ۾ ساڄي ڌر طرفان سوويت يونين ۽ انقلاب جي سڌي مخالفت ڪندا هئا، هاڻ ڪميونسٽ حڪومت جي سڌي مخالفت ڇڏي، ٽراٽسڪي پاران جوڙيل ”الٽرا- ڪميونسٽ“ سوويت مخالف محاذ ۾ شامل ٿي ”کابي ڌر جي لبادي ۾“ رهندي ئي ڪميونزم جا ٽَرا ڪڍندا رهيا. ٽراٽسڪيءَ جي اهڙي روش ’لارڊ رادرمور‘ ۽ ’وليم ريندولف‘ جهڙن بورجوا پاڙيتن لاءِ به اهو ممڪن بڻائي ڇڏيو ته اهي اسٽالن تي انقلاب سان غداري جون تهمون مڙهيندا وتن.

”ٽراٽسڪيءَ پاران بين الاقوامي رد انقلابين ۽ انقلاب وروڌين جي ونگار ۾ سوويت مخالف پروپيگنڊا جو پهريون وڏو ڇال، سندس رومانوي ۽ ڪنهن حد تائين ’افسانوي‘ آتم ڪٿا ”منهنجي زندگي“ جي اشاعت هئي. اهو ڪتاب اصل ۾ آمريڪا ۽ برطانيه جي بورجوا اخبارن ۾ ڇپيل ٽراٽسڪي جي سوويت مخالف مضمونن جو مجموعو آهي. جنهن کي ڪتابي صورت ۾ ڇپرائڻ پنيان اصل ۾ اسٽالن ۽ سوويت يونين جي بدنامي، ٽراٽسڪائيت تحريڪ کي وڌيڪ سگهارو بنائڻ ۽ ٽراٽسڪيءَ کي دنيا جو ’عظيم انقلابي‘ ثابت ڪرڻ جهڙا مڪروهه مفاد شامل هئا.

”ٽراٽسڪي پنهنجي آتم ڪٿا ۾ دراصل اهو ثابت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته انقلاب جو اصل روح روان هو پاڻ هيو پر پوءِ بعد ۾ ڪجهه منافق ۽ شاطر مخالفن سازشون ڪري کيس ديوار سان لڳائي ڇڏيو. سوويت مخالفن، دلالن ۽ افسانوي ادب جي شوقينن ٽراٽسڪي جي ان آتم ڪٿا کي ٿورڙي ئي وقت ۾ سڄي دنيا جو ”بيسٽ- سيلر“ ڪتاب بڻائي ڇڏيو ۽

اِن ڪتاب کي ”روسي انقلاب جي اصل حقيقت“ جهڙا خطاب ملڻ لڳا. ايستائين جو هٽلر پڻ ٽراٽسڪي جي آتم ڪٿا ڇپجڻ شرط ئي گهرائي پڙهي ورتي. هٽلر جي بايوگرافي لکندڙ ”ڪونرادِ هيدن“ پنهنجي ڪتاب ”هٽلر! هڪ عظيم ليڊر“ ۾ لکي ٿو ته ڪيئن 1930ع ڌاران جرمني جي ڪنهن فوجي تقريب ۾ هٽلر پنهنجي ٻڌندڙن کي ان وقت حيران ڪري ڇڏيو جڏهن هُن ٽراٽسڪي جي آتم ڪٿا کي هوا ۾ لوڏيندي چيو ”مون هن ڪتاب مان تمام گهڻو سکيو آهي ۽ اگر توهان چاهيو ته توهان به سکي سگهو ٿا.“

”ٽراٽسڪي جي ’آتم ڪٿا‘ جلد ئي سوويت مخالف سامراجي ملڪن جي گهڻن ادارن ۾ هڪ ٽيڪسٽ بُڪ طور پڙهجڻ لڳي. ڪيس سوويت مخالف پروپيگنڊا لاءِ هڪ معياري ريفرنس بُڪ (Reference Book) ڪري ڪتيو ويو. جاپان جي خفيه پوليس جلين ۾ قيد چيني ۽ جاپاني ڪميونسٽن لاءِ ان ڪتاب کي ”ڪمپلسري ڪورس“ طور متعارف ڪرايو ته جيئن سندن نظرياتي بيهڪ کي مُڏو ڪري کين اهو يقين ڏيارجي ته ڪميونزم جي علمبردار سوويت روس پڻ انقلاب سان غداري ڪئي آهي جنهن انقلاب لاءِ هو وڙهيا ۽ اڄ تائين جيلن ۾ آهن. ائين ئي اهو ساڳيو ڪتاب ٻي جنگ عظيم واري دور ۾ گسٽاپو ۾ به ساڳي ئي ڪم لاءِ استعمال ٿيندو رهيو.

”ٽراٽسڪي جي آتم ڪٿا سندس سوويت مخالف پروپيگنڊا جي محض ابتدا هئي ان بعد ٽراٽسڪيءَ ’Revolution Betrayed‘، ’Soviet Economy in Danger‘، ’The Failure of a five year plan‘، ’Stalin and the Chinese Revolution‘ ۽ ’The Stalin school of falsification‘ جهڙا ڪتاب ۽ بي شمار پمفليٽ ۽ آرٽيڪل لکيا جيڪي سڀ اڪثر ڪري پهريان يورپي ۽ آمريڪي بنياد پرست اخبارن ۾ مضمونن جي صورت ۾ ڇپيا ۽ بعد ۾ ڪتابي صورت ۾ شايع ڪيا ويا. ٽراٽسڪي ”ضمير هٿان مجبور هڪ ايماندار جاسوس“ جيان وڏي عرصي تائين سڄي دنيا کي سوويت يونين بابت ”چرڪائيندڙ انڪشاف“ ۽ ”اندر جا راز“ ٻڌائيندو رهيو.

”سوويت يونين اندر، پنهنجي هم خيالن جي ضرورتن جي پورائي لاءِ ٽراٽسڪي ”مخالف ڌر جي آفيشل نيوز بليٽن“ جي شروعات ڪئي. ان نيوز بليٽن جي اشاعت پهريان ترڪي ۾ ٿي ۽ پوءِ جرمني، فرانس، ناروي ۽ ٻين ملڪن ۾ ڇپجڻ لڳي. ان ”بليٽن“ کي سوويت يونين ۾ موجود ٽراٽسڪي جي حمايتن تائين ڳجهي نموني پهچايو ويندو هيو. واضح رهي ته اهڙا نيوز ليٽر عوام تائين نه پهچندا هئا، ڇاڪاڻ ته اهي عوام لاءِ لکيا ئي نه هئا. سندن مقصد انهن آفيسرن، فوجين ۽ اديبن کي ريهي ريبي پنهنجي پاسي ڪرڻ هوندو هيو جيڪي ٽراٽسڪي جي روس ۾ موجودگي دوران ڪيس ويجهو هوندا هئا ۽ ڪنهن حد تائين سندس اثر هيٺ هئا. اُن ئي بليٽن ۾ ڪجهه خاص هدايتون به جاري ڪيون وينديون هيون ته ڪيئن ۽ ڪيستائين سوويت يونين اندر ۽ ان کان ٻاهر ان نيوز بليٽن جي تشهير ڪرڻي آهي. اها بليٽن ماڻهن کي مسلسل سوويت يونين جي ٻوائتي مستقبل کان ڊيڄاريندي رهي، صنعتي بحران، خانه جنگي ٽوٽي پهرئين ئي حملي ۾ ريڊ آرمي (Red Army) جي ٽُٽي تباهه ٿيڻ جون اڳڪٿيون ڪندي رهي. بليٽن سوويت يونين جي ٽهڻ ۽ پنهنجن پيرن تي بيهڻ واري عرصي دوران پيش ايندڙ مشڪلن ۽ پريشانين جي ڪري ڪجهه منجهيل ۽ غير مطمئن ذهنن ۾ پئدا ٿيل وهمن ۽ وسوسن کي خوب پڙڪايو. بليٽن

اهڙن غير مطمئن ماڻهن کي بلڪل کُلئي انداز ۾ سوويت روس اندر بالشويڪ حڪومت خلاف پرتشدد ڪاررواين لاءِ پئي اُڪسايو. اهڙا ڪجهه مثال هتي ڏجن ٿا:

”هاڻوڪي ليڊرن جو لشڪر، جيڪو اسٽالن جو پڇ لٽڪائو آهي، ملڪ کي تمام تيزي سان تباهي طرف ڌڪي وڃي رهيو آهي.“ (سوويت يونين ۾ ڪميونسٽ پارٽي جي ميمبرن ڏانهن ٽراٽسڪي جون هڪ خط- 1930)

”سوويت يونين جي تيزيءَ سان تباهه ٿيندڙ معيشت تمام جلد واريءَ جي جي اِن ڪوٽ کي ڊاهي پَٽ ڪندي. اها ڏند ڪٿا ته سوشلزم هڪ ملڪ ۾ قائم ڪري سگهجي ٿو جلد ئي پنهنجو اثر وڃائي ويهندي. پر ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته جيستائين ائين ٿئي، تيستائين الائي ڪيتريون جانيون ضايع ٿي وينديون. سوويت معيشت مادي وسيلن توڙي بهتر پلاننگ کانسواءِ ئي اوندهه ۾ هلي رهي آهي. چڙواڳ نوڪر شاهي غلطيون ڪرڻ کي ئي پنهنجو خاصو بڻائي ڇڏيو آهي. صورتحال تمام تيزي سان هڪ بُحران جي صورت اختيار ڪري پئي جنهن ۾ ڪئي صنعتون بند ٿينديون ۽ الائي ڪيترا ماڻهو بيروزگار ٿيندا“ (سوويت معيشت کي درپيش خطرا: 1932)

”بکن ۾ پاهه ٿيندڙ ڪارڪن پارٽيءَ جي فيصلن سان سهمت ناهن. پارٽي پنهنجي ليڊر شپ سان سهمت ناهي، ملڪ جا هاري سندن علائقن ۾ ٺهندڙ ڪارخانن جي ڪري پريشان آهن ۽ شهرن توڙي صنعت مان مطمئن ناهن! (4 فيبروري 1933ع تي آمريڪا جي هڪ اخبار ۾ ڇپيل سندس مضمون)

”صرف هڪڙو ئي بيروني يا اندروني جهٽڪو سوويت سماج کي خانه جنگي طرف وٺي وڃي سگهي ٿو“ (سوويت يونين ۽ چوٿين انٽرنيشنل: 1933)

”ائين سوچڻ بلڪل ٻاراڻو هوندو ته ڪو اسٽالن ۽ سندس عملدار شاهي کي پارٽي يا سوويت ڪانگريس ذريعي هٽائي سگهجي ٿو. آئين ۾ هاڻي حڪمرانن کي هٽائڻ جي گنجائش ئي موجود ناهي رهي. کين صرف ۽ صرف طاقت ذريعي ئي مجبور ڪري سگهجي ٿو ته هو اختيار پرولتاري رهنمائن حوالي ڪن“ (مخالف ڌر جي بليٽن: 1933ع)

”سياسي بحران عام سماجي بحرانن جي صورت اختيار ڪندا آهن ۽ اهو ئي اڄ سوويت يونين ۾ ٿئي پيو“ (ڪيروف جو قتل: 1935)

”پارٽي اندر اسٽالن تمام تنقيدن، ايستائين جو رياست کان به مٿانهون بڻجي ويو آهي. سندس قتل کان سواءِ ڪيس هٽائڻ جي ٻي ڪا راهه ڪانهي. هتي سندس مخالفت ڪرڻ جي معنيٰ غداري ۽ دهشتگردي بڻجي وئي آهي.“ (نيويارڪ ايوننگ جرنل کي ڏنل هڪ انٽرويو)

”ڇا اِها اميد ڪري سگهجي ٿي ته ايندڙ جنگ ۾ سوويت يونين چڙهي پار پوندي؟ منهنجو خيال آهي ته اگر جنگ صرف جنگ ئي رهي تڏهن به سوويت يونين جي ناڪامي اٽڙآهي معاشي، عسڪري توڙي تڪنيڪي لحاظ کان سامراجيت جي طاقت جو ڪو ثاني ڪونهي. سامراجيت جي ان ڏيو کي سڀ اولهه ۾ سوشلسٽ انقلاب آڻي ئي روڪي سگهجي ٿو. اگر ائين نه ٿيو ته سامراجيت جو اِهو ديو موجوده سوويت سوشلسٽ حڪومت کي ڳڙڪائي ويندو.“ (هڪ آمريڪي اخبار ۾ ڇپيل سندس هڪ آرٽيڪل 1937)

”اگر نئين جنگ مان ڪو نئون

انقلاب ڄَنم نه ٿو وٺي ته پوءِ سوويت يونين جي تباهي اٽتر آهي" (ميڪسيڪو جي عدالت ۾ ڏنل هڪ بيان: 1937)
('The Great conspiracy'. By Kahan and sayers P.P.224 to 227. Red Star press)

ٽراٽسڪيءَ جا ڪجهه پوئلڳ سندس اولهه جي بورجوا (سرمائيدار) ميڊيا سان اهڙن گهرن واسطن کي اهو چئي درست قرار ڏين ٿا ته اولهه جي بورجوا اخبارن جهڙوڪ نيويارڪ ٽربيون ۾ ته خود مارڪس به لکندو هيو. پر حقيقت جو ٿورو جائزو وٺبو ته ان جواز ۾ تنقيد جا پير ئي کونه لڀندا. 1929ع ڌاري توڻي اڄ پڻ ڊيلي ايڪسپريس جو ڪردار هڪ انقلاب دشمن سامراجي اخبار جو آهي. جڏهن ته ان وقت جڏهن مارڪس ڊيلي ٽريبيون ۾ لکندو هو تڏهن اها اخبار آمريڪي سرمائيداريت جي سامراجيت ۾ تبديل ٿيڻ واري دور جي سڀ کان وڏيڪ ترقي پسند جمهوري حلقن جي ترجماني ڪندي هئي. هي اُهو دور هيو جڏهن بورجوا جمهوريت پنهنجي ڪردار ۾ اڃا ترقي پسند هئي ۽ سندن مول متن ۾ "غلامي جي خاتمي" جهڙا ترقي پسند مقصد شامل هئا. ان اخبار جا باني ڪجهه "خيالي سوشلسٽ" صحافي هئا ۽ ان اخبار سڄي آمريڪا توڻي يورپ ۾ غلامي جي خاتمي ۽ جمهوري تحريڪن جي حمايت ۾ تمام اهم ڪردار ادا ڪيو. ٻئي پاسي مارڪس کي انڊيا ۽ يورپ جي انقلابي ۽ جمهوري تحريڪن تي لکيل سندس بهترين سائنسي لکڻين جي عيوض چند ڊالر مس ڏنا ويندا هئا. جڏهن ته ٽراٽسڪيءَ کي سامراجي ملڪن جي گهيري ۾ جيئندڙ ۽ سندن سخت ترين مخالفت باوجود سوشلزم جي ڏاڪي به ڏاڪي جوڙجڪ ڪندڙ سوويت روس تي انقلاب دشمن نظرياتي حملا ڪري ڪيس ڪمزور ڪرڻ لاءِ هزارين ڊالر ڏنا ويندا هئا. مارڪس پنهنجين لکڻين ۾ انقلاب دشمني جي سڀني روپن تي تنقيدي هوندو هيو. جڏهن ته ٽراٽسڪيءَ جو وير، صرف ۽ صرف سوويت روس ۾ موجود سوشلسٽ حڪومت سان هوندو هو ۽ هو پنهنجي هر لکٽي ۾ بالشويڪ حڪومت ۽ ان جي بهادري ۾ سوشلزم تي تنقيد ڪندو رهندو هيو ۽ سڀني کان وڏيڪ ڊيلي ايڪسپريس جي مالڪ لارڊ بيور بروڪ (Lord Beaverbrook) ٽراٽسڪي کي هزارين ڊالر ان ڪري نه ٿي ڏنا ته هو برطانوي سامراجيت تي تنقيد ڪري، پر ڪيس "اظهار جي آزادي" صرف ۽ صرف سوويت يونين، ڪميونسٽ انٽرنيشنل ۽ بين الاقوامي ڪميونسٽ تحريڪن تي نظرياتي حملا ڪرڻ لاءِ ڏني وئي هئي. اهو ئي "ضمير جو آواز" هيو جيڪو ٽراٽسڪي آمريڪي، برطانوي ۽ يورپي بورجوا اخبارن ۽ رسالن ۾ هزارين ڊالرن عيوض اظهاريندو رهندو هيو.

مٿئين حقيقت کي ڇاٽڻ بعد اهو سمجهڻ نهايت ئي آسان آهي ته ٽراٽسڪي پاران ڊيلي ايڪسپريس ۽ ٻين سامراجي اخبارن ۾ لکيل مضمونن کي ڪنهن به صورت ۾ مارڪس جي ٽريبيون (Tribune) ۾ لکيل مضمونن سان ڀيٽي نه ٿو سگهجي. ها پر زوري زبردستي ٻنهين جي ڀيٽ ڪرڻي ئي آهي ته پوءِ مارڪس کي به "افسانوي" طور ئي صحيح پر ٽراٽسڪي جهڙي صورتحال ۾ رکي ڪري ڏسڻو پوندو. مثال طور جيڪڏهن ائين هجي ها ته بسمارڪ (Bismarik) پاران سوشلسٽ مخالف قانون سازين جي نتيجي ۾ مارڪس پاڻ ڊير پئسن جا وٺي جرمني جي انقلاب وروڌي اخبارن ۾ سوشلسٽ تحريڪ ۽ سندس ليڊرن خلاف وڏا وڏا ۽ جذباتي مضمون

لکي ها ته پوءِ واقعي مارڪس ۽ ٽراٽسڪيءَ کي هڪ ئي قطار ۾ بيهاري سگهجي ها.

سوويت يونين مان نيڪالي بعد ٽراٽسڪي ڊيلي ايڪسپريس ۽ اهڙين ٻين يورپي اخبارن ۾ ڏڙا ڏڙ مضمون لکندو رهيو. 1930ع جي سچي ڏهاڪي ۾ ٽراٽسڪي سامراجين وٽ ڪميونسٽ مخالف پڙڪيلي بيان بازي لاءِ بهترين چوند هيو. پنهنجي آتم ڪٿا کان ويندي اسٽالن جي جيون ڪٿا تائين لکيل سندس سڀ ڪتاب اڳي پوءِ سامراجي پريس مان ڇپجڻ لاءِ ئي لکيا ويا هئا.

اسٽالن سان ذاتي دشمني پاڙڻ جي ڪوشش ۾ ڪيل سوويت مخالف پروپئگنڊا ۾ ٽراٽسڪي اولهه جي ڪميونسٽ مخالف پريس جي "گهٽ ۾ گهٽ ممڪن غير جانبداري رويي" وارو معيار به پورو ڪري نه سگهيو. پنهنجي "جلاوطني ۾ لکيل ڊائري" ۾ هو اسٽالن جي باري ۾ ڪجهه هيئن لکي ٿو. "اسٽالن جي آمراڻين پاليسين ۾ ذاتي دشمنيون پاڙڻ وارو عنصر تمام گهڻو حاوي هوندو هيو. سندس مون سان ليکو برابر ڪرڻ جي خواهش ڪڏهن به پوري ٿي نه سگهي ۽ اها ئي ڳالهه ڪيس سُک سان ويهڻ نه ٿي ڏئي. هو جاهل منهنجن خيالن کان ڊڄي ٿو. ڇاڪاڻ ته ڪيس انهن خيالن جي طاقت ۽ ان جي مقابلي ۾ پنهنجين ڪمزورين جو ادراڪ آهي."

('Dairy in Exile'. P# 66)

هر اهو ماڻهو جنهن اسٽالن ۽ ٽراٽسڪي جي ڪتابن جو غير جانبدار تقابلي مطالعو ڪيو هوندو، نهايت ئي آساني سان اهو سمجهي ويندو ته جيتوڻيڪ اسٽالن پنهنجي ڪتاب ۾ ٽراٽسڪي جي مخالفت ضرور ڪئي آهي پر اها مخالفت پنهنجي جوهر ۾ ٽراٽسڪي جي پيٽي بورجوا دانشوريت تي پرولتاري رُخ کان ڪيل تنقيد آهي ۽ منجهنس ذاتي دشمنيون پاڙڻ واري جذبي جي هڪ رتي به شامل ڪانهي. ٻئي پاسي اهو خود ٽراٽسڪي ئي هيو جنهن پنهنجن ڪتابن ۽ مضمونن ذريعي ڏينهن رات اسٽالن سان ذاتي دشمني پاڙڻ جي ڪوشش پئي ڪئي. ٽراٽسڪيءَ جي ان درو (39- 1929ع) وارين لکڻين ۾ اسٽالن ۽ سوويت روس تي ڪيل تنقيد، سندس 1903ع کان 1907ع تائين لينن تي ڪيل تنقيد جيان ئي ڊرائتي ۽ ذاتي نوع جي آهي.

بدلي جي باهه ۾ سڙندي ٽراٽسڪي لکي ٿو ته "روسي عملدار شاهي جي پارٽي تي اندروني طاقت ۽ زور کي ختم ڪرڻ کان پوءِ، ان ئي عملدار شاهي منجهان اهو "اسٽالني ٽولو" آهي جيڪو پارٽي توڙي بيورو ڪريسي کان به مٿانهون ٿي ويو آهي.

('Kiror's Assassination' P# 12, 25)

ان تنقيد منجهان سندس مراد اها هئي ته سوويت يونين عملدار شاهي (Bureaucracy) ماڻهن کي ۽ موٽ ۾ اسٽالن خود ان عملدار شاهيءَ کي ئي مفلوج بڻائي ڇڏيو آهي. ٻين لفظن ۾ سوويت يونين جو عوام عملدار شاهيت هيٺان پسجي رهيو آهي ۽ ٻئي پاسي ان ئي عملدار شاهي مٿان اسٽالن خود هڪ ڊڪٽيٽر بڻجي پنهنجي شهنشاهيت قائم رکيو ويٺو آهي. ان ڪري اسٽالن پاڻ عوام لاءِ اُن عملدار شاهيءَ کان وڌيڪ اوپرو آهي پر سوال اهو ٿو پيدا ٿئي ته جي اسٽالن واقعي پارٽيءَ ۽ عوام لاءِ ايترو ئي اوپرو هيو ته پوءِ اهو آخر ڪيئن ممڪن ٿي سگهيو ته هو سوويت يونين اندر اها "شهنشاهيت" جوڙڻ ۾

ڪامياب ٿي ويو؟ ٽراٽسڪيءَ جو خيال آهي ته اسٽالن شخصي طاقت ۽ زور جي خواهش ۾ ان حد تائين اڳتي آيو هيو نڪي ڪيس مارڪسزم – ليننزم جي فلسفي سان ڪو لڳاءُ هيو.

ٽراٽسڪي لکي ٿو ته "اسٽالن هر صورتحال ڪي نهايت ئي گهرائي سان جاچيندو هو. پر ان منجهان سندس مقصد صرف پنهنجو ئي فائدو ڪڍڻ هوندو هيو. سندس دماغ تي ماٺهن مٿان غلبي آڻڻ جي شديد خواهش سوار هوندي هئي. هڪ چسي ۽ خود غرض ليڊر طور اقتدار جي حوس ۾ وڙهندي ڪيس ڪن پل لاءِ به ان عمل جي سماج تي پوندڙ اثرن جي پرواهه نه ٿيندي هئي"

("Stalin" by: L.Trotsky P# 386)

تنهنڪري، جي اسٽالن جي سوويت روس ۾ اعليٰ اقتدار تائين پهچڻ جي حقيقت بابت ڏنل ٽراٽسڪي جي ان ڏکويل وضاحت کي مڃي به وڃجي، تنهن هوندي به ذهن ۾ اهو سوال اُڀري ٿو ته "حادثاتي طور سوويت روس جو سربراهه بڻجي ويل هڪ تنگ نظر ۽ مفاد پرست بيورو ڪريٽ اسٽالن"، جنهن لاءِ شخصي طاقت ئي سڀ ڪجهه هئي، اهو آخر ڪيئن 1930ع جي مشڪل؟ لينن خود ان ڳالهه کي واضح ڪندي چئي ٿو ته صرف "آپيشاهيت" جو لفظ پاڻ پنهنجي مڪمل تشريح نه ٿو ڪري، چاڪاڻ ته اهو ان آپيشاهيت جي طبقاتي نوعيت/ حقيقت کي واضح نه ٿو ڪري (يعني آپيشاهيت هڪ (Relative Term) "نسبتي اصطلاح" آهي. ان کي ڪڏهن به، ڪٿي به ۽ ڪنهن به صورت ۾ تجريدي انداز ۾ نه ٿو سمجهي سگهجي- مترجم) هڪ دور ۾ ٽراٽسڪي خود ان بنيادي حقيقت کان واقف هيو. هُن اهڙو

اظهار پنهنجي مضمون "برطانيه ڪيڏانهن وڃي رهيو آهي؟" (1925) ۾ ڪجهه اهڙن لفظن ۾ ڪيو آهي.

"مانچسٽر، گارڊين ۽ اهڙين ٻين لبرل (بورجوا) اخبارن ۾ وڏا ۽ شهنشاهي ڪالم لکندڙ نالي چڙهيل "مهان دانشورن" جي نقش قدم تي هلندي ليبر پارٽي (برطانيه) جا اڳواڻ نهايت ئي سادي ۽ تجريدي انداز ۾ جمهوريت ۽ آپيشاهيت ۾ ڀيٽ ڪن ٿا. انهن وٽ لينن ۽ مسوليني ۾ ڪوئي فرق ناهي. لبرل چڙواڳ دانشور هر هنڌ چوندا وتن ٿا ته هو هر قسم جي آپيشاهيت جي خلاف آهن پوءِ ڀلي اُها ڪابي ڌر جي يا ساڄي ڌر جي، ترقي پسند هجي يا قدامت پسند. پر ٻئي پاسي پنهنجي عمل ۾ اهي ئي لبرل دانشور ساڄي ڌر جي آپيشاهيت جي حمايت جو هڪ موقعو به هٿان نه ٿا وڃائين. اسان وٽ ان سوال جو جواب صرف اِهو آهي ته هڪ آپيشاهيت سماج کي ترقي وٺرائي ٿي ۽ ان کي سڌاري سنواري ٿي، جڏهن ته ٻي سماج کي پٺتي ڌڪي، سندس ترقي روڪي ان کي جامِد ۽ بدبودار بڻائي ٿي. مسوليني جي آپيشاهيت ڪرپٽ ناڪاره ۽ ڳريل سڙيل بورجوازي ڊڪٽيٽر شپ آهي، جڏهن ته بالشويڪ پارٽي (لينن جي آپيشاهيت تاريخ جي ڪُک مان جنم وٺندڙ هڪ نئين طبقي ۽ پراڻي سماج جي حمايتي مڙني طاقتن سان سندس جنگ جو اظهار آهي. اگر لينن جي ڪنهن سان ڀيٽ ڪرڻي ئي آهي ته اهو مسوليني ته نهيو پر نپولين جهڙو ڪردار به نه ٿو ٿي سگهي، بلڪه سندس ڀيٽ ڪراموبل (Cromwell) ۽ رابسپيئر (Robbispiere) سان ڪري سگهجي ٿي. ان ڳالهه چوڻ ۾ ڪو وڌاءُ نه ٿيندو ته لينن ويهين صديءَ جو "پرولتاريءَ ڪراموبل" آهي." (P# 91-92)

ٽراٽسڪي وڌيڪ لکي ٿو ته ”هڪ جاهلءِ بيوقوف ماٺهوءَ کي ئي ڪرامويل ۾ هڪ ”شخصي ڊڪٽيٽر“ نظر اچي سگهي ٿو. حقيقت ۾ برطانوي سماج جي ان دور جي پيچ ڊاهه ۾ اِها هڪ طبقي جي ڊڪٽيٽر شپ هئي جنهن ڪراموبل کي پراڻن سانچن ۽ پئمانن مان ڪڍي نين زاوين ۾ ڍالڻ جي شڪتي هئي.“ (P# 97)

تنهن ڪري اهو طئي ڪرڻ ڏکيو ناهي ته لينن ۽ اسٽالن جي ”آپيشاهيت“ جي ڳر ۾ ڪو فرق ناهي ۽ ٻنهي لاءِ هڪ ئي وضاحت موزون آهي. هاڻ اهو ساڳيو ئي ٽراٽسڪي جنهن 1925 ڌاري لينن جي آپيشاهيت جو نهايت، مناسب ۽ سائنسي تجزيو ڪيو ٿي، اسٽالن جي آپيشاهيت جو تجزيو ڪندي، انهن ساڳين ”بيوقوف ۽ جاهل تجزي ڪارن“ جيان ڪيس صرف ۽ صرف شخصي ڊڪٽيٽر سڏي ٿو ۽ سندس پويان ڪارفرما سماجي پيچ ڊاهه کي نه ٿو ڏسي سگهي (يا ڏسڻ نه ٿو چاهي)، نه ئي ان ۾ مزدور طبقي جي ”سماج کي پراڻن سانچن ۽ پئمانن مان ڪڍي نين زاوين ۾ ڍالڻ واري شڪتي نظر اچي ٿي.

بدلي جي باهه ۾ سڙندي ٽراٽسڪي اسٽالن کي ”غير تهذيب يافته وحشي“ ڪوٺي ٿو. هڪ اڻ سڌريل وحشي جي طاقت محظ تصوراتي هوندي آهي. ڇاڪاڻ ته هو فطرت ۾ ٿيندڙ لقائن کي پنهنجون معنائون ڏئي پنهنجو ردِعمل طئي ڪري ٿو. هو سمجهندو آهي ته هو نينگ ٽپا ڏئي، رڙيون ۽ مشڪريون ڪري فطرت جي طاقتن تي ضابطو آڻي سگهي ٿو. ڪيس لڳندو آهي ته پنهنجي منهن تي ڪارا پيلا ليڪا ڪڍي، جهولي ۾ ان کن ڪٽي رقص ڪرڻ سان مينهن وسندو آهي، ٻئي پاسي

اسٽالن جنهن طاقت جو مظاهرو ڪيو ٿي اها ڪنهن به صورت ۾ خيالي ۽ تصوراتي نه هئي. سندس طاقت جو ماخذ سوويت يونين جو مزدور طبقو هيو ۽ ان طاقت جو اظهار به تصوراتي يا خيالي دنيا بجاءِ حقيقي دنيا ۾ ٿي رهيو هو. سندس شخصي طاقت سوشلسٽ سماج جوڙڻ جو تاريخي ڪردار ادا ڪندڙ هڪ پورهيت پارٽي جي ليڊر شپ جي حقيقي اظهار کان سواءِ ٻيو ڪجهه نه هئي. اها تاريخي جدوجهد جنهن کي اسٽالن ساڄي (بخارني) توٽي کاٻي (ٽراٽسڪائي) ڌرين جي شديد مخالفت باوجود به اڳتي وڌائيندو رهيو. اسٽالن جي لينن جي اصول تي بيهاريل نئين ۽ اشتراڪي سماج لاءِ جدوجهد آخر ڦل ڏنو ۽ نتيجن سندس حڪمت عملين کي درست ثابت ڪيو. پارٽي اندر ليننی نقطي نظر جي مچتا لاءِ جدوجهد ڪندي اسٽالن سوويت يونين جي پورهيتن جي نمائنده پارٽي (CPSU) جو حقيقي ترجمان بڻجي ويو. اهو جدوجهد ۾ لينني نقطئه نظر جي مچتا ۽ فتح لاءِ ادا ڪيل سندس بي مثال ڪردار ئي هيو. جنهن ڪيس پارٽي ليڊر طور بي پناهه طاقت ۽ اختيار ڏنو. 1960ع جي ڏهاڪي ۾ ترميم پسنديءَ خلاف شايع ٿيل هڪ پمفليٽ، اسٽالن بابت ڪجهه هيئن لکيو آهي. ”سندس طاقت جو سرچشمو پورهيت طبقو آهي، سندس شخصي طاقت ۾ ”سوشلسٽ سماج جي اڏاوت لاءِ جدوجهد ڪندڙ پورهيت طبقي جي اڳواڻ“ کانسواءِ ٻيو ڪجهه به نه آهي. اسٽالن 30 سالن تائين روسي پورهيتن جي رهنمائي ڪئي. اِهو سڄو عرصو سوويت يونين اندر ٿيندڙ تيز، مسلسل ۽ بنيادي تبديلين جو عرصو هيو. ڏاڍ جي زور تي بيٺل هڪ شخصي ڊڪٽيٽرشپ ڪنهن جامد

سماج ۾ ته ايتري ڊگهي عرصي تائين قائم رهي سگهي ٿي پر ايتري تيزيءَ سان تبديل ٿيندڙ ڪنهن سماج ۾ هرگز نه! تنهنڪري سوويت يونين جي ان دور جي سماجي اٿل پٿل کي ڏسندي اسٽالن کي عوامي حمايت کان ڪٽيل محظ هڪ شخصي ڊڪٽيٽر سمجهڻ وڏي غلطي هوندي. انقلابي تبديلين جي دور ۾ ڪنهن هڪ سياسي ليڊر جي ايتري ڊگهي عرصي تائين طاقت ۽ اقتدار ۾ رهڻ جو صرف هڪ ئي ممڪن جواز اهو ٿي سگهي ٿو ته هو ان تبديليءَ جي مرڪز، پورهيت طبقي جي پرپور ۽ ڪامياب نمائندگي ڪندڙ هجي. سوويت يونين اندر صرف پورهيت طبقو ئي اهو طبقو هيو جيڪو ان انقلابي تبديلي جو مرڪز ٿي سگهيو ٿي. ڇاڪاڻ ته سندن مفاد سرمائيداري نظام جي خاتمي سان ئي سلهاڙيل هئا. پوءِ جيڪڏهن اسٽالن جي طاقت جا بنياد ان پورهيت طبقي جي اڳواٽپ ۾ سمايل نه هئا ته پوءِ سندس ايترو عرصو اقتدار ۾ رهڻ کي هڪ ڪرشمو ئي چئي سگهجي ٿو.“ (ٽراٽسڪيئزم P# 27 آئرش ڪميونسٽ آرگنائيزيشن)

وقت گذرڻ سان گڏ ٽراٽسڪي ويتر وڌيڪ ڪاوڙبو ۽ مايوس ٿيندو ٿي ويو، پنهنجي ڪتاب ”عظيم سازش (A Great Conspiracy) ۾ ڪاهن ۽ سيئرز لکن ٿا ته ساڄي ڌر ۽ ٽراٽسڪائيٽ خلاف ٿيندڙ ماسڪو ٽرائل ۾ روس ۾ پنجين ڪالم (Fifth Column) جو خاتمو ٽراٽسڪي لاءِ وڏو صدمو هيو. ان واقعي کانپوءِ تقريباً سندس هر لکٽي ۾ واضح مايوسي ۽ ڪروڌ ڇلڪندو هيو. سندس سوويت مخالفت ويتر وڌيڪ غير ذميواراڻي، متضاد ۽ وڏاءُ تي مبني بڻجندي ٿي وئي. هو پنهنجي ”تاريخي سچ“ تي هجڻ واري دعويٰ کي ڏينهن رات پيو ورجائيندو هيو. سندس اسٽالن تي چنڊيل چوهه ۽ مٿس لکٽين ۾ اهو به لکندو هيو ته ”سوويت رهنما (اسٽالن) سگريٽ جو ڪش هٽي دونهون معصوم ۽ ابهم ٻارن جي منهن ۾ ڇڏي، مٿن نفسياتي ٽارچر ڪري پنهنجي اندر لڪل اذيت پسنديءَ کي تسڪين پهچائيندو آهي.“ اسٽالن خلاف ڪاوڙ ۽ ذاتي دشمني ڏينهن به ڏينهن سندس زندگي جو مقصد بڻجندي وئي. هُن پنهنجن حوارين منجهان چند چٽن کي ”اسٽالن جي طويل ۽ اعتراض جوڳي سياسي زندگي“ تي لکڻ جو ڪم پڻ سپرد ڪيو.“ (عظيم سازش P# 334)

ٽراٽسڪيءَ جي مرڻ کان 10 سال بعد سندس آتم ڪٿا لکندڙ سندس ئي هڪ پوئلڳ زندگي جي آخري سال ۾ ٽراٽسڪيءَ جي لکٽين جو ذڪر ڪندي لکي ٿو ته ”معاشي مجبورين جي ڪري ٽراٽسڪي جو (Life) رسالو ڇاپيندڙ ادارتي بورڊ سان جهڳڙو ٿي پيو. (ياد رهي ته اهي معاشي مجبوريون ڪپڙي لٽي ۽ اجهي جون نه پر پنهنجي رد انقلابي ڪاررواين کي جاري رکڻ جون هيون) اهو سيپٽمبر 1939ع جو زمانو هيو جڏهن زندگي رسالي جي هڪ ايڊيٽر ٽراٽسڪي جي ميڪسيڪو واري رهائشگاهه ڪويوڪان (Coyocan) آيو ۽ ٽراٽسڪي کي رسالي ۾ لينن جي وفات تي هڪ مضمون لکڻ لاءِ چيائين. ٽراٽسڪي تازو ئي اسٽالن جي آتم ڪٿا ۾ لينن جي موت بابت هڪ باب لکي پورو ڪيو هو جنهن ۾ پاڻ اها سمجهه ۾ ايندڙ ڳالهه ڪئي هئائين ته اسٽالن لينن کي زهر ڏئي مارايو آهي ۽ اهو ئي باب اڳتي هلي رسالي ۾ شايع ٿيڻ لاءِ وڃٽو هو. رسالي ۾ سندس پهريون مضمون 2 آڪٽوبر 1939ع تي شايع ٿيو هو. جيتوڻيڪ ان مضمون ۾ محظ لينن

جي ساروٽين ۾ ڪجهه يادگيرين جو ئي ذڪر هو ۽ منجهس اهڙو ڪو خاص ڇڙ ڏياريندڙ مواد شامل نه هيو. تنهن هوندي به ان مضمون جي ڇپجڻ سان اسٽالن جي حامي لبرل دانشورن جي ڪاوڙ جاڳي پئي ۽ انهن رسالي ڏانهن احتجاجي مضمونن ۽ خطن جي پرمار لائي ڏني. رسالي ٽراٽسڪي جي سخت اعتراض باوجود انهن خطن ۾ مضمونن مان چند چونڊ شايع ڪيا. تنهن هوندي به ٽراٽسڪي پنهنجو ٻيو آرٽيڪل رسالي کي موڪلي ڏنو جيڪو پاڻ لينن جي وفات تي لکيو هئائين، پر زندگي رسالي اهو مضمون ڇاپڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. رسالي جي ادارتي ٽيم جا اعتراض وزندار هئا. هنن ٽراٽسڪي جي ’لينن کي اسٽالن پاران زهر ڏئي مارڻ‘ واري اندازي تي اعتراض ورايندي چيو ته اها ڳالهه ايتري قابل اعتبار ناهي. انهن ٽراٽسڪيءَ تي مضمون ۾ اندازن بجاءِ ٺوس ۽ واضح ثابتيون ڏيڻ لاءِ زور پريو. ٽراٽسڪي ڪاوڙ ۾ اچي زندگي رسالي تي ڪيس ڪرڻ جي ڌمڪي ڏني ۽ ساڳيو ئي مضمون (Saturday Evening Post ۽ (Colliers) رسالن کي موڪلي ڏنائين جن پڻ سندس اهو مضمون ڇاپڻ کان نابري واري ۽ آخر اهو مضمون لبرٽي (Liberty) رسالي ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. اها ڪيتري نه ڏک جي ڳالهه آهي ته سندس زندگي جي آخري ۽ قيمتي ترين سال جو تمام گهڻو وقت رسالن ۽ اخبارن سان جهڳڙي ۾ اجايو ٿي ويو. پوءِ آخر ۾ زندگي رسالي (معاهدي جو پالڻ ڪندي) ڪيس ان اڻ ڇپيل ۽ موٽايل مضمون جا پئسا پڻ موڪلي ڏنا.“ (”جلاوطن پيغمر“ P# 446 آئزڪ ڊيوشر)

ٽراٽسڪيءَ پاران لکيل اسٽالن جي آتم ڪٿا محظ اسٽالن خلاف ٽراٽسڪيءَ جي اندر جي اڌمن جو مجموعو آهي. جيڪو ايترو ته بي بنياد، جذباتي، حسد ڀريو ۽ نازيبه آهي جو سامراجي پريس کي قبول پوڻ ته ٺهيو، پر ٽراٽسڪيءَ تي گهوڙيندڙ سندس آتم ڪٿا لکندڙ پوئلڳ آئزيڪ ڊيوشر (Issac Deutscher) کي پڻ ايتري سولائي سان هضم نه ٿو ٿئي. ڊيوشر ٽراٽسڪيءَ جي آتم ڪٿا ۾ هڪ هنڌ ان ڳالهه جو ذڪر ڪندي لکي ٿو ته: ”اسٽالن جي تصوير نگاري ڪندي پاڻ (ٽراٽسڪي) اڪثر ڪري ڏُکن، ٻُڌل ٻڌايل ڳالهين ۽ پنهنجي ذهني اختراع تي ئي انحصار ڪري ٿو. اسٽالن خلاف لکندي هو هر ان ڳالهه يا افواهه جو ذڪر ڪري ٿو جنهن منجهان ذري برابر به اسٽالن جي بي ايماني يا جبر ظاهر ٿيندو هجي. ايستائين جو هو اسٽالن جي اسڪول جي زماني جي ڪجهه دوستن طرفان، جيڪي بعد ۾ سندس سياسي مخالف بڻيا ۽ جلاوطن ڪيا ويا، اسٽالن تي ڪيل اها تنقيد، ته هو اسڪول جي زماني ۾ به دوستن جي خوشين تي طنزيه ۽ سازشي انداز ۾ مرڪندو هيو، کي پڻ اهو ڇئي اسٽالن تي ڇوهه ڇنڊڻ لاءِ استعمال ڪري ٿو ته ٻالڪپڻي کان وٺي ئي دشمناڻيون سازشون ڪرڻ سندس مقصد بڻجي ويو هيو، جيڪو سندس هر ڪوشش ۽ ڪاوش جو مرڪز/ محور هوندو هو. هو اسٽالن جي مخالفت جا اهڙا حوالا ڪٺي اچي ٿو جن ۾ اسٽالن ٻالڪپڻي کان وٺي ذهني بلوغت تائين هڪ اعليٰ درجي جو چالباز نظر ايندو هجي. تنهنڪري ان قسم جي اڪثر حوالن کي ايتري اهميت ڏيڻ جي ڪا خاص ضرورت محسوس نه ٿي ٿئي. اهڙن حوالن منجهان سڀ کان وڏيڪ ڇرڪائيندڙ حوالو اسٽالن جو لينن کي زهر ڏئي مارڻ وارو آهي. (”جلاوطن پيغمبر P# 453)

ڊيوشر لاءِ ٽراٽسڪي پاران پيش

ڪيل اسٽالن جي اهڙي تصوير ڪي قبول ڪرڻ ڪافي مشڪل آهي. عظمت جي بُراق تي سوار ٽراٽسڪي 1939ع ڪانپوءِ پنهنجي تخيل منجهان ايتريون ته ڪٿائون گهڙيون جو سندس معتقدن لاءِ پڻ سندس اهڙيون ”ادبي سرگرميون“ باعث ندامت بڻجي ويون ۽ هنن لاءِ انهن ڪٿائن جي تصديق ڪرڻ نهايت مشڪل بڻجي ويو. ڊيوشر ٽراٽسڪيءَ پاران اسٽالن جي اهڙي تصوير ڪشي ڪي مبالغه آميز سڏيندي ان تي تنقيد رکي ته ”(ٽراٽسڪي جي ڳالهين مان) ائين ٿو محسوس ٿئي جڻ ’راڪاس‘ (اسٽالن)، نه ڪٿان نهيو، نه وڌيو ۽ نه اپريو بلڪ جيئن آهي تيئن واريءَ مان ڪنهن ڪُنيءَ وانگي رات پيٽ ۾ ڦٽي نڪتو هجي، ٽراٽسڪيءَ لاءِ اسٽالن ۾ ڪڏهن به ڪنهن به قسم جي ڪا چڱي خاصيت جو جذبو موجود رهيو ئي ناهي، توڻي جو اهڙي ڪنهن خاصيت يا جذبي ڪانسواءِ ڪنهن نوجوان جو ڪميونسٽ پارٽي ۾ شامل ٿيڻ ئي ناممڪن هوندو آهي. هن وٽ اسٽالن جي پارٽي ۾ ايتري ترقي ڪرڻ پٺيان سندس ڪا به ذاتي خوبي يا ڪارنامو ڪار فرما ناهي (۽ هن لاءِ اهو سڀ محظ اسٽالن جي ”مڪاري ۽ چالبازي“ جو نتيجو آهي- مترجم) اهڙي صورت ۾ اسٽالن جو ڪردار سمجهي ۽ سمجهائي سگهڻ بيحد مشڪل ٿي پوي ٿو. ڇاڪاڻ ته لينن جي دور جي پولٽ بيورو ۾ سندس چوند، بالشويڪ پارٽي جي اندروني ۽ اهم ادارتي باڊي ۾ سندس موجودگي ۽ پارٽي جي جنرل سيڪريٽري طور سندس انتخاب جهڙيون شيون محظ حادثاتي هجن يا صرف ۽ صرف سندس مڪاري، چالبازي يا خوشقسمتي جو نتيجو هجن، ائين سمجهڻ يا مڃڻ ڪنهن حد تائين ناممڪن آهي.“ (”جلاوطن پيغمبر“ P# 455 ڊيوشر)

1929ع کان ويندي 20 آگسٽ 1940ع ۾ پنهنجي وفات واري ڏينهن تائين، ٽراٽسڪي سامراج جي ڪميونسٽ مخالف پروپئگنڊا مهم ۾ ڪين هڪ وفادار نوڪر جيان پنهنجيون سموريون ڪاوشون ارپي ڏنيون. ايستائين جو مرڻ کان پهرين پنهنجا سمورا دستاويز سامراجي بورجوازين حوالي ڪيائين جڏهن ته مارڪس پنهنجا سڀ دستاويز اينگلز حوالي ڪيا هئا جنهن بعد ۾ اهي جرمن سوشل ڊيموڪريٽڪ پارٽي جي حوالي ڪيا جيڪا ان دور ۾ هڪ انقلابي تنظيم هئي. اهڙي ئي طرح لينن ۽ اسٽالن پڻ پنهنجيون سموريون شيون بالشويڪ پارٽي جي نالي ڪري ويا هئا. ٽراٽسڪي پنهنجا سمورا دستاويز هارورڊ يونيورسٽي کي 15 هزار ڊالر ۾ ڪپائي ڏنا، جتي اهي ان وقت کان وٺي اڄ ڏينهن تائين عالمي سامراجيت جي ڪميونزم مخالف پروپئگنڊا جي جنگ ۾ ريسرچ مٽيرييل طور استعمال ٿي رهيا آهن.

ان سڄي عرصي ۾ ٽراٽسڪي نه صرف پنهنجن لکڻين ذريعي پر عملي طور تي پڻ ڪميونسٽ فلسفي ۽ تحريڪ جي بکيا اُڌيڙ ڪندو رهيو. سندس نالي ڇڙهيل چوٿين انٽرنيسنل ۽ ”پنجين ڪالم“ جو ڳٽ جوڙ نهايت ئي منظم انداز ۾ اهڙيون ڪارروايون ڪندو رهيو. مشهور ڪتاب ”عظيم سازش“ ۾ ليکڪ ڪاهن ۽ سيئرز لکن ٿا ته: ”ٽراٽسڪي پنهنجي رهائشگاهه ڪويوڪان قلعي ۾ ويهي پنهنجي عالمي سوويت مخالف تنظيم ”چوٿين انٽرنيشنل“ جا معاملا سنڀاليندو هيو. ايشيا، يورپ، اتر ۽ ڏکڻ آمريڪا جي سڄي علائقي ۾ چوٿين انٽرنيشنل ۽ پنجين ڪالم جا نهايت گهرا

لاڳاپا هئا. مثال طور: چيڪو سلواڪيا ۾ ٽراٽسڪيءَ جا پوئلڳ نازي ايجنٽ ۽ ”جرمن سوديت پارٽي“ جي سربراهه ڪونراڊ هينلين (Conrad Henlein) سان گڏجي ڪم ڪري رهيا هئا. برلن ۾ سوويت امبيسي جي ڪائونسلر ۽ ٽراٽسڪيءَ جي خفيه پيغام رسان سرگي بيسونوف (Sergi Bessonov) گرفتار ٿيڻ بعد 1938ع ڌاري ٿيندڙ ٽرائيل ۾ اهو اعتراف ڪيو هو ته 1935ع جي اونهاري ۾ هن ٽراٽسڪيءَ طرفان ڪونراڊ هنلين سان پراگ (Prague) شهر ۾ رابطو قائم ڪيو. بيسونوف ٽرائل ڪورٽ اڳيان اهو اعتراف ڪيو ته هينلين ۽ ٽراٽسڪيءَ جي وچ ۾ رابطا قائم ڪرائڻ ۾ هُن اهم ڪردار ادا ڪيو. فرانس ۾ نازيين جو ايجنٽ ۽ ”پاپولر پارٽي“ جهڙي فاشسٽ تنظيم ناهيندڙ ’جاڪ دوغيو‘ (Jaeques Dovviot) پڻ پراڻو ڪميونسٽ پڳوڙو ۽ ٽراٽسڪي جو معتقد هيو. دوغيو ۽ فرانس ۾ موجوده ٻين فرانسيسي فاشسٽن چوٿين انٽرنيشنل سان وڏي عرصي تائين گڏجي ڪم ڪيو. اسپين ۾ ٽراٽسڪيءَ جو پنجين ڪالم جي فاشسٽ پاران جوڙيل تنظيم (POUM) جي مرڪزي قيادت تائين اثر هيو. ٽراٽسڪي جو پراڻو دوست ۽ ساٿي آندري نين (Andreas Nin) ان تنظيم جو سربراهه هيو. اها تنظيم اسپين ۾ فرانڪو (Franco) جهڙي فاشسٽ جي سهڪاري هئي. چين ۾ ٽراٽسڪيءَ جا ماٺهو جاپان جي ملٽري انٽيليجنس سان گڏ ڪم ڪري رهيا هئا. جاپاني فوج جا انٽيليجنس آفيسر سندن ڪم جي تعريف ڪندي نه ٿڪبا هئا. چين جي علائقي ”پيپنگ“ (Peiping) ۾ جاپاني جاسوس تنظيم جي سربراهه 1937ع ڌاري پنهنجي بالا آفيسرن کي رپورٽ ذريعي آگاهه ڪندي لکيو هو ته: ”اسان کي چين ۾ ٽراٽسڪائين جي مدد ڪرڻ گهرجي ۽ سندن فتحيابي لاءِ ساڻن سهڪار ڪرڻ گهرجي ته جيئن چين جي مختلف علائقن ۾ ٿيندڙ سندن سرگرميون جاپاني سلطنت کي مضبوط ۽ مستحڪم ڪري سگهن جيڪڏهن اهڙا قدم نه کنيا ويا ته چيني ماڻهو سلطنت لاءِ ڏاڍا هاڃيڪار ثابت ٿي سگهن ٿا، جيڪي نهايت ڦڙتي ۽ مهارت سان ڪم ڪري رهيا آهن.“ جاپان ۾ ته ٽراٽسڪائين کي سڌيو ئي ’ملٽري انٽيليجنس جو دماغ‘ ويندو هيو. هو جاپاني جاسوسن جي تربيت لاءِ جوڙيل خاص اسڪولن ۾ نين جاپاني جاسوسن کي روس ۽ چين جي ڪميونسٽ پارٽين ۾ سرائيت ڪرڻ ۽ چين توڙي جاپان ۾ ٿيندڙ فاشزم مخالف ڪاروائن کي منهن ڏيڻ جي ٽريننگ ڏيندا هئا. سويڊن ۾ ٽراٽسڪائين جي اهم ليڊر (Nils Hyg) هڪ مڪار ۽ نازين لاءِ لابنگ ڪرڻ لاءِ پئسا ورهائيندڙ آئيوَ/ ڪروگر (Avav Krugar) کان پئسا ورتا. ڪروگر جي ٽراٽسڪي جي ماڻهن کي پئسا ڏيڻ واري راز تان پردو تڏهن هٽيو، جڏهن ڪروگر جي خودڪشي بعد آڊٽ وارن سندس ڪاغذن جي تلاشي ورتي جن ۾ (ٽراٽسڪي جي ماڻهن ۾ ورهايل پئسن جي رسيدن سميت) هر قسم جي لين دين جون رسيدون شامل هيون. ايستائين جو سياسي معاملن ۾ هلنڊڙ ڪجهه رسيدون خود هٽلر جي نالي جون به هيون. مطلب ته سڄي دنيا ۾ موجود مزدور، انقلابي توڙي لبرل تحريڪن ۾ ٽراسٽڪائي (Axis Intelligence Service) لاءِ ڪارائتا اوزار ٿي ڪم ڪندا رهيا.“ (عظيم سازش P# 331- 332)

ساڳي ئي ڪتاب ۾ ٽراٽسڪيءَ جي موت بعد به چوٿين انٽرنيشنل ۽ پنجين ڪالم جي گڏجي ڪم ڪرڻ جا حوالا ڏنل آهن. ڪتاب لکي ٿو ته: ”آمريڪا جي ’شڪاگو ڊيلي نيوز‘ اخبار جي نمائندي

پال غالي (Paul Ghali) سيپٽمبر 1944ع ۾ (ٽراٽسڪي جي مرڻ کان چار سال پوءِ) سوئيٽزرليند (Switzerland) مان رپورٽ ڪندي لکيو ته ’گستاپو چيف هينرڪ هيملر (Heinrich Himmler) جنگ کان پوءِ طئي ٿيل سازشن ۾ انڊرگرائونڊ حڪمت عملين کي عمل ۾ آڻڻ لاءِ سڄي يورپ ۾ ٽراٽسڪائين جو استعمال ڪري رهيو آهي.‘ هن ٻڌايو ته ’فاشسٽ نوجوانن جي جٿن کي مارڪسزم جي ٽراٽسڪائي تشريح پڙهائي، سندن ڪوڙا ڪاغذ ۽ دستاويز ٺهرائي ۽ هٿيار ڏئي کين آزاد ڪميونسٽ ملڪن جي سرحدن تي ڇڏيو ويندو آهي ته جيئن انهن ملڪن ۾ موجود ڪميونسٽ پارٽين ۾ تحليل ٿي، مليل حڪم مطابق انهن کي ڪمزور ڪن.‘ غالي ٻڌائي ٿو ته ’فرانس ۾ جوزف ڊارنند (Joseph Darnand) جي فاشسٽ مِليشيا کي جنگ کان پوءِ سڄي فرانس ۾ پنجين ڪالم لاءِ ڪاروايون ڪرڻ لاءِ هٿيار نازين طرفان اچن ٿا.‘ غالي لکي ٿو ته: ’فرانس جي ڪُل آبادي جي نسبت انهن اٿي ۾ لوڻ جيترن ماڻهن کي گستاپو چيف هينرڪ هِملر جي حڪم تحت، ٽراٽسڪيءَ جي چوٿين انٽرنيشنل واري انداز ۾ ”بالشويڪ ڪاروايون“ ڪرڻ جي ٽريننگ ڏني ويندي آهي. سندن ڪم گڏيل رابطن کي تباهه ڪري فرانس ۾ چارلس ڊي گال (Charles Degaule) جي پوئلڳ سياسي ڪارڪنن ۽ ليڊرن کي چونڊي چونڊي قتل ڪرڻ آهي. اها سندن ذميواري هوندي آهي ته هو پنهنجي ملڪ جي ماڻهن کي ٻڌائين ته اجوڪي سوويت حڪومت (اسٽالني) فقط ’ليننی اصولن جو بورجوا بگاڙ‘ آهي ۽ هاڻي وقت اچي ويو آهي ته ’لينن جي حقيقي اصولن ۽ درست بالشويڪ نظريي‘ (ٽراٽسڪائيزم) ڏانهن وڃجي.‘ هيملر جي تازي ترين حڪمت عملي اها آهي ته ”لال دهشتگردن“ جا اهڙا جٿا تيار ڪيا وڃن جيڪي هڪ اهڙي چوٿين انٽرنيشنل جي جوڙجڪ ڪن جيڪا نازي جيوڙن سان پريل هجي، اهڙيون ڪارروايون آمريڪا، برطانيه ۽ روس، ٽنهي جي خلاف ڪيون وڃن ٿيون پر سندن اصل مقصد روس خلاف ڪاروايون ڪرڻ آهي.“ (عظيم سازش 33 P#)

ٽراٽسڪيءَ جون نظرياتي ٽوٽي تنظيمي تباهه ڪاريون هڪڙي طرف، سندس قابل برداشت انا پرستي هئي. ڪيس پنهنجي اڏولتا ۾ انتو ايمان هوندو هيو. پڙهندڙن کي ٽراٽسڪيءَ جي عام رواجي بورجوا دانشورن واري انا پرست بيمار ذهنيت جو هلڪو سواد وٺرائڻ لاءِ اسان هن مضمون کي ٽراٽسڪيءَ جي پنهنجي ڪتاب ”منهنجي زندگي“ مان ڪنيل چند چونڊ ٽڪرن تي ختم ڪنداسين جيڪي سندس انا پرست ۽ ڊرامي باز طبيعت کي خوب واضح ڪن ٿا.

ٽراٽسڪي 1905ع واري انقلاب ڏاري روس موٽيو ۽ ڏسندي ئي ڏسندي منشويڪن جي اڪثريت رکندڙ ”سينٽ پيٽرز برگ سوويت جو نهايت ئي اهم رڪن بڻجي ويو. 26 سالن جي ننڍڙي عمر ۾ ايتري اهميت ماڻي وڃڻ جي تجربي بعد ڪيس اهو خوشفهمي اچي ٿي ته روس ۾ انقلاب جي اڳواڻي سندس تقدير ۾ لکيل آهي. ان بعد هو جتي ڪٿي پنهنجي انقلابي ڪشف ۽ قسمت جو ذڪر ڪندو وتندو هيو. ان واقعي کان اندازن 20 سالن بعد هُن لکيو:

”آءٌ فيبروري 1905ع ڏاري روس پهچي چڪو هئس، جڏهن ته ٻيا جلاوطن ليڊر آڪٽوبر – نومبر تائين مس وڃي پهتا. پهچڻ شرط مون ڏٺو ته روسي ڪامريڊن منجهان

ڪوئي به ايترو سلجهيل نه هيو جنهن کان آءٌ ڪجهه سِکي سگهان. ان جي ابتڙ مون کي ئي انهن کي ڪافي شيون سيکارڻيون ۽ سمجهاڻيون پئجي ويون. آڪٽوبر 1905ع ۾ آءٌ حالتن جي هڪ مها ڪُن ۾ منديءَ پر ڦاٿس، منهنجي نظر ۾ اهو واقعو منهنجي طاقت جو سڀ کان وڏو امتحان هيو. ڪن پلن ۾ نهايت ئي اهم فيصلا ونڻا هئا. مون چڱيءَ طرح محسوس ڪيو ته اهي نتيجا منهنجي ذهن نهايت ئي سولائيءَ سان ڪڍيا ٿي. مون اندران ئي اندران محسوس ڪيو پئي ته هاڻي منهنجي "سيکڙاٽ شاگرد" واري عمر گذري چُڪي. ان کان پوءِ ايندڙ دور ۾ مون جيڪو ڪجهه سکيو، هڪ ڏاهي استاد طور سِکيو نڪي هڪ شاگرد طور. هر عظيم ڪم پنيان ماڻهوءَ جي اندر لڪل هڪ شڪتي، هڪ ڪشف ڪار فرما هوندو آهي. آءٌ سمجهان ٿو ته 1905ع جي واقعن مون کي پنهنجي اندر اهڙي ئي ڪشف (Intuition) جو يقين ڏياريو ۽ مون کي منهنجي باقي سڄي زندگي ان اندر جي آواز جي آڌار تي گذارڻ جي سگهه ڏني. آءٌ پوري سچائيءَ سان چوان ٿو ته وقت ۽ حالتن سان گڏ تبديل ٿيندڙ سياسي صورتحال ۽ ان جي انقلابي تجزيي ۾ مون ڪڏهن به صحيح فيصلي ونڻ ۾ ڪا غلطي ناهي ڪئي."

(منهنجي زندگي – ٽراٽسڪي)

21 جنوري 1924ع تي لينن وفات ڪري ويو. ٽراٽسڪي ان وقت ۾ هيو. ويچارو "زڪام" جهڙي خطرناڪ بيماري جي جهٽڪي مان "هوريان هوريان صحتياب" ٿيو پئي. تنهنڪري پاڻ "سڪوم" جي ساحل تي هڪ هوٽل ۾ رهيو ۽ لينن جي آخري رسمن ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ماسڪو نه آيو. پاڻ لکي ٿو ته:

"سڪوم ۾ آءٌ ڪمري جي بالڪني ۾ آرام ڪرسي تي ليٽي سڄو ڏينهن سمنڊ جي ڇولين جو دلڪش منظر ڏسندو هئم. اهي جنوري جا ڏينهن هئا ۽ سج جي روشني ڇٽي ۽تيز هئي. ان وقت آءٌ جڏهن ساهه کڻندو هئس ته ان ساهه سان گڏ منهنجي "تاريخي سچائي" جو احساس ۽ اعتماد به منهنجي رت ۾ شامل ٿي ويندو هيو."

(منهنجي زندگي – ٽراٽسڪي)

ٽراٽسڪي اِن ڪتاب جي بلڪل آخري پيرا ۾ "پنهنجي ذلت جو هڪ نئون جلوو" ڏيکاريندي مارڪس جي دور جي پيٽي بورجوازي مارڪيٽ سوشلسٽ ۽ 'جديد نراجيت جي ابي' پروڌان (Proudhan) بابت لکندي چيو ته:

"پروڌان جو مزاج هڪ جنگجو وارو هيو. منجهس هڪ (Spiritual disinterestedness) روحاني اڻ ڏرائپ هئي. ڪيس عام عوامي ۽ سرڪاري سوچ سان چڙ ۽ ڪڏهن نه ختم ٿيندڙ هڪ گهڻ رخي اُڃ ۽ طلب هوندي هئي. انهن ئي خاصيتن ڪيس "هڪ دور ۾ هڪ ماڻهو" جي زندگي کان مٿي اُڀري مٿانهون ٿيڻ تي اڪسايو. پوءِ دنيا ڏٺو ته هو ڪيئن پنهنجي دور جي حالتن کان مٿانهون ٿي اڀريو. 26 اپريل 1852ع تي پروڌان جيل منجهان هڪ دوست کي لکيو ته 'ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته تحريڪ اڻ سڌي ۽ مونجهارن جو شڪار آهي. پر هڪ مزدور تحريڪ طرف رجحان ته مستقبل طور موجود آهي. ڪابه حڪومت، ڪٿي به ۽ ڪنهن به حالت ۾ انقلابين کي ڇٽڻ لاءِ جيڪو عمل ڪندي، ان عمل جا ڪجهه فائدا بحرحال انقلاب کي به پوندا. مون کي تاريخ جي ترقي جا اهڙا منظر ڏسڻ ۾ مزو ايندو آهي، جن ۾ آءٌ حقيقت جو هر ممڪن پهلو

ڏسي سگهان. آءٌ تاريخ ۾ ٿيندڙ انهن تبديلين ڪي ايتري ڪاملتا سان ڏسندو آهيان جڻ مون ڪي انهن جي مڪمل سمجهاڻي ڪٿان آسمانن مان ملندي هجي. هر اها شيءِ يا حقيقت جيڪا پين ڪي مايوس ڪري وجهي، منهنجي اک ان مان به اميد جا ڪرڻا ڳولي ايندي آهي ۽ مون ڪي سگهارو ۽ ثابت قدم بڻائيندي آهي ته پوءِ تون مون مان اها اميد ڪيئن ٿو رکين ته آءٌ مايوس ٿيان، ماڻهن ۽ قسمت ڪي ٻُرو ڀلو چوان؟ جيستائين تقدير جو سوال آهي ته مون ڪي ان تي ڪِل ايندي آهي باقي رهيا ماڻهو سو اُهي پنهنجي اڻڄاڻائي ۾ ايترا ته جڪڙيل آهن جو مون ڪي انهن تي ڪاوڙ اچي ئي نه ٿي سگهي.″

″پروڏان جي ان خط ۾ اپنايل راهبانه انداز کان قطع نظر سندس ڳالهيون ڏاڍيون اهم آهن ۽ آءٌ انهن سان سهمت آهيان.″

(منهنجي زندگي – ليون ٽراٽسڪي)

جيڪڏهن پروڏان کي پنهنجن دوري حالتن مان اڀري اچڻ جي ″الهام″ جو گمان ٿيو به صحيح ته گهٽ ۾ گهٽ هُن ان ڳالهه جو اظهار هڪ دوست ڏانهن لکيل ذاتي خط ۾ ڪيو. پر جڏهن ٽراٽسڪي اِهو ″پيغمبري چوغو″ پاتو ۽ ″تقدير ۽ عام ماڻهن جي اڻ ڄاڻائي ۽ جهالت″ تي ٿُڪ لعنت شروع ڪيائين ته سامراجي اخبارن ۾ ئي ڪيائين. اهي ئي اخبارون جيڪي خود ان عوام کي جاهل ۽ اڻ ڄاڻ رکڻ لاءِ هڪ سامراجي اوزار آهن. تنهن ڪري ان ڳالهه ۾ ڪائي حيراني ڪانهي ته مزدور طبقي کي ڪِهلي اڻ ڄاڻائي ۽ جهالت جي کُن ۾ ڦٽو ڪرڻ جي ڪوشش تي ڪيس وقت جي آقائن طرفان جام انعامن ۽ اڪرامن سان نوازيو ويو.

ٽراٽسڪيءَ کي پيل ان ″پروڏانيت جي دوري″ تي مارڪس جي هڪ نهايت ئي گهري پر دلچسپ چوٽي ٺهڪي اچي ٿي ته:

″دنيا ۾ هميشه وڏا تاريخي ماڻهو ۽ واقعا ٻه دفعا جنم وٺندا آهن، هيڪر هڪ سانحو بڻجي ۽ ٻيهر هڪ مسخري بڻجي!″

(لوئي بونا پارٽ جي ارڙهين بروميئر – مارڪس)

1939ع ڌاري ٽراٽسڪي آمريڪا جي خارجي معاملن تي نظر رکندڙ ڪانگريس ڪاميٽي سان رابطي ۾ هيو. اِها ڪاميٽي سوويت مخالف پروپيگنڊا لاءِ هڪ نهايت ئي اهم فورم بڻجي چڪي هئي. ان ئي ڪاميٽي ٽراٽسڪي کي ″ماسڪو جي تباهه ڪارين″ بابت شاهدي ڏيڻ لاءِ هڪ ماهوار طور دعوت ڏني. 8 ڊسمبر 1939ع جي نيويارڪ ٽائيمز اخبار ۾ ٽراٽسڪي جو اهو بيان شايع ٿيو ته هو ان ڪاميٽي اڳيان سوويت روس جي تباهه ڪارين خلاف شاهدي ڏيڻ کي پنهنجو سياسي فرض سمجهي ٿو. ان شاهديءَ لاءِ ٽراٽسڪي جا آمريڪا وڃڻ ۽ رهڻ جا معاملا طئي ٿي چڪا هئا پر الائي ڇو اها رٿا عمل ۾ اچي نه سگهي.

ان واقعي کان اندازن 8 مهينا بعد ٽراٽسڪي کي سندس ميڪسيڪو ۾ نهايت ئي محفوظ رهائشگاهه ڪوڪويان قلعي اندر پنهنجي ئي هڪ پوئلڳ جيڪسن (Jakson) گولي هڻي قتل ڪري ڇڏيو.

پاکستان میں بائیں بازو کی سیاست کیا کیا جائے؟

محمد عرفان چودھری/
عمارعلی
جان

بائیں بازو کی سیاست کے حوالے سے ہم ان دو سنجیدہ ساتھیوں کے تجزیے سے کلی طور پہ اتفاق نہ کرتے ہوئے بھی ا س سوچ کے ساتھ یہ مضمون شایع کر رہے ہیں تاکہ آئندہ شماروں میں اس اہم موضوع پہ دوسری آرا ء کو جگہ دے کہ مباحث کا آغاز کیا جاسکے (ادارہ)

یوں تو بائیں بازو کی اصطلاح آج اپنی کلاسیکی معنی کھو چکی ہے چنانچہ اس لئے آج ہم دیکھتے ہیں کہ پیپلز پارٹی سے لے کر سامراجی اداروں اور ان ممالک کی فنڈنگ پر چلنے والی NGOs تک سب کے سب اپنے آپ کو بایاں بازو کہتے ہیں۔ چنانچہ ڈرون اٹیک کی حمایت کرنے والے بھی اپنے آپ کو ترقی پسند اور بائیں بازو کہتے ہیں اور NGOs کی طرز پر پراجیکٹ/ایشو بیسڈ سیاست کرنے والے بھی اپنے آپ کو بائیں بازو کہتے ہیں۔

سرد جنگ کے خاتمے کے بعد نظریاتی خلفشار کے اس دور میں بائیں بازو کی سیاست کو نیو لبرل ایجنڈے نے بہت خوبصورتی کے ساتھ اپنے سسٹم کا حصہ بنایا تاکہ نیو لبرل سرمایہ کو ممکنہ خطرات سے بچایا جا سکے۔ اس مقصد کیلئے اپنے دانشوروں کے ذریعے بہت سے نظریاتی اور فکری مغالطے پیدا کرنے کی کوشش کی گئی تا کہ بائیں بازو کے مخلص، ایماندار اور نظریاتی کارکن بھی اسی طرز اور ڈگر پر چلنے کے لئے خودمجبور ہو جائیں۔ آج بائیں بازو کا ایک جاندار سیاسی قوت کے طور پر سیاسی منظر نامے کے اوپر موجود نہ ہونا دراصل اور بہت سی تنظیمی کوتاہیوں کے ساتھ ساتھ ان فکری مغالطوں کا ہی شاخسانا ہے۔ان فکری مغالطوں میں چند ایک مغالطے جن نے بائیں بازو کی سیاست کو شدید نقصان پہنچا یا ہے وہ یہ ہیں۔

(1 مزاحمتی تحریکوں کی تعمیر کو اولین فوقیت دینا اواس کے مقابلے میں پارٹی کی تعمیر اور اہمیت سے انکار کرنا بلکہ کسی حد تک گریز کرنا (اس طرز فکر کو زیادہ مضبوط کرنے میں NGOs نے کردار ادا کیا۔ (2 اپنی سیاست اور سیاسی عمل کو صرف لبرل ایشوز تک محدود رکھنا یا اپنی سیاست اور سیاسی عمل کو ایشوبیسڈ محدود رکھنا۔

اگر بنظر غائر دیکھا جائے تو دوسرا سیاسی عمل ہمیں دراصل اس فکری مغالطے کا ہی By product محسوس ہوتا ہے کہ نیو لبرل سرمایہ داری کو درست طریقے سے سمجھنے سے تعلق رکھتا ہے۔ مثال کے طور پر ہمارے بہت سارے مخلص سیاسی کارکن مزاحمتی تحریکوں کے ساتھ یکجہتی اور ان کی مدد کرنے کے لئے عمل کو ہی پارٹی کا نعم البدل سمجھتے ہیں۔ جب کہ ہمارے خیال میں مزاحمتی ایشو بیسڈ میں وہ کبھی بھی نظام کے لئے خطرہ نہیں بن سکتی۔ کیونکہ مزاحمتی تحریکوں کی علاقائی شناخت دراصل سرمایہ داری نظا م کے یونیورسل منطق (logic) کو اس طرح سے چیلنج نہیں کر سکتی وہ کسی بھی جگہ جا کر اسی نظام (system) کا حصہ بن سکتی ہے۔ جیسا کہ سیاہ فام باشندوں کی شناخت کی سیاست کو نظام اپنے اندر جذب کر لیتا ہے۔ اسی طرح anti-colonial

تحریکیں جن کی قیادت مارکسسٹ پارٹیاں نہیں کر رہی تھیں۔وہ دراصل نئی شکل میں سرمایہ داری کے اندر پھنس کر رہ جاتی ہیں۔ اسی لئے جب کوئی بھی مزاحمتی تحریک یا کسی کمیونٹی کی ایشوبیسڈ سیاست اپنی دلیل اور منطق کے اندر اپنے آپ کو localized رکھتی ہے تو وہ دراصل سرمایہ داری اور ریاست کے logic کے لئے کوئی خطرہ نہیں بنتی اور مختلف مدوجزر کے مراحل طے کرتے ہوئے باالآخر سسٹم کا حصہ بننے پرمجبور ہو جاتی ہے۔ اسی طرح کا مسئلہ ہمارے ہاں شناخت کی سیاست کے علمبرداروں کے ساتھ ہے۔ ایشوبیسڈ مزاحمتی سیاست/ شناخت کی سیاست کے علمبرداروں کی تنقید کا ہرگزیہ مطلب نہیں ہے کہ ہمیں اس سیاست کا حصہ نہیں بننا چاہیے یا ان تحریکوں کی اہمیت کے ساتھ وقتی لڑائی کے لئے کھڑا نہیں ہونا چاہئے۔ اس تنقید کا مقصدر دراصل یہ ہے کہ جب ہم ان ایشوبیسڈ مزاحمتی تحریکوں کے ساتھ یکجہتی کریں تو ہمیں غیر مشروط حمایت کرنے کی بجائے اپنے نقطہ نظر سے سماجی تجزیہ کو مدنظر رکھتی
ہوئے حصہ بننا چاہئے۔ ویسے بھی شناخت ایک اضافی (relative) چیز ہے جو کہ زمان و مکان کے ساتھ بدلتی رہتی ہے۔ اس لئے ہمارا طرز عمل اور فکر کی مزاحمتی تحریک اور کمیونٹی کو مستقل شناخت بنا کر دیکھنا نہیں چاہئے۔ بلکہ ہماری مداخلت اوریکجہتی کا مقصد اس شناخت کو ایک بڑی شناخت کے تناظر میں سمجھنا ہوگا۔(جو کہ دراصل طبقاتی شناخت ہے۔) مثال کے طور پر سرمایہ داری نظام کی یہ خاصیت ہے کہ وہ کسی بھی معاشرے میں ناہموار ترقی کے ماڈل تشکیل دیتی ہے۔ جس کی وجہ سے کوئی لسانی، مذہبی شناخت، یا کمیونٹی اس طرح سے ترقی نہیں کرتی جس طرح چند ایک اربن سنٹر ترقی یافتہ نظر آتے ہیں۔ اور وہاں پر گرد و نواح (peripheris) سے لوٹ کھسوٹ ہو کر سرمایہ چند اربن سنٹر میں مرکوز ہو رہا ہوتا ہے۔ جس کے ردعمل میں کمیونٹی کی شناخت کی سیاست ابھر کر سامنے آتی ہے۔ یہ ردعمل فطری ہوتا ہے۔ لیکن ضروری نہیں کہ فطری ردِعمل جدوجہد میں درست طرز عمل بھی اختیار کرلے وہ ردعمل رجعتی(reactioary) بھی ہوسکتا ہے۔
مثال کے طور پر بلوچ یہ کہیں کہ ہمارا استحصال اس لئے ہو رہاہے کیونکہ پنجابی قوم ہمارا استحصال کر رہی ہے۔ کیونکہ ہمارے ذرائع پیداوار سے بننے والا سرمایہ پنجاب میں موجود چنداربن سنٹر کے اندر مرکوز ہو رہا ہے۔ بظاہر دیکھنے میں یہ بات درست نظر آتی ہے۔ ایسی صورت حال میں ہمارا مارکسی تجزیہ ہی ہمیں ایک قوم پرست سے مختلف کرتا ہے۔ ایک قوم پرست اس صورتحال کا تجزیہ قومی یا نسلی بنیادوں پر کرے گا اور دونوں قوموں کے محنت کش عوام کو ایک دوسرے کے سامنے حریف بنا کر کھڑا کر دیگا (یعنی کہ اس کے تجزیہ میں (unit of analysis) قوم ہوگی ایسے میں بلوچستان کا ایک نواب کاکردار مظلوم ہوگا جبکہ پنجاب کے اندر رہنے والا ایک محنت کش ظالم ہوگا۔ جبکہ اس صورتحال کا تجزیہ جب ایک مارکسی فکر سے مسلح سیاسی کارکن کرے گا تو اس کے تجزیہ کی بنیاد سرمایہ اور طبقہ پر ہوگی۔ یوں وہ قوموں کے محنت کش عوام کو ایک دوسرے کا حریف نہیں بنائے گا۔ بلکہ ایک

دوسرے کا ممدو معاون بنائے گا۔ اور سرمایہ کے خلاف لڑائی میں اپنی طاقت کو تقسیم نہیں ہونے دے گا۔ یہی وہ مارکسی لیننی اپروچ ہے جو کسی نو آبادیاتی ریاست میں موجود مختلف قوموں کے محنت کش عوام کوایک دوسرے کا حریف بنانے سے بچا سکتی ہے۔ اور نوآبادیاتی ریاست کے خاتمہ کی جدوجد کو تیز کر کے عوامی جمہوری ریاست میں تبدیل کر سکتی ہے۔ اس کے علاوہ اگر ہم ان بنیادی ایشوز پرسیاست اور جدوجہد مارکسی لیننی طریقہ کار سے کرنے کے بجائے لبرل طرز فکر سے جڑے رہیں گے اور اس طرح کے فکری مغالطوں میں پھنسے رہیں گے تو اپنے اندر مخلص اور دیانت کے باوجود ایک اچھی اور صاف ستھری NGO سے زیادہ کچھ نہیں۔ ہاں اگر ان میں فرق ہے تو وہ صرف مالی فوائد کا ہے ۔ کیونکہ NGOs کی اس طرح کی سیاست کے ساتھ ان کے مالی فوائد جڑے ہوئے ہیں۔ جس میں وہ لاکھوں کروڑوں کے گھپلے کرتے ہیں۔ NGOsاپنی کمیونٹی بیسڈ کو مضبوط کرتے ہیں تا کہ ان کی مالی فوائد سے لبریز سیاست چلتی رہے۔ دوسری نظریاتی کنفیوژن جو ہمارے بائیں بازے کے کارکنوں کے اندر پائی جاتی ہے وہ ہے ہماری لبرل ایشوز کے ارد گرد گھومتی ہوئی سیاست مثال کے طور پر سویلین ڈیموکریسی بمقابلہ ملٹری ڈیموکریسی۔ ہمارا واسطہ اس طرح کی سیاست سے اس لئے بھی

زیادہ رہا ہے کیونکہ ہمارے ملک میں بار بار فوج نے نام نہاد سیاسی عمل کو ختم کر کے اپنی حکومتیں مسلط کی ہیں۔ اس لئے ان معروضی حالات کی وجہ سے ہماری سیاست صرف چند ایشوز کے گرد ہی گھومتی ہے اور ایسا لگتا ہے کہ ہم عوام کو اس بات پر قائل کرتے ہوئے محسوس ہوتے ہیں کہ اگر آپ کا معاشی استحصال سول حکومت کرے تو ٹھیک ہے اس کو برداشت کریں۔اور اگر وہی معاشی استحصال فوجی حکومت کرے تو غلط ہے۔ اس طرح کی سیاست ہمیں ایک اچھی پیپلز پارٹی بننے کے علاوہ کچھ نہیں دے سکتی ہے۔ یہی وجہ ہے کہ ہمارے بہت سارے بائیں بازو کے لیڈران کے نزدیک آج بھی پیپلز پارٹی بہت پسندیدہ ہے۔ جمہوریت اور فوجی ڈکٹیٹرشپ کا سوال بہت اہم ہے لیکن ہمارا تجزیہ لبرل بوژوا تجزیہ نگاروں سے مختلف ہونا چاہئے۔جمہوریت کی جدوجہد صرف ایک مرحلہ ہے۔کہ ہم نے کس طرح اس نظام کو تبدیل کرنا ہے۔ نہ کہ صرف فوجی بجٹ اور بیوروکریٹک سرمایہ پر تنقید اصل مسئلہ کا حل ہے۔ویسے بھی اگر مشاہدہ کیا جائے تو سول ڈیموکریسی بمقابلہ فوجی ڈیموکریسی دراصل سولین سرمایہ اور بیوروکریٹک سرمایہ کے درمیان لڑائی کے سوا کچھ نہیں ہے۔اب ہمارے سامنے چوائس صرف یہ نہیں ہے کہ ان میں سے کسی ایک فریق کا حصہ بنا جائے۔بلکہ ہمارا تجزیہ اور جدوجہد تو سرمایہ کی ان تمام شکلوں سے نجات حاصل کر کے ایک نئے نظام کے قیام کے لئے جدوجہد کرنا ہے۔جس میں چیزیں منافع کے لئے پیدا نہ ہوں بلکہ لوگوں کی ضروریات کے لئے ہوں۔اورسرمایہ کی تمام شکلوں (خواہ وہ بیوروکریٹک ہو یا سویلین)جو کہ محنت کش طبقہ کے استحصال کا باعث بنتی ہیں کو محنت کش طبقہ کی مشترکہ ملکیت میں دینا ہونا چاہئے۔ یہ اس وقت ہی ممکن ہے جب ہمارا یونٹ آف analysis سرمایہ اور طبقہ ہو۔ اگر

ہمارا مسئلہ صرف ایشوز ہیں تویہ کبھی ہمیں فو ج کے خلاف NGOs کے ساتھ کھڑا کر دے گا۔یا کبھی امپیریل ازم کے خلاف ہمیں مولوی کے ساتھ کھڑا کر دے گا۔اور ہماری اپنی نظریاتی شناخت کہیں گم ہو کر رہ جائے گی۔یہی وجہ ہے کہ آج معاشرے میں ہماری شناخت سول سوسائٹی اور NGOs کی ہے نا کہ عوامی نمائندوں کی۔
لینن کہتا ہے کہ جمہوریت کی جدوجہد کو مارکسٹوں کو لیڈ کرنا چاہئے۔اپنے تجزیہ کے ساتھ اگر ہم یہ نہیں کریں گے تو اس طرح سے ہم ہمیشہ کے لئے مختلف ایشوز پر حکمران طبقات کے مختلف section کی ٹیل کا کردار ادا کرتے رہیں گے۔ اور صرف ایک پریشر گروپ کے طور پر ہی موجود رہیں گے۔اور ہمیشہ دوسروں کی پچ پر ہی کھیلیں گے۔
کیا کیا جائے؟ ہمیں (بائیں بازو) کو آج اپنی سماج کے اندر (irrelevant) حیثیت کو سمجھنے کی ضرورت ہے۔اور پھر اپنے آپ کو ایک متحرک قوت میں ڈھالنے کے لئے چند ایک دلیرانہ سیاسی فیصلے لینے کی ضرورت ہے۔یہ سیاسی فیصلے کیے بغیر بایاں بازومعاشرے میں موجود تضادات کی درست نشاندہی کرنے کے باوجوداپنا رول ادا کرنے سے قاصر ہے کیونکہ آج کی ہر وقت تبدیل ہوتی سیاست میں بائیں بازو کو سب سے پہلے اپنا وجود دکھانے کی ضرورت ہے۔
آج ملک کے اندر نظر نہ آنے والا وجود نہ ہونے کی وجہ سے ہم سیاسی عمل میں بے مؤثر ہیں۔
اس کے لئے ضروری ہے کہ پاکستان میں موجودبائیں بازو کی
جماعتیں اور گروپ معروضی حالات اور حقیقتو ں کا ادراک کرتے ہوئے ایک وسیع تر بائیں بازو کی جماعت تشکیل دیں۔جو اس ملک کے عوام کو قیادت فراہم کرے اورپاکستانی ریاست کے بنیادی مسائل کو address کرے۔
کیونکہ ایک وسیع تر سیاسی جماعت تشکیل دیئے بغیر ہم موجودہ حالت میں عوام کے لئے ایک مؤثر متبادل کی شکل میں سامنے نہیں آسکتے۔

هڪ قدم اڳتي، ٻه قدم پوئتي (مهاڳ)

لينن/ وقار چانڊيو

دنيا جي تاريخ ۾ روسي انقلاب پورهيت تحريڪ جي عظيم حاصلات آهي. روس جو انقلاب پوري دنيا جي عوامي جدوجهد لاءِ سبق آموز آهي. هڪ طرف پورهيت انقلابي پارٽيءَ جو تجربو آهي، ته ٻئي طرف لينن جو انقلابي ڪردار. هيٺيون مضمن لينن ان وقت ترتيب ڏنو جڏهن بالشويڪ انقلابي پارٽي وجود ورتو هو. هي وقت ٻي ڪانگريس کان اڳ ۽ پوءِ جو آهي، جنهن اجلاس روس ۾ موجود انقلابين کي ٻن گروهن ۾ ورهائي ڇڏيو. هڪڙا مينشويڪ (يعني اقليتي) ٻيا بالشويڪ (يعني اڪثريتي) جيڪي 1902ع ڌاري وجود ۾ آيا. ان کان اڳ پارٽي تنظيم (Studycricles) ۽ مزدور ٽريڊ يونين هڙتالي گروپن، باغي خيال شاگردن، سپاهي، استادن، مطلب ته مختلف قسم جي ننڍين ننڍين جٿن ۾ ورهايل هئي. اديبن ۽ دانشورن جو ذڪر ۽ معيشت جي بنياد تي جدوجهد (1) جي ترغيب ڏيارڻ وارن جو ذڪر به تمام اهميت وارو آهي، مطلب ته هر ڪو پنهنجي منهن ميان مِٺو هو. تنهن وقت ۾ هن مضمون جي اهميت، اتحاد لاءِ تمام گهڻي ۽ فلدائڪ ثابت ٿي. اڄڪلهه پنهنجي پياري ڌرتي سنڌ ۾ به ساڳئي صورتحال آهي، مختلف گروهه ۽ مختلف نعرا آهن. ڪجهه ماڻهو نظرين جي به هام هڻن ٿا، پر انهن جا دروازا عوام لاءِ بند آهن ۽ پارٽي قيادت کي پنهنجو خالصو سمجهن ٿا. اليڪشني دوست صرف جاگيردار ۽ سرمايه دار طبقي جي سياست ڪن ٿا. هي مضمون انقلاب دشمن، موقع پرست ۽ چالباز مڪار ماڻهن جي اٽڪلن کي وائکو ڪرڻ جي نيت سان ترجمو ڪيو ويو آهي. جيئن وسيع تر پورهيت طبقي جو اتحاد ممڪن ٿي سگهي ۽ سنڌ دوست حلقا اڳتي نڪري، انقلابي قوت ٻڻجي پون.

(سنڌيڪار)

حقيقت هي آهي، ته ڪامريڊ ايگزلروڊ ۽ ڪامريڊ مارتوف هاڻي فقط پيراگراف 1 متعلق پنهنجي شروعاتي غلطي کي گهرو ڪري رهيا آهن ۽ ان کي ويتر ڊُول ڏيئي وڌائي رهيا آهن.

حقيقتاً موقع پرستن جي پٽ تنظيمي سوالن متعلق تڏهن ئي وائکي ٿي پيئي، جڏهن پيراگراف 1 تي بحث ٿيو.

(هتي حوالو پيراگراف 1 جو آهي جيڪو پارٽيءَ جي بنيادي ميمبرشپ جي باري ۾ آهي، جنهن جي چوڌاري (R.S.D.L.P) (Russian Socialist Democratic Labour Party) جي ٻي ڪانگريس ۾ هڪ سخت قسمن جي تحرڪ جنم ورتو.

لينن جو تجويز ڪيل مسودو هيٺ لکيل آهي.

"پارٽي ڪارڪن اهو آهي، جيڪو پارٽي جي پروگرام کي تسليم ڪري، پارٽي جي معاشي مدد ڪري، نه صرف معاشي مدد پر ذاتي طور پارٽي جي ڪنهن به هڪ تنظيم ۾ شامل رهي."

مارتوف جو مسودو هيٺ رقم آهي.

"رشين سوشلسٽ ڊيموڪريٽڪ ليبر پارٽي جو رڪن اهو آهي جيڪو پارٽي جي پروگرام کي تسليم ڪري ٿو. پارٽي جي معاشي مدد ڪري ٿو ۽ پارٽي جي ڪنهن به زيلي تنظيم جي هدايتن مطابق مسلسل ذاتي مدد ڏيندو رهي ٿو. قاعدن جي پيراگراف 1 متعلق جدوجهد اصل ۾ پارٽيءَ جي ڪردار متعلق آهي. لينن ۽ هن جي پوئلڳن/ ساٿين جي ڳالهه پيڙهه جي پٿر جيان منظم ۽ نظم و ضبط واري پورهيت انقلابي پارٽي جي آهي.

جڏهن ته مارتوف ۽ ان جا حامي هڪ بي ترتيب، بي جوڙ ۽ ٻيٺي بورجوا موقعي پرست پارٽي جو دفاع ڪن ٿا.)

انهن جي وڪالت متروڪ نظريي جي آهي اها هڪ ڪمزور پارٽي تنظيم جي ڳالهه آهي ۽ ان ڳالهه جو انحراف آهي ته پارٽي تنظيم مٿان کان هيٺ ٺئي.

جنهن جي شروعات پارٽي ڪانگريس کان ٿئي ٿي ۽ پوءِ پارٽي جون

ذيلي تنظيمون ٺهن ٿيون.

انهن جو رايو آهي ته شروعات هيئان کان ٿئي. جيڪي هر هڪ پروفيسر، هر هاءِ اسڪول جي شاگرد ۽ هر هڙتالي کي پارٽي ميمبر چورائڻ جو حق ڏين ٿا.

انهن جي ڳالهه عام جوڙجڪ جي قاعدن جي خلاف آهي ته ماڻهو پارٽيءَ جي ٺهيل ڪنهن هڪ ذيلي تنظيم جو ميمبر هجي.

اهي سرمايه داري اديبن ڏانهن لاڙو رکن ٿا. جيڪي تنظيمي تعلقات کي تصوراتي سمجهن ٿا.

اُهي موقع پرستاڻو خيال رکن ٿا ۽ انارڪسٽن وارا محاورا ڳالهائڻ ٿا. مرڪزيت بجاءِ ڇڙواڳي جو لاڙو رکن ٿا ۽ اهو سڀ ڪجهه (اسڪارا) اخبار ۾ چمڪي رهيو آهي ۽ اهو ان بنيادي غلطيءَ کي شدّمد سان ظاهر ڪري رهيو آهي.

اصولن جو پيراگراف 1

مختصراً ڪامريڊ مارتوف جو مّتو غير جانبداري وارو اصول يا فقط لفاظي ٿي ويندو. يا وري خاص ڪري ۽ سڌو سنئون انهن دانشورن کي فائدو رسائيندو، جيڪي سرمايه دارانه انفراديت کان متاثر هوندا آهن ۽ ڪنهن تنظيم ۾ شامل نه ٿيندا آهن. بظاهر مارتوف جون ڳالهيون مجموعي پورهيت طبقي جي مفادن جو دفاع ڪن ٿيون پر حقيقت ۾ اهي سرمايه دار دانشور جي مفادن جو پورائو ڪن ٿيون جيڪي پورهيت طبقي جي نظم و ضبط ۽ گڏجڻ کان نابري واريندا آهن. ان ڳالهه کان ڪوبه انڪار نه ٿو ڪري سگهي ته دانشور جيڪو جديد سرمايه دار جو هڪ اهم حصو آهي، خاصيتن ۽ مجموعي طور تي انفراديت ۽ عدم نظم ضبط ۽ عزم تنظيم جو قائل هوندو آهي (مثال طور ڪائوتسڪي جا مشهور مضمون دانشور متعلق) هي اتفاقي طور تي دانشور طبقي جي اها خاصيت آهي، جيڪا هن کي بلا امتياز پورهيت طبقي کان الڳ ڪري ٿي. اهو دانشور طبقي جي ڪمزوري ۽ عدم استحڪام جو هڪ سبب آهي. جيڪو پورهيت طبقو اڪثر محسوس ڪري ٿو ۽ دانشور طبقي جو اهو ئي لاڙو هن کي روايتي زندگي سان منسلڪ ڪري ٿو، اهو ئي ان جي روزگار جو مخصوص طريقو آهي ۽ اهو ئي، هِن کي مختلف پهلوئن کان نيم سرمايه دارانه طريقه ڪار زندگيءَ ۾ داخل ڪري ٿو. (انفرادي طور تي ڪم ڪرڻ، يا ننڍن جٿن ۾ وغيره).

چونڊون ۽ ڪانگريس جو اختتام

چونڊن کان پهرئين اسان جي ڪانگريس کي اهو فيصلو ڪرڻ هيو ته مرڪزي اخبار ۽ مرڪزي ڪميٽي (هي اشارو مرڪزي اخبار (Iskara) ۽ (RSDLP) جي مرڪزي ڪميٽي ڏانهن آهي) جي ووٽن جو هڪ پاڱي ٽي حصو پارٽي اڪثريت يا پارٽي اقليت (پارٽي اڪثريت يعني بالشويڪ (لينن ۽ ان جا حامي) ۽ پارٽي اقليت يعني مينشيوڪ لينن جا مخالف جيڪي گروهه بي ڪانگريس وقت وجود ۾ آيا) کي ڏجي.

ڇهن جي بورڊ (هي (Iskara) اخبار جي بورڊ جي ڇهن ايڊيٽرن ڏانهن اشارو آهي) ۽ ڪامريڊ مارتوف جي فهرست جو مقصد هيو ته ووٽن جو هڪ پاڱي ٽي حصو بالشيوڪن کي به پاڱي ٽي حصو کين ملي.

ثالثي (ٽن جي ٽولي) ۽ اسان جي فهرست جو مقصد اهو هيو ته به پاڱي ٽي حصو اسان کي (لينن ۽ هن جي پوئلڳن) کي هڪ پاڱي ٽي حصو مارتوف جي پوئلڳن لاءِ هجي، ڪامريڊ مارتوف ڳالهيون ڪرڻ کان انڪار ڪيو ۽ موقف تان هٽڻ کان نابري واري ۽ اسان کي لڪت جي صورت ۾ للڪار ڪيائين ته هو ڪانگريس ۾ اسان جي خلاف هوندو. اتان شڪست کائڻ کان پوءِ هن واويلا شروع ڪئي ۽ گهيري واري حالت

۾ هجڻ جي شڪايت ڪيائين. واهه! ڇا اها جهيڙيڪار سوچ نه آهي؟ ڇا هي اديب طبقي جي فطري ڪمزوري جو اظهار نه آهي؟

مٿين تناظر ۾ ڪارل ڪائوتسڪي جي تازو ئي نشاندهي ڪيل اعليٰ سماجي ۽ نفسياتي خاصيتن تي ٻڌل مضمون ڪي نه ٿو وساري سگهجي.

اڄڪلهه مختلف ملڪن جي سوشل ڊيموڪريٽڪ پارٽين ۾ اڪثر ساڳي ئي قسم جا مٿي ڏنل رجحان ملن ٿا، تنهنڪري اسان جي لاءِ اهو ڏاڍو فائديمند هوندو، ته اسان انهن جو صحيح علاج تجربيڪار ڪامريڊن کان سکئون، ڪارل ڪائوتسڪي جي ڪجهه اديبن متعلق وضاحت ان تناظر ۾ آهي.

”دانشور ۽ پورهيت طبقي جي وچ ۾ تضاد اڄ اسانجي لاءِ ٻيهر وڏي اهميت جو حامل آهي.“ (مان اديب ۽ دانشور لاءِ لفظ جرمن لِٽريٽ ۽ لِٽريٽينٽم جي ترجمي لاءِ استعمال ڪيا آهن، جيڪي نه صرف ليڪڪ پر مجموعي طور تي سڀ پڙهيا لکيا سمجهيا وڃن ٿا. آزاد پيشيور انگريز هِن ڪي ذهني پورهيت ڪنڌڙ چوندا آهن، جيڪي هٿ جي ڪم ڪندڙن کان مختلف آهن).

۽ منهنجو ان تضاد ڪي مڃڻ منهنجي اڪثر همعصرن (Colleagues) ڪي ناراض به ڪندو آهي.

پر حقيقت اها آهي ته اهو تضاد موجود آهي ۽ ان حقيقت کان انڪار جي ڪوشش انتهائي سُسُتي وارو طريقو هوندو. هي تضاد سماجي نوعيت جو آهي، جيڪو فردن سان نه پر طبقي سان واسطو رکي ٿو. طبقاتي جدوجهد ۾ سرمايه دار فرد جيان، دانشور انفرادي طور به پاڻ ڪي پورهيت سان سچاٽپ ڏئي سگهي ٿو ۽ جڏهن هو واقعي اها جدوجهد ڪري ٿو ته پنهنجو ڪردار به تبديل ڪري ٿو. هيٺ اسين خاص ڪري جنهن دانشور جي باري ۾ ڳالهائينداسين اهو هِن قسم جو انفرادي دانشور نه آهي. هي ته هڪ دانشور طبقي جي غير معمولي صورت آهي. مان ”دانشور لفظ ان عام دانشور لاءِ استعمال ڪندس، جيڪو سرمايه دارانه معاشري جي حمايت ڪري ٿو. جيڪو خاصيتاً دانشور طبقي سان واسطو رکي ٿو. سواءِ ان جي جو ان لفظ ڪي ٻي طرح واضح ڪجي، هي طبقو پورهيت طبقي سان خاص قسم جي تضاد ۾ هجي ٿو.

بحرحال هي تضاد سرمائي ۽ محنت جي تضاد کان مختلف آهي، دانشورڪو سرمايه دار نه آهي. اهو سچ آهي ته هن جو زندگي گذارڻ جو ڍنگ سرمايه داراڻو آهي ۽ جيڪڏهن هن ڪي معاشي طور تي محتاج نه ٿيڻو آهي ته اهو طرز زندگي جاري رکڻو پوندو پر ساڳي وقت هي پنهنجي محنت جي پيداوار ۽ اڪثر اها سگهه وڪڻڻ تي مجبور آهي ۽ هي به اڪثر سرمايه دار هٿان ذلت ۽ استحصال جو شڪار ٿئي ٿو. تنهنڪري دانشور جو پورهيت سان ڪوبه معاشي تضاد نه ٿو ٿئي، پر پورهيت ۽ هن جو معيار زندگي ۽ محنت واريون حالتون پورهيت واريون نه آهن، ان ڪري ئي احساسن خيالن ۾ تضاد ٿئي ٿو.

هڪ الڳ ڪٽيل فرد جي حيثيت ۾ پورهيت ڪجهه به نه آهي، هِن جي سڄي طاقت، ترقي جون سڀ اميدون ۽ آسرا تنظيم جي ڪري آهن ۽ پاڻ جهڙن ماڻهن سان گڏجي منظم عمل ڪرڻ جي ڪري آهن. هو وڏو ۽ طاقتور هوندو آهي، جڏهن وڏي ۽ طاقتور ڍانچي جو حصو هجي ٿو. اهو ڍانچو ئي هر شيءِ آهي، فرد ان جي پيٽ ۾ ڪجهه به نه آهن، پورهيت هڪ بي نام مجموعي جو حصو هوندي انتهائي وقف ڪيل انداز ۾ وڙهي ٿو. ذاتي مفاد ۽ ان کان مٿانهون ٿي ڪري ۽ ان عهدي تي

ڪم ڪري ٿو، جيڪو ان کي ڏنو وڃي ٿو. هي اُهي ڪم بي لوث نظم و ضبط سان ڪري ٿو. اهو نظم و ضبط هن جي احساسن ۽ سوچن تي ڇانيل رهي ٿو.

"دانشور جو معاملو بلڪل ئي مختلف اهي. هي طاقت جي ذريعي نه پر بحث ۽ مباحثي جي ذريعي وڙهي ٿو. هِن جا هٿيار هن جي ذاتي ڄاڻ، ذاتي صلاحيت ۽ ذاتي يقين هوندا آهن. هي پنهنجي ذاتي خاصيتن جي بدولت ڪهڙو به موقف رکي سگهي ٿو، اهڙي طرح هِن جي ذات ئي هِن جي ڪامياب عمل جو تعين ڪري ٿي. هِي ڏاڍي مشڪل سان ڪنهن مجموعي جي ماتحت ڪم ڪري ٿو. اهو به هن جو لاڙو نه پر مجبوري هجي ٿي.

دانشور سمجهي ٿو ته نظم ۽ ضبط فقط مجموعي جي لاءِ ٿئي ٿو نه ڪي مخصوص ماڻهن لاءِ ۽ پاڻ کي به انهن خاص ماڻهن مان سمجهي ٿو جنهن تي (هِن مطابق) نظم و ضبط لاڳو نه ٿو ٿئي.

"دانشور جو حقيقي فلسفو (نٽشي) وارو مافوق انسان (Super man) وارو فلسفو آهي، جنهن مطابق ذات جي تڪميل ئي هر شيءَ آهي ۽ ڪنهن وڏي سماجي مقصد لاءِ فردن جو ماتحت هئڻ، نيچ ۽ نفرت جوڳو عمل آهي، اهو ئي فلسفو دانشور کي طبقاتي جدوجهد ۾ حصو وٺڻ لاءِ غير موزون بڻائي ٿو. نٽشي کانپوءِ دانشور جي فلسفي سان وڌ کان وڌ هم آهنگي رکندڙ فلسفو شايد اِبسين (Ibsen) جو آهي. هِن جو ڪردار ڊاڪٽر سيٽاڪمين (ماڻهوءَ جو دشمن Enemy of people ۾) ڪو سوشلسٽ نه آهي. جيئن گهٽن سمجهيو آهي. پر هڪ قسم جو دانشور آهي. جيڪو جڌهن پورهيت تحريڪ يا گڏيل ماڻهن جي تحريڪ ۾ اچي ٿو. هر جمهوري جدوجهد جيان پورهيت جدوجهد جو بنياد به ڪنهن جي پوئلڳن اڪثريت جي عزت يا اهميت آهي.*

(* تنظيم سازي جي سيني مرحلن ۾ مارتوفين ان قسم جا مونجهارا آندا، توڙي جو اهو ايڪيموف سان گڏ ٿيا، ۽ جمهوري اصولن کي ٽڌي ڇڏيائون، ساڳئي وقت اهي پهريائين طئي ٿيل ڪانگريس جي چونڊن ۽ ايڊيٽوريل بورڊ جي جمهوري چونڊن تي ڪاوڙجي پيا ته جناب! شايد توهان جو شايد اهو ئي طريقو آهي.")

روايتي دانشور اسٽوڪمين ان گڏيل اڪثريت کي برائي سمجهي ٿو، جنهن کي ختم ڪرڻ ضروري هجي.

"هڪ مثالي دانشور جيڪو مڪمل طرح پورهيت احساسن کان متاثر هجي، جيڪو شاندار ليکڪ هوندي به روايتي دانشورانه سوچ ڇڏي ويو هجي، جيڪو خوشي خوشي عام و خاص سان ڪلهو ڪلهي سان ملائي هليو هجي. جنهن هر ان عهدي تي ڪم ڪيو هجي جيڪو ان کي ڏنو ويو هجي. جنهن اسان جي عظيم مقصد جي دلي طرح ماتحتي ڪئي هجي ۽ جنهن انفراديت جي دٻجڻ جي ڪمزور دانهن کان نفرت ڪئي هجي، جنهن جا نٽشي ۽ اِبسين جا تيار ڪيل دانشور قائل هوندا آهن. جيڪي جنهن وقت اڪثريت ۾ ڪم ڪندا اهن، ان قسم جي مثالي دانشور جنهن جي سوشلسٽ تحريڪ ضرورت هوندي آهي، اهو هيو ليبنيخت Lebknecth، اسان مارڪس جو پڻ نالو وٺي سگهون ٿا، جنهن ڪنهن به اڳواٽي لاءِ زور نه ڀريو، هن جو انٽرنيشنل ۾ پارٽي نظم و ضبط مثالي هيو. جتي هو اڪثر اقليت ۾ هوندو هيو."**

** ڪارل ڪائوتسڪي، "فرينز ميرنگ"، "نيوزيٽ Newzeit" 21 ڊاءِ نيوزيٽ هڪ ٿيوريٽيڪل رسلوجيڪو جرمن سوشل ڊيموڪريٽڪ پارٽي سٽوٽ گارٽ ۾ 1883ع کان 1923ع دوران شايع ڪيو، هن رسالي مارڪس اينگلس جا ڪجهه اڻ شايع ٿيل مواد ڇپرايو، پر 1890ع واري ڏهاڪي جي آخري پنجن سالن ۾

اصلاح پسندن جا باقاعده سان مضمون شايع ٿيا."

اهڙي طرح اهي پاڻ کي اقليت ڏسي هڪ ڪمزوري واري دانهن ئي ڪري سگهن ٿا پيو ڪجهه به نه، چاڪاڻ جو اهو انڪار هيو مارتوف ۽ هن جي دوستن جو، جنهن کي آفيسر ٿي چيو ويو. چاڪاڻ ته پراڻي سرڪل انهن جي توثيق نه ڪئي، جيئن ته انهن جي شڪايت هئي ته، هو گهيري واري حالت ۾ هئا. فوري، ايمرجنسي قانون انهن مخصوص جٿن جي خلاف لاڳو ڪيا ٿي ويا.

جنهن مارتوف کي پهريان ته پرواهه نه هئي جڏهن يزهني روبونچي ۽ روبيچو ڊائيلو (22) ختم ڪيا ويا.

هن تڏهن شڪايت ڪئي جڏهن هِن جو گروپ ختم ڪيو ويو. اهڙي طرح انهن اديبن جي اهو دبيل عارضو جيڪو هنن پاڻ کي اقليت ۾ ڏسي ڪيو، اها هڪڙي نه ختم شڪايتن، ڏوراين، اشارن، الزامن، غلط بيانن ۽ هڪ مضبوط اڪثريت کي متعارف ڪرائڻ، جيڪو مارتوف شروع ڪيو هو، جيڪو اسان جي پارٽي ڪانگريس تي اهڙي ٻوڏ جي صورت ۾ ظاهر ٿيو ۽ ان ڪانپوءِ ان کان وڌيڪ.

(يزهني رونچي سوشل ڊيموڪريٽن جو هڪ گروپ هيو جيڪو 1900ع ڌاري ٺهيو. (ڏکڻ روس ۾) ۽ ساڳئي نالي جي غير قانوني اخبار شايع ڪندا هئا جيڪا 1903ع تائين شايع ٿيندي رهي. جنهن طرف اخبار اسڪارا ۾ لينن اشارو ڪيو ته اهي عليحدگي جي منصوبا بندي ڪن ٿا ۽ ڪن مضبوط اصولن جا پوئلڳ نه آهن. ٻي ڪانگريس ۾ انهن وندن مرڪزي نقطو ورتو هو ۽ ٻي ڪانگريس ۾ انهن گروپن کي ختم ڪرڻ جو فيصلو ڪيو ويو.

روبيچي ڊائيلو (مزدورن جو مقصد) هڪ معاشي رسالو جيڪي يونين آف رشين سوشل ڊيموڪريٽڪ ابراڊ ان جنيوا اپريل 1899ع کان 1902ع تائين شايع ٿيندو رهيو.)

ڪانگريس ڪانپوءِ جدوجهد جا به طريقا

دانشور جو انفراديت وارو نظريو جيڪو اڳ ۾ پيراگراف 1 جي اختلافن ۾ ظاهر ٿي چڪو آهي، جيڪي موقع پرستانه دليل ۽ نراجي محاورا هيا، ان کي سچي پورهيت تنظيم ۽ نظم و ضبط غلامي ٿو لڳي. پڙهندڙ عوام اهو جلدي سمجهي وٺندا ته، انهن (پارٽي ڪارڪنن) ۽ پارٽي آفيسرن، جي نظر ۾ نئي پارٽي ڪانگريس به هڪ غلام ادارو آهي، اها ڳالهه خطرناڪ آهي ۽ جمهوري ذهنيت کان نفرت ڪري ٿي، اهو ادارو حقيقت ۾ انهن ماڻهن جي لاءِ خطرناڪ آهي، جيڪي پارٽي لقب استعمال ڪرڻ کان نه ٿا لهرائن پر ان کان باخبر آهن ته انهن جو اهو لقب پارٽي جي مرضي ۽ مفاد وٽان نه آهي.

نئين اسڪارا: تنظيمي سوالن تي موقع پرستي:

ڪامريڊ ايگزيلروڊ جو بنيادي متن "اسڪارا نمبر 57" ۾ اهو آهي ته "شروع کان وٺي اسان جي تحريڪ ۾ به مخالف رويه رهيا، انهن جو باهمي تضاد وڌندو رهيو، ۽ پنهنجي وڌڻ سان گڏوگڏ تحريڪ کي به متاثر ڪندو رهيو."

خصوصي طور "اصولاً پرولتاري تحريڪ جو مقصد (روس ۾) اهو آهي، جيڪو مغربي سوشل ڊيموڪريسي جو آهي، پر اسان جي ملڪ ۾ ڪيترن ئي پورهيتن تي انهن سماجي عنصرن جو، اثر آهي، جيڪي انهن کان بلڪل ڌاريا آهن." اهو بنياد پرست دانشور طبقو آهي ۽ اهڙي طرح سان ڪامريڊ ايگزيلروڊ به پرولتاري ۽ بنياد پرست دانشور طبقي جي وچ ۾ پارٽي اندر تضاد کي بيان ڪري ٿو. ان ڳالهه ڪامريڊ اليگزروڊ بلڪل سچو آهي، ان قسم جي تضاد کان ڪوبه، انڪار نه ٿو ڪري سگهي.

وڌيڪ ته، اها هر ڪنهن کي خبر

آهي ته اڄ جي سوشل ڊيموڪريسي جي انقلابي سوشل ڊيموڪريسي (جنهن ڪي روايتي پڻ چئجي ٿو) ۽ موقع پرست سوشل ڊيموڪريسي ۾ ورهائجڻ جو سبب به اهو ئي ”تضاد“ آهي. جيڪو تحريڪ جي گذريل ڏهن سالن ۾ روس ۾ پڻ بلڪل واضح ٿي ويو آهي. هر ڪو اهو پڻ ڄاڻي ٿو ته تحريڪ جو پرولتاري رويو (روايتي سوشل ڊيموڪريسي) ظاهر ڪري ٿو، جڏهن ته ڊيموڪريٽ دانشور طبقو موقعي پرست سوشل ڊيموڪريسي جي ذريعي اظهار ڪري ٿو.

طبقاتي طور باشعور پورهيت سوشل ڊيموڪريٽڪ دانشور جي ڄاڻ جي وسيع ذخيري جي ساراهه ڪندو آهي، پر جڏهن اسين حقيقي ٻار ئي ٿاهڻ طرف وڌون ٿا ته پوءِ طبقاتي طور باشعور پورهيت لاءِ اهو لازمي آهي ته هو پرولتاري فوجي جي ذهنيت ۽ نراجي محاورا استعمال ڪندڙ، بورزواجي دانشور جي ذهنيت ۾ فرق ڪرڻ سڪي، هِن لاءِ اهو سڪڻ به ضروري آهي ته، پارٽي جا فرضَ نه صرف عام ماڻهو پورا ڪندو بلڪه مٿئين سطح تي ماڻهو به ان جا پابند هوندا. ان ڪانسواءِ هن ڪي پارٽي معاملن ۾ انڌي پوئوارئپ تي به شڪ ڪرڻ سڪٽو پوندو. ان ساڳي ڏڪار واري انداز سان جيڪو ماضيءَ ۾ انڌي پوئوارئپ ڪي ٺيڪ ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيو هو. جڏهن اهو هٿڪنڊن طور استعمال پئي ڪيو ويو.

جيستائين وڏي تعداد ۾ بنياد پرست دانشور طبقو اسانجي مارڪسوادين ۽ سوشل ڊيموڪريٽس سان گڏ آهي، تيستائين موقع پرستي، جيڪا انهن جي ذهن جي پيداوار آهي، ضروري ٿيندي رهندي، اها مختلف صورتن ۽ رخن ۾ ٿي سگهي ٿي.

سرمایہ دارانہ نظام اور تعلیم

راشد نوناری

یہ ریاست کا پرانا ہتھکنڈہ ہے کہ اگر سماج کو کند ذہن بنانا ہو تو اس کی تعلیم کو تباہ کردو۔ سرمایہ دارانہ سماج نے اپنے مفادات کے پیش نظر ریاست کی نئی تشکیل کی اور جاگیردارانہ سماج کی ساری روایات کا ملیامیٹ کر دیا ۔ تاہم اپنے مفاد کے لیے اس نے بھی وہی پرانا طریقہ استحصال برقرار رکھا، یعنی سماج کے اندر کند اذہان پیدا کرکے اپنے مفادات حاصل کرنا۔ سرمایہ دارانہ نظام نے تعلیم کو اس حدتک کند کیا کہ وہ اس کے فائدے کے لیے استعمال ہو سکے۔ یعنی تعلیم کا وہ حصہ یا وہ تعلیم جس نے انسانی شعور کو اعلیٰ ترین بلندیوں پر پہنچایا جس میں فلسفہ، تاریخ ، ادب ، سیاست وغیرہ شامل ہے ان کو بیکار و فضول قرار دینے کے لیے سائنس کو ترجیح دی گئی۔ ویسے تو سائنس خود فلسفہ کی پیداوار ہے اورفلسفے کو مادرِ علوم کہا جاتا ہے لیکن وہ سرمایہ دار کی ملکیت اور منافع میں اضافہ کرنے سے قاصر ہے لہذا اس نے سائنس کو اپنے مفادات کے لیے استعمال کرنا شروع کر دیا۔ سرمایہ داری نے فلسفہ ، ادب اور سیاست کو محض ذہنی عیاشی کا نام دیکر ناکارہ بنادیا۔ یہی وجہ ہے آج ہمارے تعلیمی ادارے علم و شعور کی بجائے کسی فیکٹری کا نظارہ پیش کرتے ہیں جہاں ہر کوئی اسکو پ کے پیچھے لگا ہوا ہے۔ تعلیمی اداروں میں پڑھنے والے طلبہ یہ سوچ کر درسگاہوں میں نہیں آتے کہ ہمیں علم و شعور کی اس بلندی کو حاصل کرنا ہے جہاں انسان پر فطرت کے سارے راز عیاں ہو جاتے ہیں ۔ اس کا بنیادی سبب ہی یہی ہے کہ سرمایہ دارانہ نظام ایک ایسی سوچ کو جنم دیتا ہے جس میں ہر کوئی اپنے شخصی اور ذاتی مفادات حاصل کرنے کی تگ و دو میں لگا رہتا ہت۔ کسی فلاسفر نے صحیح کہا تھا کہ " سرمایہ دار انہ سماج میں تمام تعلیمی ادارے سرمایہ دار کے لیے اوزار بنانے کے لیے استعمال ہوتے ہیں۔

ایک سرمایہ داریانہ ریاست اس لیے سائنس اور بزنس کے شعبوں پر زیادہ توجہ دیتی ہے کہ وہاں سے اس کو وہ اوزار چاہیں جس سے وہ اپنے سرمائے میں اضافہ کر سکیں۔ سرمایہ دار کیوں چاہے گا کہ فنون کے شعبے ترقی کریں کیونکہ وہ بخوبی جانتا ہے کہ یہ اس کی موت ہیں ، کیا وہ چاہے گا کہ سیاسیات کے شعبے میں اچھے سیاستدان سامنے آئیں جو اس کے استحصال کے خلاف آواز اٹھائیں؟ کیا وہ چاہے گا کہ ادب کے شعبے کو فروغ ملے تاکہ وہ اس کے ظلم و جبر کے خلاف قلم اٹھا سکیں؟ اس سوال کا جواب نہیں اور یقیناً نہیں میں ہے! اور یہی وجہ ہے کہ آج فنون کے سارے شعبے زوال کا شکار ہیں ، اور سائنس اور بزنس کے شعبوں کا بول بالا ہے .سرمایہ داری کا یہ بھی ایک طبقاتی استحصال آپ یہ بھی دیکھیں گے کہ فنون کے جتنے بھی شعبے ہیں ان میں کم و پیش نچلے یا متوسط طبقے کے طلبہ پڑھتے ہیں اور سائنس اور بزنس کے تمام شعبے میں اپر یا مڈل کلاس کے طلبہ پڑھتے ہیں ۔ تعلیم جو ہر انسان کا بنیادی حق ہے، سرمایہ داری نے اسے اپنے سرامایہ دارانہ نظام اور منافع کا ایک ذریعہ بنا رکھا ہے ۔ پاکستان میں کتنے سرکاری اور پرائیوٹ جامعہ یادیگر تعلیمی ادارے ہیں ؟ سرکاری تو انکلیوں پر

گئے جاسکتے ہیں جب کہ پرائیوٹ یونیورسٹیز، کالجیز اور اسکول ہزاروں کی تعداد میں ملیں گے جن کے تعلیمی اخراجات اتنے ہیں کہ ایک نچلے طبقہ کا انسان کا اس میں تعلیم حاصل کرنا محض ایک خوبصورت خواب کے سوا کچھ نہیں ہے۔

کبھی آپ نے یہ سوچا ہے کہ پاکستان کی ان سینکڑوں میڈیکل، انجیئنرنگ اوربزنس یونورسٹیوں میں سے ہر سال ہزاروں کی تعداد میں نکلنے والے طبلہ کہاں جاتے ہیں ؟ آج ہمارے دیہاتوں کو دیکھو تو وہاں دور دور تک کوئی ڈاکٹر نظر نہیں آتا، آخر کیوں؟ کیونکہ جو طلبہ MBBS کی ڈگری حاصل کرنے کے لیے لاکھوں روپے خرچ کرچکے ہوں کیا موجودہ نظام میں وہ کسی دیہات میں جا کر ’’خدمت خلق‘‘ کا سوچ سکتا ہے؟ ہر گز نہیں وہ تو سب سے پہلے اپنی تعلیم پر خرچ کیے ہوئے پیسے حاصل کرنے کے لیے بہت اعلیٰ پرائیوٹ ادارہ ڈھونڈ ے گا جہاں سے وہ اچھی آمدنی حاصل کر سکے ناکہ ’’خدمت خلق‘‘ کے بارے میں سوچے گا ۔ تو یہ میڈیکل یونیورسٹیاں ’’خدمت خلق‘‘ کررہی ہیں یا " جونکیں "پیدا کر رہی ہیں ؟ یقیناً یہ " جونکیں " پیدا کر رہی ہیں ،وہ جونکیں جن کاکام ہی خون چوسنا ہے ۔اور اس میں قصور ان اداروں کا نہیں بلکہ اس سرمایہ دارانہ سوچ کا ہے جو ان کے قیام کا سبب ہے۔

ہرسال کتنے ہی طلبہ انجیئنرنگ کی ڈگریاں ہاتھوں میں لیے ان جامعات سے نکلتے ہیں تو وہ کہا ں کا رُخ کرتے ہیں؟ آج بھی ہزاروں لاکھوں انسان بے گھرہیں، نئی نئی ٹیکنالوجی متعارف کرائی جارہی ہے لیکن وہ کوئی فائدہ پہنچا رہی ہے؟ نہیں بلکہ وہ صرف پیسہ بنانے کی مشینیں ہوتے ہیں ، انہیں کوئی سروکار نہیں کہ ہماری توانائی کسے فائدہ دے رہی ہے؟ یعنی کہ ان اداروں میں انجینیرسماج کے مجموعی مفاد کے لیے تیار نہیں ہوتے۔ ا ور بزنس کی جامعات کے کیا بات کی جائے کہ وہ تو اپنی مثال آ پ ہیںْ ۔یہ ہے سرمایہ دار سماج کے اندر تعلیمی اداروں کا حال۔ آپ نے وہ فلم(idiots3) دیکھی ہو گی جس میں سرمایہ دارانہ نظام پر پھبتی کستے ہوئے ایک طالبعلم انجینئرنگ کا لج کے پرنسپل سے کہتا ہے کہ’’ تمھارے کالج سے ہر سال " گدھے" پاس آوٹ ہوتے ہیں‘‘ ۔ یہ بات بالکل درست ہے کہ ہمارے جتنے بھی تعلیمی ادارے ہیں ان میں کوئی انسان دوستی کا درس نہیں دیا جاتا، علم و شعور نہیں دیا جا تا وہاں تو جونکیں پیدا کی جاتی ہیں جو سماج کا خون چوستی ہیں ۔ آپ نے کبھی اپنی سرکاری جامعہ پہ غور کیا ہے؟ کہ وہاں آرٹس اور سائنس کے شعبوں میں کتنا فرق ہوتا ہے ؟ آرٹس کی بلڈنگیں بوسیدہ حال اور ان میں پڑھایا جانے والا نصاب کتنا رجعت پسندانہ ہو تا، اور سائنس کی بلڈنگیں بڑی اعلیٰ اور شاندار ہوتی ہیں اور ان کا نصاب کتنا جدید ہوتا ہے۔ آخر کیوں ؟ہمیشہ جتنے بھی جھگڑے ہوتے ہیں وہ پرائیوٹ آرٹس فیکلٹیز میں ہوتے ہیں ، کبھی آپ نے سنا ہے کہ سائنس فیکلٹیز میں جھگڑے ہوئے ہوں، یا کبھی سنا ہے کہ سائنس ، میڈیکل یا بزنس یونیورسٹیوں(بالخصوص جب یہ نجی ہوں) میں طلبہ تنظیموں میں جھگڑا ہوا ہو؟؟ ان یونیورسٹیز میں تو طلبہ تنظیموں ہی نہیں ہوتیں کیونکہ وہ سیاست کو فضول سمجھتے ہیں ، تنظیم تو صرف آرٹس کے

شعبوں یا آرٹس یونیورسٹیوں میں ہوتی ہیں ۔ جہاں صرف نچلے طبقے سے وابسطہ لوگ یا مڈل اپر کلاس کے وہ طلبہ جنھیں صرف سوسائٹی میں نام کے لیے ڈگری کی ضرورت ہوتی ہے ۔ آخر کیوں ؟ اس کا صرف ایک ہی جواب ہے کہ ریاست خود نہیں چاہتی کہ تعلیمی اداروں سے پڑھے لکھے با شعور نوجوان نکلیں جو ان کے اس استحصال کے خلاف آواز اٹھائیں، جوان کے ظلم و جبر کے خلاف اپنے قلم اٹھائیں۔ اب یہ ہم پر منحصر ہے کہ ہم اس کے خلاف آواز بلند کریں اور تب ہی ہم ایک باشعور انسان ہونے کا فرض ادا کر سکتے ہیں ۔ اب یہ آپ پر منحصر ہے کہ آپ وحشی ہونا پسند کرتے ہیں یا ایک باشعور انسان ،یہ صرف آپ پہ depand کرتا ہے۔

ناري واد

عورت ۽ اسان جو سماج

ڪامريڊ مارئي

هي تجزيو ان معاشري جو آهي جنهن جي فوج ته دنيا ۾ ستين نمبر تي وڏي فوج آهي پر ملڪ جي اڌ کان وڌيڪ آبادي معنيٰ ناريءَ جي صحت جي حوالي کان هي ملڪ 135 نمبر تي آهي. هي انگ اکر سرڪاري ويب سائيٽ جا آهن.

مرد ۽ عورت ۾ حياتياتي فرق ته موجود آهي پر اهو فرق ڪنهن به هڪ جنس کي امتيازي رعايتون ڪونه ٿو بخشي. تنهنڪري عورت ۽ مرد جي سماجي بيهڪ جا سمورا فرق سماجي آهن. انسان هڪ سماجي وجود آهي تنهنڪري جڏهن اسان ڪنهن مرد يا عورت تي ڳالهائي رهيا هوندا آهيون ته پين لفظن ۾ اسين انهن خاص خانداني لاڳاپن جو ذڪر ڪري رهيا هوندا آهيون جيڪي هڪ خاص دور جو خاصو هوندا آهن. تنهنڪري ئي سيمون دي بووار چيو هو ته عورت پيدا ناهي ٿيندي. سماج ۾ ٺاهي ويندي آهي پر ٺهي ڪي ڪجهه خاص سماجي نظرين، سماجي لاڳاپن ۾ وڌايو ۽ ويجهايو ويندو آهي. جيئن سڀئي سماجي لقاءَ جهڙوڪ تعليم، ثقافت، مذهب، نام نهاد ميڊيا عورت لاءِ هڪ الڳ نظريو پکيڙيندا آهن جنهن ۾ عورت کي معصوميت، ملائمت، نازڪي، نرمي ۽ شرم و حيا ۾ رهڻ وارو روپ نمايان ڪري اها سکيا ڏني وڃي ٿي جڏهن ته مرد هڪ بهادر، مضبوط، عقلمند، حڪم هلائڻ وارو ۽ ماءُ پيءُ جو سهارو ڏيکاريو وڃي ٿو. هتي سوال اڀرن ٿا، ته آخر ائين ڇو آهي جو سماج جا سڀئي لقاءَ ۽ دائرا عورت جي آزاد حياتيءَ جي خلاف آهن؟ ڇا عورت جو هڪ ئي سماجي رتبو (جنسي غلامي) رياست کي معاشي ۽ فڪري فائدا ته نٿو ڏئي؟ ڇو ميڊيا صرف عورت کي سينگاريل يا ڍڪيل ۽ پنهنجي جسماني سجاوٽ يا جسماني پرده پوشي کي اهميت ڏياريندڙ ڏيکاري ٿي؟ تعليم ۽ مذهب ڪيئن عورت کي جنسي غلام قرار ڏيڻ ۾ هٿي ونرائن ٿا؟

پڙهندڙن لاءِ هي سوال رکڻ مان مراد اها آهي ته هن رياست جي تعليم، مذهب ۽ ميڊيا ۾ عورت جو رتبو ڪيئن جوڙيو ويو آهي ۽ ڪيئن جوڙيو وڃي ٿو ان کي سمجهي سگهجي. هر حڪمران رياست پنهنجن حڪمران نظرين کي ئي هٿي ڏياريندي آهي ته جيئن رياست کي ٽيڪو ملي سگهي. جنهن فوجي آمريت ۽ مذهبي انتها پسندي واريءَ رياست جو پاڻ شڪار آهيون اتي هر انسان ۽ خاص ڪري عورت جي مخصوص سماجي بيهڪ کي هڪ خاص معاشي ۽ چسي سياست کي ٽيڪو ڏيڻ لاءِ استعمال ڪيو وڃي ٿو.

عورت جو پسمانده سماجي رتبو ۽ درجو آهي جنهن ۾ عورت کي ٻن چيزن تي بيهاريو وڃي ٿو يعني:

”پاڪباز يا سٺي عورت“ ۽ خراب عورت يا ڪسبياڻي“

سٺي عورت اها آهي جيڪا سوال نه

پڇي، روبوٽ وانگر گهر جو ڪم ڪري، خاموش طبيعت هجي، ها ۾ ها ملائڻ واري هجي ۽ سٺي ڌيءَ، سٺي ڀيڻ، سٺي زال ۽ سٺي ماءُ ٿي ڪري رهي معنيٰ ته عورت جي پنهنجي ڪا شناخت ۽ پنهنجي ڪا خودمختيار زندگي نه هجي. عورت انهن ئي چئني سماجي رتبن ۾ پنهنجي شناخت ڪرائيندي آهي، جيڪي سڀ عورت کي هڪ فرد جي حيثيت ۾ رتبو نٿا ڏين پر مرد سان نسبت ۾ ڏيکارين ٿا. جيئن ڪنهن پيءُ جي ڌيءَ، ڪنهن ڀاءُ جي ڀيڻ، ڪنهن مڙس جي زال ۽ ڪنهن پٽ جي ماءُ. انهن چئن ئي رشتن جي نسبت سان ئي عورت شناخت رکي ٿي ۽ جيڪا ان چئن رشتن جي نسبت هيٺ مرد جي تصرف ۾ ۽ نه ٿي اچي اها ”خراب عورت“ آهي.

جيئن ته اسان پدرشاهيت جي دؤر ۾ جي آهيون جنهن جي شروعات طبقن جي وجود ۾ اچڻ، پورهئي جي ورڇ ۽ ذاتي ملڪيت سان ٿي جنهن ۾ عورت کي سماجي پيداوار مان نيڪالي ڏئي صرف گهريلو غلام طور رکيو ويو. انهيءَ سماج منجهه پورهئي جي اهڙي ورڇ ٿي، جنهن ۾ مرد پنهنجي لاءِ ٻاهريان ڪم مقرر ڪيا ويا جڏهن ته عورت کي گهر ۾ رکي ٻار پيدا ڪرڻ ته مقرر ڪيو ويو. ذاتي ملڪيت جي بنياد تي مرد عورت جو استحصال ڪجهه اهڙيءَ ريت ڪيو جو عورت کي پنهنجي ذاتي ملڪيت ڪري پوءِ ان کي ملڪيت جا وارث پيدا ڪرڻ تائين سوڙهو ڪري ڇڏيائين. (وڌيڪ مطالعي لاءِ سماجواد ڪڙي 3 بخشل ٿلهو، ”عورت،خاندان ۽ جبر“) اها پدرشاهيت ۽ طبقن جي هڪ هٿي ئي آهي جو هڪ گهر ۾ مرد بورجوا (حڪمران) جڏهن ته عورت پرولتاري (پورهيت) جيان آهي. (اينگلز)

عورت جون اهي ٻن چيڙن واريون حدون، پاڪباز ۽ ڪسبياڻي پدرشاهيت ۽ ۽ طبقاتي نظام جي ئي پيداوار آهن انهيءَ نظام جي موجودگيءَ جي ڪري مرد عزت ۽ غيرت جا معيار ٺاهي ان جو ذميوار عورت کي ڪري ٿو ۽ موٽ ۾ عورت پيءُ، ڀاءُ، مڙس ۽ پٽ جي عزت سنڀالڻ ۾ ڪوشان آهي. ان جي سموري حياتي انهن چئن رشتن جي اڏيءَ تي قربان پئي ٿيندي آهي. ڪنهن به عورت جي ڪپڙن لٽن مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته اها پدرشاهيت جي ڪهڙي ٺيڪيداري ذميداري طور نڀائي پئي ۽ ڪئين نالي چڙهين عالمن جي ماتحت جسماني پردو ڪري يا ڪنهن لبرل مرد جي ماتحت پنهنجي جسماني سينگار کي ئي اهميت ڏئي ٿي.

پدرشاهي نظام هيٺ مرد اخلاقي معيار ٺاهي عورت تي مڙهي ٿو. عورت مرد جي انهن اخلاقي قدرن جا مئل لاش پنهنجي مٿان سجائي سڄي چمار گذاري ڇڏي ٿي. سڀئي اخلاقي اصول عورت خلاف ئي آهن، انهن مروج اخلاقي اصولن جي ڪري ئي عورت تي ڪو به ظلم ۽ جبر ٿئي ته غلطي عورت جي ڪوٺئي ويندي آهي. اهو ان نظام جو ئي شعور آهي جيڪو عورت کي جنسي لست ڦهلائيندڙ چوي ٿو. جڏهن اخلاقي معيار ۽ اخلاقي قدرن جا اصول مذهب جي لپيٽ ۾ معاشري وٽ اچن ٿا ته انسان انهن تي سوال اٿارڻ ته پري پر ڳالهائڻ کان به لنوائي ٿو. ان حوالي سان مذهب سماج ۾ اخلاقي پوليس جو ڪردار ادا ڪري ٿو. مذهب به پدرشاهيت ۽ طبقاتي نظام جي پيداوار آهي انڪري مذهب عورت کي نفسياتي طور تي ماتحت ۽ جسماني طور ضابطي هيٺ رکڻ لاءِ بار بار پردي جو چوندو رهيو آهي. مذهب ۾ عورت کي هڪ فرد جي حيثيت ۾ ڪي به حقق ناهن ڏنا ويا پلي هڪ ڌيءَ، ڀيڻ، زال ۽ ماءُ جي شڪل ۾ ڪي حقَ ڏنا ويا آهن. پر آخر ڪهڙا حق؟ اهي حق ته عورت کي طابع

ڪيئن رڪجي، ان کي مرد جي اطاعت ۽ عاجزي ڪيئن سيکارجي ۽ ڪيئن ان کي غلام طور استعمال ڪجي.

اينتونيو گرامچي نظرين جي پيداوار تي ڪم ڪندي لکي ٿو ته رياست پنهنجي عوام ۽ نئين ايندڙ نسل جي نظرين کي هڪ مخصوص نسبت ۾ بيهارڻ ۽ پنهنجي ماتحت ڪرڻ لاءِ تعليم، يونيورسٽيءَ، ميڊيا، مذهب ۽ اخلاقي معيارن کي پنهنجي مفادن لاءِ استعمال ڪري عوام کي هڪ مخصوص، مقرر ۽ طئه ٿيل سوچ ئي مهيا ڪندي آهي. ان ئي سوچ کي عوام بنياد ٺاهي سماج کي سمجهندوآهي ۽ فڪري ويڳاڻپ جو شڪار ٿيندو آهي.

هن سماج ۾ عورت جي سماجي حيثيت هميشه مرد جي ماتحت رهي آهي. مرد کان گهٽ معيار واري جنس جِتي ان کي فرمانبرداريءَ جو هڪ جيو گهرڙو بنايو وڃي ٿو. تازو ئي ڇپيل هڪ آرٽيڪل (ABDUL HAKIM and AZRA AZIZ, soci-cultural, Religious, and Political Aspects of the status of Women in Pakistan) ۾ ٻڌايل آهي ته عورت جي خاصيت يا حيثيت ان جي ٻار پيدا ڪرڻ جي صلاحيت ۾ آهي. هڪ مڙس کي اها پرواهه نه هوندي آهي ته ان جي زال سماج ۾ ڪهڙو ڪردار ادا ٿي ڪري پر اِهو ته هوءَ "پُٽَ" ڪيترا ڄڻيندي ۽ عورت جو گهر ۾ رتبو به تڏهن ئي نمايان ٿئي ٿو جڏهن هوءَ "پُٽُ" ڄڻي ۽ گهر جا سڀئي ڪم گهريلو غلام جيان ڪري.

اسان جي سماج ۾ عورت جي سٺي ماءُ، سٺي زال، سٺي ڌيءُ ۽ سٺي ڀيڻ جي روپ ۾ گهر جي چار ديواريءَ اندر ذميدارين نباهڻ واري ڪردار کي ئي هٿي ڏياري وئي آهي. عورت جي ان ڊوميسٽڪ سروسز (گهريلو پورهئي) کي هر رياست مذهب ۽ تعليم ذريعي تمام پاڪ، پوتر ڪري ڏيکاريندي آهي. اهو ئي سبب آهي جو عورت ذهني غلام هجڻ کان اڻڄاڻ آهي. ان کي خبر ئي ناهي ته مذهب، خاندان ۽ تعليم جي ناليءِ ۾ ان کي غلاميءَ جي سکيا ڏني ٿي وڃي. ان ۾ رياست کي وڏي پئماني تي معاشي فائدا آهن ڇاڪاڻ ته جيڪا ذميداري هڪ رياست جي هجي اُها عورت ماءُ ۽ زال جي شڪل ۾ گهريلو غلام جيان بخوبي انجام ڏئي رهي آهي.

پاڪستان هڪ اهڙي رياست آهي جتي ٻار اسڪول گهٽ پر انتها پسند مدرسن مان سکيا گهڻي وٺندا آهن ڇاڪاڻ ته رياست چاهي ئي اهڙو عوام ٿي جيڪو سوال بيهارڻ جوڳو نه رهي صرف بيوسي ۽ بي اختياري جي زندگي ڀيو گذاري ۽ بهتريءَ لاءِ سدائين صرف رياست ڏانهن هٿ ٽنگي.

هڪ رپورٽ موجب نارين جي گهڻي آبادي تي مدرسن جي مذهبي ۽ اخلاقي تعليم جا اثر آهن. ان جو هڪ سبب غربت آهي جو 75 سيڪڙو ناريون غريب آهن. 1979 (افغاني جهاد) ۾ مدرسن کي رياست خاص پنهنجن مفادن لاءِ استعمال ڪرڻ شروع ڪيو جنهن ۾ حڪومت جي حڪمن موجب اُها سکيا ڏني وئي جيڪا اڄ به قائم آهي. هن معاشري ۾ جتي ماڻهن کي کائڻ، دوا ڪرڻ ۽ رهڻ لاءِ هزار تڪليفون درپيش آهن اتي 2007ع ۾ فقط 14072 مدرسا رجسٽرڊ ٿيا اهو انگ سرڪاري آهي. اهي مدرسا وڏي پيماني تي وڌي رهيا آهن ۽ ڪيترائي رجسٽريشن ڪانسواءِ هوندا اهو انگ اڪر ته ڪو دل ڏهڪائيندڙ ئي ٿي سگهي ٿو.

انهن مدرسن جي سکيا، مذهب نه پر سياسي مذهبي مفادن وٽان هوندي آهي. جيڪي سماجي ۽ معاشي استحصال کي ٽيڪو ڏين ٿا ۽ رياست جي مدد ڪن ٿا.

مدرسن ۽ تعليم مان عورت جو طبقي ۽ جنس جي بنياد تي استحصال وڌيڪ واضح نظر اچي ٿو. مدرسن ۾ نارين جي دنياوي

تعليم چند جماعتن ڪانپوءِ بند ڪري، نج غلاميءَ جي سکيا ڏني وڃي ٿي. سندن ڪل تعليم نارين کي پالتو جانور بنائي ڇڏي ٿي جنهن ۾ هوءَ صرف فرمانبرداري، ڪمزوريءَ، پاڻ کي مرد جي ماتحت ۽ ساٿس ويساهه گهاتي ڪندڙ سمجهي ٿي. هن جديد دور ۾ مدرسن جي تعليم عورت کي تعبيداري ٿي سيکاري ته جيئن ان تي آسانيءَ سان حڪمراني ڪري سگهجي. جسم تي تشدد بدران هاڻ عورت جي جسماني ۽ اخلاقي تربيت ڪري کيس پتليءَ جيان غلام ڪيئن ڪجي ان جي سکيا عام جام آهي. ناريون اهو ئي سکن ٿيون جيڪو حڪمران، پاور (Power) سيڪارڻ چاهي ٿو. نالي چڙهيا عالم عورت کي اڄ جي دور ۾ اهو ٿا پڌائن ته جيئن ته عورت ان قابل ناهي ته پنهنجي پاڪبازي ۽ شرافت کي سنڀالي سگهي انڪري عورت جو گهر، خاندان ۽ مرد جي نگراني ۾ رهڻ ئي بهتر آهي. مدرسن ۾ عورت کي اها سکيا ڏني وڃي ٿي ته هو گهريلو ڪم ڪار ڪيئن بهتر طريقي سان انجام ڏئي ۽ اهي سڀ ڪم ڪري ئي عورت هڪ رول ماڊل ماءُ ۽ زال ٿي سگهي ٿي.

مدرسن جي سکيا ۾ جيڪي سڀ ڪان اهم دستاويز آهن انهن ۾ عورت کي مرد جي ماتحت، پاڻ کي مرد کان گهٽ سمجهندڙ، مرد جي اختيار، مالڪي ۽ تصرف ۾ اچڻ جي سکيا ڏني ويندي آهي. انهيءَ ساڳي دستاويز ۾ ڄاڻايل آهي ته عورت کي ڪڏهن به مرد جي برابر نه سمجهجي، ناريءَ کي جيئن ته عقل گهٽ آهي. اها عقلي طور سوچ ويچار نٿي ڪري سگهي ڪيس گهرجي ته گهڻو وقت گهر ۾ ئي رهي.

پاڪستان جا اهي مدرسا نارين کي اخلاقي ۽ جسماني تربيت ڏئي اهڙيون ناريون ٺاهين ٿا جن کي آسانيءَ سان رياست پنهنجي معاشي فائدن لاءِ استعمال ڪري انهن کي گهريلو غلام جو ئي رتبو ڏئي قانوني ۽ اخلاقي طور تي خاندان جي اهميت قائم رکي سگهي. (Disciplining the Feminism: Girl's Madrasa Education in Pakistan. Muhammad Farooq)

هاڻي اچو ته تعليم ۽ اخلاق جي مروج معيارن جا حقيقي روپ ڏسون. پاڪستان جي تعليم ۽ نام نهاد ميڊيا جنسي تعصب رکي ٿي جنهن ۾ عورت کي هڪ سينگاريل، سجايل نمائش لاءِ يا پردي ۾ بند، ڊڪيل شيءِ (Commodity) جيان گهر ويٺل عورتن کي اهو پڌائي ٿي ته اوهان آزادي سان پنهنجو جسم تراشي يا وڏين چادرين ۾ لڪائي ته سگهو ٿيون پر آزادي سان فيصلا ڪري سوچي نٿيون سگهو.

هي جنسي تعصب رکندڙ ۽ ذهني غلام بڻائيندڙ تعليم عورت کي گهر ۾ ويهارڻ ۽ "پرت پرڻ" (سنڌي ڪتاب، ڪلاس ستون، سبق "سبڻ ۽ پرڻ") جي ڪمن سان پيٽي ٿي. ان جو اندازو ڪتابن جي عنوانن، تصويرن ۽ مخصوص سبقن مان لڳائي سگهجي ٿو. سنڌي جي ستين ڪتاب جي ڪَوَر تي ڏنل تصوير ۾ عورت کي ماني پچائيندي ڏيکاريو ويو آهي. گڏوگڏ ساڳيءَ ستين ۽ اٺين ڪتاب جي اندرين ڪور ۾ صرف ڇوڪرن کي ڪلاس ۾ پڙهندي ڏيکاريو ويو آهي. ان ڪان وڌيڪ چرڪائيندڙ ڳالهه چا ٿي سگهي ٿي ته سنڌي جي اٺين ڪتاب جي سبقن منجهان هڪ سبق "سگهڙ زال" جو آهي. سگهڙ زال کي رول ماڊل ڪري رياست ٻارن ۾ اهو فڪري شعور ٿي جوڙي ته سٺي عورت گهر کي هر وقت صاف پئي ڪندي آهي گهر جا سڀ ڪم سليقي سان انجام ڏيندي آهي. سبق جي پڇاڙي هن ريت آهي:

"سچ ته اسان جي ملڪ
جون سيئي عورتون جيڪڏهن
اهڙيءَ ريت پنهنجن گهرن کي

سليقي سان رکن ۽ هٿ جا هنر
سکن ته اسان جو ملڪ جيڪر
وڏيڪ سکيو ستابو بڻجي پوي.“

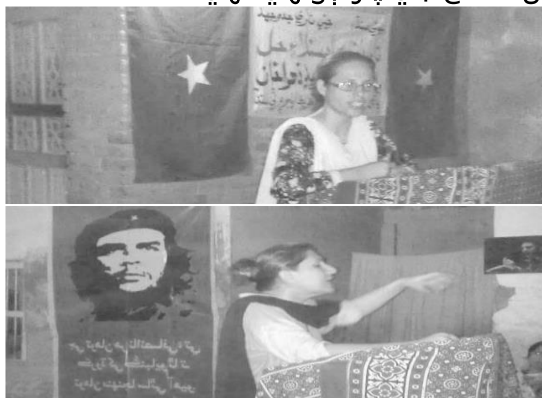
معنيٰ ته علم ۽ عورت جو ڪو تعلق نه هجي جنهن ڪري هوءَ ڪڏهن به پاڻ کي خودمختيار سمجهڻ قابل ئي نه رهي؟ ساڳين ئي ڪتابن ۾ ڪجهه ٻين سبقن جا ٻيا عنوان ڪجهه هن ريت آهن، مان ۽ منهنجو خاندان، ’بهادر ڇوڪرا‘، ’همت ۽ مردانگي‘ (سنڌي اٺون ڪتاب). پورهيت صرف مرد جي روپ ۾ ڏيکاريل هوندا آهن ۽ هڪ هاري ناري ڪيتري بهادريءَ سان ريتن، رسمن کان آزاد ٿي پيداوار ڪري ٿي ان کي رياست عوام تائين ڪڏهن به نه پهچائيندي. ضياءَ جي دور ۾ ان ميڊيا عورتن تي لازمي قرار ڏنو ته عورت خبرن تائين چادر ۾ پڙهي هاڻ اها ساڳي ميڊيا عورت کي نئين روپ ۾ استعمال ڪري رهي آهي.

اها سچي تعليم ۽ نام نهاد ميڊيا هڪ خاص مقصد تحت استعمال ٿي رهي آهي جنهن ۾ رياست پنهنجي مفادن خاطر ٻڌل، طئه ٿيل شعور جوڙي عورت جي هڪ ئي مخصوص سماجي حيثيت کي هٿي وٺرائي ان کي سوڙهو ڪري گهريلو پورهئي ۽ خدمتن تائين محدود رکي ٿي، جيڪڏهن ڪجهه نارين ڪنهن حد تائين ڪو ڪم (نوڪري) ڪن به ٿيون ته اها ڪمائي معاشي طور تي ثانوي حيثيت رکي ٿي.

اهو ئي سبب آهي جو 2009ع ۾ گهريلو تشدد تي ٺهندڙ بل (جنهن مان مراد گهر ۾ هر هڪ پاتي خود مختيار شناخت رکي سگهي، پنهنجا فيصلا پاڻ ڪرڻ جوڳو هجي ۽ ڪنهن به قسم جي گهريلو تشدد ٿيڻ تي قانون پاڻ ان جي خلاف پوري ڪارروائي ڪري) 2012ع تائين منظور نه ٿي سگهيو. رياست اهو ڪيئن چاهيندي ۽ ڪيئن ممڪن آهي ته پدرشاهيت ۾ هر انسان خاص ڪري عورت کي خود مختياري هجي؟

هتي اهو ٻڌائيندي هلان ته پارليامينٽ ۾ ويٺل سڀ پارٽيون گهريلو تشدد بل تي ڳالهائڻ کان ئي لنوائن ٿيون ۽ ان کي اولهه جي پروپيگنڊا ۽ اسلام جي خلاف سازش قرار ڏين ٿيون جو اهو بل خاندان جو نظام تبديل ڪندو. طبقاتي جدوجهد ۾ مرد جيڪا گهر ۽ خاندان ۾ آمريت قائم رکيو ويٺو آهي ۽ عورت کي غلام بڻائي هر قسم جو استحصال ڪري ٿو اهو ڪيئن اهڙي بل تي ڳالهائيندو! (The News, April 10, 2012)

عورت جي سماجي آزادي انفرادي ويڙهه سان ممڪن ناهي. جڏهن عورت جو انفرادي گهريلو پورهيو سماجي ذميداري ٿيندو تڏهن ئي سڌارو ممڪن آهي پر اهو پدرشاهيت ۽ طبقاتي سماج جي هوندي ممڪن نٿو ٿي سگهي. طبقاتي سماج ۾ گهر ۽ خاندان کي بنيادي ايڪو قرار ڏئي ان کي قائم رکڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪئي ٿي وڃي ڇاڪاڻ ته اها ئي شيءِ عورت کي مرد جي ماتحت رکڻ جا مادي بنياد فراهم ڪري ٿي. هڪ طبقاتي سماج ۾ ئي حڪمران طبقا پنهنجن مفادن جي حاصلات لاءِ جنسي استحصال جا مادي بنياد جوڙيندا آهن ۽ انسان صرف تڏهن ئي صحيح نموني سان ان نظام کي بدلائڻ جي سگهه ساري سگهي ٿو جڏهن هو استحصال جي بنيادن تي ٻڌل ان سماج جي پاڙ ڳولهي لهي.

<u>تاریخ</u>

عوامی جمہوری کوریا کا انقلاب

مشتاق علی شان

پس منظر

خوبصورت دریاؤں،آبشاروں، سرسبز وشاداب وادیوں ،فلک بوس پہاڑی سلسلوں، قدرتی حسن وجمال کے دلکش نظاروں اور سونا، چاندی، ٹنگسٹن، کوئلہ، لوہا، تانبہ،جست ،سیسہ اور گریفائٹ کی دولت سے مالا مال مشرقی ایشیا کا جزیرہ نما کوریا وہ تاریخی خطہ ہے جس کی4ہزار سالہ تاریخ بیرونی حملہ آوروں کے خلاف جہدِ مسلسل سے عبارت ہے۔ اسکی شمالی سرحد چین اور کچھ علاقہ روس سے ملتا ہے جبکہ مغرب میں بحیرۂ زرد اور مشرق میں بحیرۂ جاپان ہے۔آبنائے کوریا اس جزیرہ نما کو جاپان سے جدا کرتی ہے۔اپنے محل وقوع کی وجہ سے ہر زمانے میں کوریا پر ان تین پڑوسی ممالک کی ہوسناک نظریں رہی ہیں اور وہ اس پر قبضہ کرنے کی تگ و دو میں رہے ہیں ۔یہی وجہ ہے کہ اہلِ کوریا کو ہر دور میں اپنی آزادی کو برقرار رکھنے یا پھر اسے بحال کرنے کے لیے لازوال قربانیاں دینی پڑی ہیں ۔چار ہزار سال قبل چین سے ہجرت کر کے کوریا آنے والے پیاؤ قبائل اور یہاں کے مقامی منگول باشندوں کے اختلاط سے معرضِ وجود میں آنے والی اس قوم نے فنونِ لطیفہ اور فنونِ حربیہ کی حامل ایک عظیم تہذیب کی بنیاد رکھی۔

اس دوران کوریا میں متعدد سلطنتیں معرضِ وجود میں آئیں اور ختم ہوئیں اسکے بعد جزیرہ نما کوریا چینی جارحین کے قبضے میں رہا جسکے خلاف جدوجہد ہوتی رہی ۔ یہاں تک کہ 2ہزار سال قبل یہاں ایک بڑی سلطنت ’’ کوگوریو‘‘ کا جنم ہوا۔ نہ صرف کوریا بلکہ چین کے اندر تک اس کی سرحدیں تھیں۔اس دور میں کوریا نے کافی ترقی کی بالخصوص کاشتکاری اور تجارت کے پھیلاؤ کے نتیجے میں خوشحالی میں اضافہ ہوا اور کامیابی سے ملک کا دفاع کیا گیا۔کئی صدیوں تک ’’کوگوریو‘‘سلطنت کا اقبال بلند رہا یہاں تک کہ وہ کمزور ہوتے ہوتے زوال پذیر ہو گئی جس کے نتیجے میں ابتدائی عہدِ مسیح کی صدیوں میں یہاں متعدد خود مختار کورین سلطنتیں قائم ہوئیں۔ ’’سلا‘‘ نامی سلطنت نے ساتویں صدی تک کوریا کی تمام سلطنتوں کو زیر کر کے یہاں ایک متحدہ سلطنت کی بنیاد رکھی۔ اس کے بعد’’سلا‘‘ سلطنت اگلے250سال تک قائم رہی۔ یہ عہد کامرانی و خوشحالی کا دور تھا جس میں کوریا کا عظیم تمدن اور ثقافت پروان چڑھا۔

935ء میں طویل بغاوتوں اور لڑائیوں کے نتیجے میں کمزور ہوتی ہوئی ’’سلا‘‘سلطنت کے آخری بادشاہ نے اقتدار’’کوریو‘‘ خاندان کے حوالے کر دیا ۔نئی سلطنت نے بغاوتوں اور لڑائیوں کو فرو کرنے کے لیے بہت سی اصلاحات کیں جس کے نتیجے میں یہاں کافی ترقی ہوئی ۔اس عہد میں یہاں پہلے بار سول سروس کا ڈھانچہ از سر نو مرتب کیا گیا جبکہ زمین بھی قومی ملکیت میں لیکر ہر کسان خاندان کو عمر بھر کے لیے ایک قطعۂ اراضی دے دیا گیا ۔عام لوگوں کو زندگی کی سہولیات پہنچانے کے ساتھ ساتھ اسی دور1230ء میں یہاں کتابوں کی اشاعت کے لیے ٹائپ کا رواج شروع ہوا جبکہ

یورپ(جرمنی) میں اسکا رواج کہیں ڈھائی سو سال بعد 1450ء میں ممکن ہو سکا۔بعد ازاں''ژی'' عہد میں یہاں تانبے کا تائب ایجاد ہوا جو چین میں بھی رائج ہوا۔13ویں صدی میں منگول یلغار کے پیش نظر بدھ مت کے بڑے بڑے مذہبی اسکالر کوریا میں جمع ہوئے اور 16سال کی مسلسل محنت کے نتیجے میں بدھ مت کے قیمتی مذہبی مواد کو 3لاکھ20ہزار صفحات کی صورت میں محفوظ کیا گیا ۔اس علمی ذخیرے کا نام Taijang Kyangہے اور یہ آج تک کوریا میں محفوظ ہے۔
اسی ''کوریو'' خاندان کی مناسبت سے یہ ملک کوریا کہلایا۔طویل کوریو عہد میں یہاں امن برقرار رہا اور اس نے کامیابی سے جارحین اور حملہ آوروں کا مقابلہ کیا اور یہ صورتحال چودویں صدی تک برقرار رہی اس دوران ملک کے اندر بودھ راہب کافی طاقتور ہو چکے تھے اور حالت یہ تھی کہ نئے بادشاہ کو اقتدار سنبھالنے سے قبل مخصوص وقت تک ایک بودھ راہب کا کردار ادا کرنا پڑتا تھا جبکہ ملک چینی اور جاپانی قزاقوں کے زد پر تھا ۔آخر ایک کورین جنرل ''ژی'' نے 1392ء میں آخری ''کوریو'' بادشاہ کا تختہ الٹ کر ''ژی'' سلطنت کا آغاز کیااور چین کے مشہور فلسفی کنفیوشس کی تعلیمات پر اپنے اقتدار کی بنیاد رکھی۔تاہم17صدی تک بعض فرانسیسی پادریوں کے ذریعے رومن کیتھولک مذہب بھی کوریا پہنچ چکا تھا ۔

عوام کے معیارِ زندگی کو بلند کرنے کے ساتھ ساتھ ژی خاندان کا سب سے بڑا کارنامہ کورین زبان کو 24حروف پر مشتمل نیا رسم الخط دینا تھا جسکی بنیاد شاہ سجانگ نے رکھی۔ اس اقدام کی وجہ سے ایک طرف تو کورین زبان چینی اثرات سے پاک ہوئی تو دوسری جانب عام فہم ہونے کے باعث اس کا شمار دنیا کی آسان ترین زبانوں میں ہونے لگا۔ژی خاندان نے ملک کا دفاع بھی کامیابی سے کیا بالخصوص1592ء میں جاپانی طالع آزما 'ٹویوٹومی'' لکڑی کے بحری جہازوں پر مشتمل بحری بیڑہ لیکر اچانک کوریا پر حملہ آور ہوا تو اہلِ کوریا نے نہایت بہادری اور بے جگری سے اس کا مقابلہ کیا ۔کوریا میں اساطیری شہرت رکھنے والے امیر البحر''سی سن شین'' نے اس کا مقابلہ کرنے کے لیے لوہے کے پتر چڑھے ہوئے جہاز تیار کیے جن میں جگہ جگہ جلتے ہوئے تیر چلانے کے انتظامات موجود تھے ۔یہ بحری جہاز دنیا کی تاریخ میں اپنی نوعیت کے اولین جہاز تھے جن کی مدد سے آبنائے کوریا میں جاپان کے تمام بحری جہاز غرقاب کر دئیے گئے اور یوں 7سالہ اس طویل جنگ میں جاپانی حملہ آوروں کی کمر کچھ اس طرح سے توڑ دی گئی کہ وہ صدیوں تک کوریاپر قبضہ کرنا تو ایک طرف اس کے بارے میں سوچ بھی نہیں سکے۔

ژی عہد کوریا کا ایک مثالی دور کہلاتا ہے جس میں دفاع اور علم وثقافت کی غیر معمولی ترقی کے ساتھ ساتھ کئی ایک سائنسی ایجادات بھی ہوئیں جن میں پانی کی مدد سے چلنے والی ایک ایسی گھڑی بھی شامل تھی جس کی مدد سے موسموں کی تبدیلی اور طلوع وغروب کے اوقات معلوم کیے جا سکتے تھے۔اسی عہد میں بارش کی پیشنگوئی کا آلہ ایجاد ہوا اور علمِ طب سے متعلق365جلدوں پر

مشتمل انسائیکلو پیڈیا Vibangyujub کی تیار کیا گیا جس کی تکمیل1445ء میں ہوئی۔

مغرب سے کوریا کا باقاعدہ اولین رابطہ 1635ء میں اس وقت ہو اتھا جب ہالینڈ کے ایک تباہ شدہ جہاز کے 36ڈچ باشندے یہاں پہنچے تھے۔یہ لوگ کوریا کے شہر سیؤل میں ہی آباد ہوگئے البتہ ان میں سے 8افراد بعد ازاں واپس ہالینڈ چلے گئے ۔انہی میں سے ایک شخص ہینڈرک ہیملی نے اپنی روداد اور کوریا کے حالات پر ایک کتاب لکھ کر اہلِ مغرب کو اس ملک سے روشناس کرایا تھا۔

کوریا کی تاریخ اس امر کی شاہد ہے کہ یہاں کے باشندوں نے ایک طرف تو ہمیشہ بیرونی تجاوزکاروں کا مقابلہ کیا تو دوسری جانب انھوں نے اپنے ہی ملک کے ظالم حکمرانوں اور جاگیرداروں کے ظلم و تشدد کے خلاف بغاوت کا علم بلند کیا، بالخصوص جاگیرداروں کے ظلم وتشدد اور استحصال کے خلاف یہاں ہمیشہ کسان بغاوتیں ہوتی رہی ہیں ۔

19ویں صدی میں ایک طرف تو کوریا پر جاپان اور زارِ روس کی للچائی ہوئی نظریں تھیں تو دوسری جانب سات سمندر پار سے امریکا بہادر بھی اس سرزمین پر اپنے استعماری مقاصد کے حصول کے لیے بے چین تھاچنانچہ 1866ء میں''جنرل شرمن'' نامی پہلا امریکی بحری جہاز ''سفارتی روابط'' کے نام پر کوریا کے دریائے تائی دونگ میں داخل ہوا ۔سفارتی تعلقات کے نام پر آنے والا یہ جنگی بیڑہ جب پیانگ یانگ پہنچا تو ہر دور میں بیرونی جارحیت کا شکار رہنے والے کورین عوام نے اس کے خلاف شدید رد عمل ظاہر کیا اور کوریا کی شاہی فوج کی بزدلی اور امریکا کے لیے نرم گوشہ رکھنے کے پیش نظر اس جنگی بیڑے کے خلاف گوریلا حملے منظم کرنا شروع کر دئیے جسے دیکھتے ہوئے چار وناچار شاہی فوج کو بھی اس میں شریک ہونا پڑا ۔ان گوریلا حملوں کو منظم کرنے اور ان کی راہنمائی کرنے والے یہاں کے ایک کسان ''کم انگ بو'' تھے ،جن کے خاندان کو بعد ازاں جدید کوریا کی تاریخ میں ایک اہم اور فیصلہ کن انقلابی کردار ادا کرنا تھا(یہ کامریڈ کم ال سنگ کے جدِ امجد تھے) ۔ ان گوریلا حملوں کی تاب نہ لاتے ہوئے امریکیوں کو راہِ فرار اختیار کرنی پڑی ۔یہ تھا کوریا اور امریکا کا پہلا ٹکراؤ جس میں امریکا بہادر کو ہزیمت کا سامنا کرنا پڑا جو وہ آج تک کر رہا ہے۔اس شکست و ناکامی کے بعد امریکا نے کوریا میں اپنے مفادات کے پیش نظر دوسری حکمتِ عملی تیار کی اور مسیحی مشنری کو یہاں فعال کیا جس کے 17سال بعد 1883ء میں کوریا کے حکمرانوں اور امریکا کے درمیان انہی مشنریوں کے ذریعے دوستی اور تجارتی روابط کا ایک سمجھوتہ ممکن ہو سکا جس میں کوریا پر بیرونی جارحیت کی صورت میں امریکا کی طرف سے مدد کا بھی ذکر کیا گیا تھا۔

مگر امریکا اس پر کبھی عمل نہیں کر سکا جس کی وجہ اس زمانے میں روسی زار شاہی کی کوریا پر قبضے کی خواہش تو دوسری جانب یہی خواہش رکھنے والی خطے کی ابھرتی ہوئی سامراجی طاقت جاپان تھی ۔ امریکا سمجھتا تھا کہ روس کے مقابلے میں کوریا پر جاپان کا قبضہ اسکے حق میں ہوگا اور اسکے بدلے میں جاپان فلپائن پر امریکی قبضے کے خلاف کوئی

اقدام نہیں کرے گا۔ 1905ء میں امریکا اور جاپان کے درمیان اس مسئلے پر ٹوکیو میں ایک خفیہ معاہدہ طے پایا اور 29جولائی1905ء کو امریکی وزیرِ جنگ ولیم ہارورڈنے اس پر دستخط کر دئیے۔

ادھر جاپان نے محلاتی سازشوں کے نتیجے میں کوریا کے بادشاہ سے بھی ایک ایسے معاہدے پر دستخط کرالیے جس کی رو سے کوریا میں سوائے جاپان کے کسی اور ملک کی مصنوعات اور تجارتی مال لانے پر پابندی لگا دی گئی ۔ایک مرتبہ جب کوریا کی معیشت جاپان کے قبضے میں آ گئی تو پھر کوریا کے ساحلوں پر اس کے لیے اپنی فوجیں اتارنا کوئی مسئلہ ہی نہیں رہا ۔یوں پیانگ یانگ میں بیٹھا ہوا کوریا کا بادشاہ محض ایک کٹھ پتلی بنکر رہ گیا جبکہ تمام تر اختیارات کے مالک جاپانی تھے۔ جاپان نے صرف اسی پر اکتفا نہیں کیا بلکہ 22اگست1910ء کو باضابطہ طور پر کوریا کو اپنی باقاعدہ نو آبادی بناتے ہوئے اسکا تمام انتظام ایک گورنر جنرل کو دیکر سیؤل میں ہیڈ کوارٹر قائم کر لیا۔

جاپانی سامراجیت کی طویل رات

22اگست1910ء کوجاپانی سامراجیت کی شکل میں کوریا پر ظلم وستم کی جو سیاہ رات مسلط ہوئی وہ اگلے 36سال تک جاری رہی ۔کوریا پر قبضے سے جاپان دو مقاصد حاصل کرنا چاہتا تھا پہلا مقصد تووسائل کی لوٹ کھسوٹ اور نئی منڈی وغیرہ تھا مگر اس سے بھی اہم مقصد ،اپنی سمندرپار جارحانہ توسیعی عزائم کو فروغ دینے کے لیے کوریا کو ایک اڈے کے طور پر استعمال کرنا تھا اور یہی وجہ تھی کہ اپنے36سالہ قبضے کے دوران جاپان نے یہاں جو9گورنر جنرل مقرر کیے تھے وہ سب کے سب فوجی تھے۔

کوریا میں جاپان نے اپنا پہلا گورنر جنرل ’’ تیراوچی‘‘ کو مقرر کیا تھا جس نے ایک فوجی حکومت کے قیام کی کوشش میں یہاں کے عوام پر عرصۂ حیات تنگ کرتے ہوئے ایک طرف تو سیاسی تنظیموں کا وجود ہی ختم کردیا اور ہر قسم کے سیاسی جلسوں اور تقریروں وغیرہ پر پابندی عائد کردی اور دوسری جانب بہت سے اخبارات ورسائل کو بھی ممنوع قرار دیا ۔یوں اس نے سیاسی زندگی کو مکمل طور پر معطل کرتے ہوئے آزادئ تقریر وتحریر پر بھی قدغن لگا دی۔جبکہ دوسری جانب معاشی لوٹ کھسوٹ کا وہ بازار گرم کیا گیا جس کی کوئی مثال نہیں ملتی۔ کوریا کاخام مال انتہائی کم داموں خرید کر جاپان لے جایا جاتا جبکہ جاپانی مصنوعات یہاں لاکر منہ مانگے داموں فروخت کی جاتی تھیں۔طرفہ تماشا تو یہ تھا کہ کورین عوام پر قانونی طور پر یہ پابندی بھی عائد کر دی گئی تھی کہ وہ صرف جاپانی مصنوعات ہی خریدیں گے جبکہ مقامی یا غیر جاپانی مصنوعات کے استعمال کی سخت ترین سزائیں مقرر کی گئی تھیں اس زمانے میں لاتعداد کورین باشندوں کومحض اس لیے وحشیانہ سزائیں دی گئیں کہ ان کے پاس سے مقامی یا غیر جاپانی اشیائے ضروریات برآمد ہوئی تھیں۔

بعد میں آنے والے جاپانی گورنر جنرلوں نے بھی اسی پالیسی کو جاری رکھتے ہوئے اس سلسلے میں مزید سختی برتی جس کا خمیازہ کورین عوام کو بھگتنا پڑا۔ کہنے کو تو کوریا کی معیشت ترقی کر رہی تھی مگر اس سے فائدہ صرف اور

صرف جاپان ہی حاصل کر رہا تھا ۔1920ء میں جب جاپان کو خوراک کی کمی کا مسئلہ درپیش ہوا تو اس نے کوریا میں '' چاؤل کی پیداوار بڑھاؤ'' کا منصوبہ پیش کیا اور اس سلسلے میں انتہائی جبر سے کام لیا اس کے نتیجے میں جیسے ہی چاؤل کی پیداوار میں اضافہ ہوا وہ جاپان بھیج کر اسکے بدلے میں وہاں سے غیر ضروری اشیاء منگوائی جانے لگی۔اگلے دس سال تک کوریا کی زراعت کا حشر نشر کرنے کے بعد جاپانیوں نے ''سب سے پہلے زراعت'' کے نعرے کو '' سب سے پہلے معدنیات اور صنعت'' کے نعرے میں تبدیل کر دیا ،جسکا مقصد کوریا میں جاپانی سرمایہ کاری کو فروغ دینا تھا ۔چونکہ اس زمانے میں کوریا میں صنعتی قوانین وغیرہ کا کوئی نفاذ نہیں تھا اس لیے یہاں محنت کشوں بالخصوص بچوں سے نہایت معمولی اجرت پر بغیر کوئی مراعات دئیے زیادہ سے زیادہ دیر تک کام لیکر خوب منافع کمایا جا رہا تھا۔اپنے توسیعی سامراجی عزائم اور برِاعظم میں سبقت حاصل کرنے کے لیے جاپان نے کوریا کے ترقی پذیر صنعتی اضلاع کے درمیان ریلوے کا جال بھی بچھا دیا۔

1934ء میں جاپانی گورنر جنرل ''اگاکی کازش'' نے ''شمالی علاقے کی ترقی'' کے نام پر لاکھوں کاشتکاروں کو یہاں سے بے دخل کر کے جیان واؤ اور چین کی طرف ہجرت کرنے پر مجبور کر دیا ۔1910ء میں جب جاپان کوریا پر قابض ہوا تو یہاں سے ہجرت کرنے والوں کی تعداد ایک لاکھ دس ہزار تھی جبکہ اگلے 25سال میں یہ تعداد 10لاکھ کے قریب پہنچ چکی تھی۔

1936ء میں ''منامی جیو'' کو کوریا کا گورنر جنرل مقرر کیا گیا ۔اس فاشسٹ گورنر جنرل نے کوریا کو مکمل طور پر جاپان میں ضم کرنے کے لیے کورین زبان اور ثقافت پر سخت پابندی لگا دی۔کورین ناموں کو جاپانی ناموں میں تبدیل کرنے کی پالیسی کے تحت نہایت ہی جبر سے کام لیتے ہوئے ایک دن میں ہی تمام کورین نام تبدیل کر دئیے گئے۔تمام اسکولوں اور تعلیمی اداروں میں کورین زبان کے استعمال پر پابندی لگاتے ہوئے یہ حکم دیا گیا کہ عوام صرف جاپانی زبان سیکھیں گے اور سارا کاروبار اسی زبان میں ہوگا ،جبکہ کورین عوام کے لیے جاپانی لباس اور ثقافت کو بھی لازمی قرار دیا گیا۔کورین زبان میں اخبارات ورسائل کی اشاعت پر پابندی لگا دی گئی اور یوں اہلِ کوریا کے لیے اپنی زبان میں علمی وادبی مطالعہ بھی قابلِ گردن زدنی جرم بنکر رہ گیا ۔یہ سارا کام جاپانی سامراج نے ''جاپان کوریا اتحاد'' کے نام پر کیا جس کا لب لباب یہ تھا کہ جاپانی اور کورین ایک ہی نسل کے لوگ ہیں اور ان اقدامات کا مقصد دراصل ان کے درمیان موجود'' فاصلوں'' کو ختم کرنا ہے۔دوسری عالمی جنگ کے آغاز تک جاپان کوریا میں اپنے قدم مضبوطی سے جما چکا تھا اور منڈیوں پر جاپانی سرمایہ داروں کا مکمل کنٹرول تھا۔ علاوہ ازیں جاپان نے اس زمانے میں اپنی غذائی قلت دور کرنے کے لیے کوریا سے روزمرہ کی تمام اشیاء چھین کر انھیں بھوک مرنے پر مجبور کر دیا تھا جبکہ یہاں کے محنت کشوں اور کسانوں کو ہزاروں کی تعداد میں ''فوجی خدمت'' کے جبری قانون کے تحت زبردستی جاپان،منچوریا اور چین کے دیگر علاقوں میں جنگ کا ایندھن بننے پر مجبور کر دیا تھا۔

یہ تھے وہ حالات جن میں جزیرہ نماکوریا میں متعدد ترقی پسند اور وطن پرست دانشور پیدا ہوئے جنھوں نے جاپانی سامراج کے خلاف جدوجہد کا آغاز کیا ۔

ہر سامراجی طاقت کی طرح جاپانی بھی اس معاملے میں انتہائی وحشی اور سفاک تھے لہذا وطن کی آزادی کی آواز بلند کرنے والے ہزاروں وطن پرست یا تو قتل کر دئیے گئے یا پھر بدترین جیلوں اور عقوبت خانوں میں ڈال دئیے گئے۔لیکن کوریا پر جاپان کی گرفت جتنی شدید تھی اس کے خلاف بغاوت اور مزاحمت بھی اتنی ہی شدید تھی اور اس کی وجہ بھی ظاہر ہے کہ اپنی معلوم تاریخ سے بیرونی حملہ آوروں اور قابضین کے خلاف شاندار جدوجہد کے نتیجے میں کورین قوم کی جو تشکیل ہوئی تھی اس میں اطاعت کا نام و نشان بھی کہیں نہیں ملتا۔ کوریا پر جاپان کے قبضے کے فوراً بعد کورین محبانِ وطن کی ایسی بہت سے چھوٹی چھوٹی تنظیمیں وجود میں آچکی تھیں ۔ان میں سے ایک تنظیم '' انجمن بحالیِ وطن'' تھی جس کی بنیاد1914ء میں پیانگ یانگ کے ایک غریب کسان ''کم ہیونگ جک'' نے رکھی تھی جو1866ء میں''جنرل شرمن'' نامی امریکی بحری بیڑے کے خلاف گوریلا جنگ کے ہیرو ''کم انگ یو'' کے پوتے تھے۔

کم ہیونگ جک نے زمانہ طالبعلمی سے ہی وطن کی آزادی کی جدوجہد میں شریک تھے جس کی بناء پر انھیں متعدد بار گرفتار کر کے حوالۂ زنداں کیا گیا جہاں وہ طویل عرصے تک اسیر رہے ۔بدترین جاپانی جیلوں اور صعوبتوں نے ان کی صحت برباد کر کے رکھ دی تھی لیکن سامراج کی طرف سے مسلط کیے گئے سارے عذاب اور تکالیف انھیں اس راہ سے ہٹا نہیں سکیں اس سلسلے میں انھیں اپنی انقلابی شریکِ حیات کانگ بان سونگ کی بھی مکمل مدد حاصل رہی جنھوں نے انتہائی غربت وافلاس کی زندگی اور دربدری اور سامراجی جبر کے باوجود نہ صرف جاپان مخالف سرگرمیوں میں شریک رہیں بلکہ انھوں نے اپنے دونوں بچوں کی پرورش بھی ان خطوط پر کی جس کے نتیجے میں وہ بڑے ہوکر عظیم کمیونسٹ انقلابیوں کے روپ میں سامنے آئے۔جس وقت روس میں کامریڈ ولادی میر لینن کی راہنمائی میں عظیم اکتوبر انقلاب برپا ہو ا تو اس انقلاب نے دنیا کے کونے کونے میں لاکھوں،کروڑوں انسانوں کی طرح کم ہیونگ جک کے ذہن کو بھی منور کیا اور انھوں نے اپنی تمام تر توجہ جاپانی استعمار کی شکست اور کوریا میں روس کی طرح مزدور کسان راج کے قیام پر مرکوز کر دی۔ چنانچہ اسی سال انھوں نے ''کورین نیشنل ایسوسی ایشن'' کی بنیاد رکھی جسکا مقصد بڑے پیمانے پر محبانِ وطن کا اتحاد تھا تاکہ مشترکہ جدوجہد کی جاسکے ۔یہ تنظیم کچھ ہی عرصے میں جاپانی سامراج کے خلاف زیر زمین کام کرنے والی سب سے بڑی اور منظم تنظیم کی شکل میں سامنے آئی۔اس صورتحال سے گھبرا کر جاپانی پولیس نے اس تنظیم کے خلاف کریک ڈاؤن شروع کر دیا اور کم ہیونگ جک سمیت سینکڑوں راہنماؤں اور کارکنوں کو گرفتار کر لیا گیا۔

رہائی کے بعد انھوں نے اپنی جدوجہد مزید تیز کر دی اور جاپانی سامراج کے ساتھ ساتھ ان بورژوا قوم پرستوں کے خلاف بھی انتھک لڑائی لڑی جو یہ سمجھتے تھے کہ

جاپانی لٹیروں سے التجاؤں کے ذریعے اور پر امن رہ کر (گاندھی کی طرز کا عدم تشدد)آزادی حاصل کی جاسکتی ہے اور انکے خلاف بھی جو آزادی کے لیے دیگر سامراجی طاقتوں کی امداد چاہتے تھے۔ اس کے بعدجب جاپانی سامراج کی ریشہ دوانیوں کے نتیجے میں انکا پیانگ یانگ میں رہنا ممکن نہیں رہا تو وہ اپنی بیوی اور دو بچوں سمیت دریائے امنوک عبور کر کے مانچوریا چلے گئے جہاں کوریا کے جلاوطن باشندوں کو منظم کرنے کے ساتھ ساتھ انھوں نے اپنی جدوجہد کا دائرہ کار ملک بھر میں پھیلا دیا اور یوں وہ جاپان دشمن تحریک کے روحِ رواں کی حیثیت سے ابھر کر سامنے آئے۔

اسی جدوجہد کے دوران 1926ء میں محض 32سال کی عمر میں تحریکِ آزادی کے اس قائد کا انتقال ہوگیا اور اس کی وجہ وہ جسمانی عوارض تھے جو مادرِ وطن کی آزادی کے لیے جدوجہد کی پاداش میں انھیں جاپانی سامراج کی جیلوں سے تحفوں کی صورت میں ملے تھے ۔ اس نے اپنے14سالہ بیٹے کے لیے جو وصیت چھوڑی تھی اسکے الفاظ کچھ یوں تھے '' میں اپنے خوابوں کی تعبیر دیکھے بغیر اس دنیا سے رخصت ہو رہا ہوں ،مگر مجھے تم پر بھروسہ ہے ۔ایک لمحے کے لیے بھی یہ بات مت بھولنا کہ تم اپنے وطن اور عوام کے سپوت ہو۔خواہ تمہاری ہڈیوں کا سرمہ بنا دیا جائے یا اور جسم کے ٹکڑے ٹکڑے کر دئیے جائیں مگر ہمت نہ ہارنا اور اپنا وطن دشمن سے لیکر ہی رہنا''۔

اس نے اپنی ایک نظم میں بجا طور پر کہا تھا

''کامریڈ! کیا تم جانتے ہو
صنوبر کے اس سرسبز درخت سے
جو نام سان کی پہاڑی پر تنہا کھڑا ہے
شدید پالے اور برف کے سخت تھپیڑے
اسے ٹھٹھرا کر بے جان کر دیتے ہیں
مگر زندگی لوٹ آتی ہے
جب بہار دوبارہ آتی ہے
اور اپنے ساتھ گرم دھوپ لاتی ہے ''

کامریڈ کم ال سنگ اور جوچے آئیڈیا

کامریڈ کم ال سنگ15اپریل1912کو پیانگ یانگ کے علاقے مانگ ینگ ڈائی میں تحریکِ آزادی کے اسی قائد کم ہیونگ جک کے گھر پیدا ہوئے اور ان کا نام کم سونگ جو رکھا گیا بعد ازاں کورین عوام نے اپنے اس محبوب قائد کو ''کم ال سنگ'' کا خطاب دیا جس کا مطلب ہے ''کم ایک سورج ہے ''۔ ان کا خاندان کہنے کو تو محض ایک غریب خاندان تھا لیکن درحقیقت وہ حریت پسندی کی دولت سے مالا مال تھا ۔کامریڈ کے پر دادا ''کم اونگ یو'' نے1866میں امریکی قزاقوں کے بحری جہاز'' شرمن'' کو سمندر میں غرق کرنے کی قیادت کی تھی جو سامراجی مقاصد کی غرض سے آیا تھا ۔یوں امریکی سامراج سے دشمنی نسل در نسل ان کے خون میں شامل تھی ۔ان کے والد ''کم ہیونگ جک'' کوریا کی قومی آزادی کی تحریک کے ممتاز قائد تھے جنھوں نے جاپانی سامراج کے خلاف مزاحمت کا علم بلند کر رکھا تھا ۔ان کے چچا '' کم ہیانگ گون '' مادرِ وطن کے وہ بہادر سپوت تھے جنھوں نے جاپانی سامراج کو کئی ایک معرکوں میں شکستوں سے دوچار کیا اور پھر سامراجی جیل میں 15سال تک اذیتیں سہنے کے بعد

وطن پر قربان ہوگئے۔ کامریڈ کم ال سنگ کے چھوٹے بھائی '' کامریڈ کم چول جو'' فتح کے جذبوں سے سرشار ایک کمیونسٹ مجاہد تھے جنھوں نے '' ینگ کمیونسٹ لیگ آرگنائزیشن ''کے پلیٹ فارم سے مسلح جدوجہد کے لیے نوجوان انقلابیوں کی کھیپ تیار کی اور خود1935میں جاپانی سامراجیوں کے خلاف میدانِ جنگ میں بندوق تھامے ہوئے انقلاب کے عظیم مقصد پر قربان ہو گئے ۔ ان کے چچا زاد بھائی ''کامریڈ کم وون جو'' بھی اس مسلح جدوجہد کے ناقابلِ تسخیر سپاہی تھے ،صرف اتنا ہی نہیں بلکہ ان کے نانا ''کانگ وون'' اور ماموں'' کانگ جن سوک'' جاپانی سامراج کے خلاف لڑی جانے والی اس جنگ کے عظیم سپاہی تھے۔

کامریڈ کم ال سنگ کو جنم دینے والی ماں'' کانگ بان سوک'' بھی محض ایک مفلس دہقان زادی نہ تھی بلکہ وہ ایک ایسی سرفروش کمیونسٹ مجاہدہ تھیں جنھوں نے نفرت انگیز دشمن کے خلاف اس جدوجہد میں بد ترین غربت اور سامراجی لٹیروں کے جبر و تشدد کی پرواہ کیے بغیر نہ صرف اپنے انقلابی رفیق کے شانہ بشانہ بندوق لیے شریک رہیں بلکہ کوریا کی تاریخ میں پہلی بار خواتین کی جاپان دشمن تنظیم بنا کر ملک بھر میں اسے منظم کیا ۔اسی کمیونسٹ مجاہدہ نے بعد ازاں کامریڈ کم ال سنگ کی انقلابی بنیادوں پر تربیت کرتے ہوئے انھیں مارکس، اینگلز،لینن اور اسٹالین کی تعلیمات کا وارث ایک سچا اور کھرا بالشویک بنایا ۔

ایک انقلابی روایات کے امین خاندان میں آنکھ کھولنے والے کامریڈ کم ال سنگ نے انتہائی مہیب طوفانوں اور نامسائد آزمائشی حالات میں پرورش پائی ۔اپنے والد ین کی غیر متزلزل انقلابی سرگرمیوں سے متاثر ہونے والے کامریڈ کم ال سنگ کے ذہن میں اوئل عمر میں ہی طبقاتی شعوراور سامراج کے خلاف جدوجہد کا جذبہ پختہ ہو گیا تھا ۔انکی ابتدائی تعلیم و تربیت انکے والد نے کی بعد ازاں جب جاپان کے خلاف جدوجہد کے دوران انکے والدین نے چین کے علاقے مانچوریا کی جانب ہجرت کی تو وہاں انھوں نے ایک چینی اسکول میں تعلیم حاصل کی۔

1926میں والد کی وفات کے بعد ان کی وصیت کے مطابق کامریڈ نے خود کو انقلاب کے لیے وقف کر دیااور دورانِ تعلیم ہی جاپانی سامراج کے خلاف طالبعلموں اور نوجوانوں پر مشتمل تنظیم '' سامراج مردہ باد یونین'' کی بنیاد رکھی ۔ ایک اچھا طالبعلم ہونے کے باعث کامریڈ کو مطالعے کا بے پناہ شوق تھا جس کی بدولت اس زمانے میں انھوں نے مارکس، اینگلزاور لینن کی تصانیف کا مطالعہ کیا اور یوں پکّے اشتراکی بن گئے جبکہ اشتراکی نظریات کی فروغ کے لیے متعدد اسٹڈی سرکل بھی تشکیل دئیے۔اس زمانے میں جب کوریا میں قوم پرست خیالات و نظریات کا غلبہ تھا اشتراکی لٹریچر کے مطالعے سے وہ اس درست نتیجے پر پہنچے کہ سامراجیت سے نجات اور عوام کی حقیقی آزادی کا واحد راستہ مارکسزم اور لینن ازم ہی ہے۔ انہی انقلابی کاوشوں کے نتیجے میں 10مئی1929کو غیر قانونی طلباء سرگرمیوں میں ملوث ہونے کے باعث کامریڈ نہ صرف اسکول سے نکال دئیے گئے بلکہ چین میں کمیونسٹوں کا قتلِ عام کرنے والی چیانگ کائی شیک کی بدنام زمانہ کومنتانگ

پولیس نے انھیں گرفتار کر کے ایک سال کے لیے ’’کیرین‘‘ جیل بھیج دیا ۔اس ایک سال قید کے دوران وہ اس نتیجے پر پہنچے کہ جاپانی سامراج سے آزادی حاصل کرنے کے لیے مسلح جدوجہد کے سوا اور کوئی راستہ نہیں ہے۔

رہائی کے بعد کامریڈ کم ال سنگ مانچوریا میں ایک کمیونسٹ گوریلا دستہ ترتیب دینے میں مصروف ہو گئے۔ہر چند کہ اس وقت کوریا میں قومی آزادی کی تحریک جاری تھی مگر اس کو درست سمت دینے کے لیے کوئی انقلابی جماعت یا قیادت موجود نہیں تھی ۔کوریا میں کمیونسٹ پارٹی کا قیام 1925میں عمل میں آیا تھا مگر یہ شروع سے ہی شدید قسم کی دھڑے بندیوں کا شکار تھی اور یہ گروہ ایک دوسرے کے ساتھ ہی برسرپیکار تھے اور یہ کھینچا تانی کبھی کبھی کشت و خون پر منتج ہوتی تھی ،یہی وجہ تھی کہ تیسری انٹرنیشنل نے اس کی رکنیت ختم کردی تھی جبکہ 1928تک اسکا شیرازہ بکھر چکا تھا ۔ کچھ ایسا ہی حال کوریا کے قوم پرستوں کا بھی تھا جو بہت سے گروہوں میں منقسم تھے اور انہی گروہی مفادات کے تحت آپس میں ہی لڑنے جھگڑنے میں مصروف تھے ۔اس زمانے میں کوریا کے کمیونسٹ ہوں یا قوم پرست ،ان میں دو رحجانات پائے جاتے تھے ایک یہ کہ قومی آزادی کے لیے بیرونی قوتوں پر تکیہ کرتے ہوئے بڑی طاقتوں کی مدد حاصل کی جائے جبکہ دوسرا رحجان دیگر ممالک کے تجربات کو من وعن دہراتے ہوئے مکھی پر مکھی مارنے کا تھا۔ ٹھیک ایسی ہی صورتحال آج ہمیں سندھ میں بھی نظر آتی ہے۔

ان حالات میں کامریڈ کم ال سنگ اس نتیجے پر پہنچے کہ قومی آزادی کے حصول اور اشتراکیت کے قیام کے لیے ضروری ہے کہ ہر حال میں عوام کے پاس جانا چاہیے اور جدوجہد کے لیے ان پر اعتماد کرنا چاہیے ۔بعد میں اس زمانے کو یاد کرتے ہوئے کامریڈ کم ال سنگ نے لکھاتھا کہ ’’ہم نئی نسل کے نوجوان کمیونسٹوں نے یہ سبق حاصل کیا کہ اگر ہم بھی کوریا کے پرانے کمیونسٹوں کی طرح کام کرتے رہے تو انقلاب نہیں لا سکیں گے ۔اس لیے ہم نے انقلاب کامیاب کرنے کے لیے نیا راستہ اختیار کیا جو عوام میں گھل مل جانے اور ان پر اعتماد کرتے ہوئے جدوجہد کا راستہ ہے ،اپنی پارٹی خود بنانی چاہیے اور اپنے ملک کے مخصوص حالات کے مطابق انقلاب کے لیے قیادت بھی خود تیار کرنی چاہیے ۔اگر ہم ایسا کر سکیں تو ہمیں دیگر ممالک کی ہمدردی اور تعاون حاصل ہو گا ۔ہم نے اس یقین کے ساتھ جدوجہد کی یہ نئی لائین اور پالیسی اپنا کر انقلابی پارٹی کی بنیاد رکھی جبکہ اس جدوجہد کے دوران مارکسزم، لینن ازم اور جوچے نظریہ ہمارے انقلاب کے راہنما اصول قرار پائے۔‘‘

جوچے نظریہ کا نکتہ آغاز یہ تھا کہ انقلاب کے مالک عوام ہیں لہذا انھیں اس بات کا احساس دلایا جائے کہ وہ اپنی تقدیر کے خود مالک ہیں اس لیے وہ تمام دنیا، سوسائٹی اور فطرت کے مالک ہیں ۔عوام کے علاوہ کوئی طاقت نہ تو دنیا کو اور نہ ہی فطرت کو تبدیل کر سکتی ہے اور نہ ہی سماج میں تبدیلی یا انقلاب لا سکتی ہے ۔کورین عوام ہی وہ طاقت ہیں جو اپنی خود مختاری ،تخلیقی صلاحیتوں اور شعور کی بنیاد پر کوریا کی آزادی اور سوشلسٹ

انقلاب کے لیے جدوجہد کر کے یقینی کامیابی حاصل کرسکتے ہیں۔

دراصل کامریڈ کم ال سنگ نے اس دور کے کمیونسٹوں کی غلطیوں کو محسوس کرتے ہوئے انقلابی جدوجہد کے تجربے سے یہ تاریخی اور سائنسی نتیجہ اخذ کیا تھا جس کے مطابق جب کوئی عوام کے پاس جاکر ان کی تربیت کرے گا اور انھیں انقلاب کے لیے متحرک کرے گا توپھر ناگزیر امر کے طور پر انقلاب برپا ہو کر ہی رہے گا۔چنانچہ ان خطوط پر چلتے ہوئے کامریڈ نے اپنی تنظیم ''سامراج مردہ باد یونین'' کی عوام میں زبردست پذیرائی اور انقلابی عمل میں تیزی کے باعث'' ینگ کمیونسٹ لیگ'' کی بنیاد رکھی جس نے بعدا زاں جاپان کے خلاف مسلح جدوجہد اور کوریا کی کمیونسٹ پارٹی کے قیام میں کلیدی کردار ادا کیا ۔

یہ تھا وہ پس منظر جس میں کامریڈ کم ال سنگ نے کوریا کے مخصوص حالات اور قومی آزادی کے تناظر میں 1930کے موسمِ گرما میں کوریا کے مقام کالون میں ہونے والے'' ینگ کمیونسٹ لیگ '' اور '' سامراج مردہ باد یونین'' کے سرکردہ اراکین کے اجلاس میں اپنا مشہور زمانہ ''جو چے '' نظریہ پیش کیا اور بعد ازاں اسے ،مزید ترقی دی۔ جوچے کی مختصر تشریح کچھ یوں ہے کہ یہ دو کورین حروف ''جو'' اور '' چے'' سے ملکر بنا ہے '' جو '' کا مطلب ہے مالک یعنی آقا اور '' چے '' کا مطلب ہے جسم ،ذریعہ یا خود ،اپنا آپ ۔یعنی جُوچے کے معنی ہے '' انسان جو مالک ہے'' ۔ جو چے ایک فلسفیانہ نظریہ ہے اور اس کے مطابق دنیا میں انسان کی ایک خاص حیثیت ہے ،دوسرے جانداروں کے برعکس دنیا کی ترقی اور تبدیلی میں بنیادی کردار انسان کا ہے اور وہی تمام معاملات کے فیصلے کرتا ہے جس میں اس کی اپنی تقدیر بھی شامل ہے۔ جس طرح کامریڈ لینن نے مارکسزم کے تین سرچشمے یا اجزائے ترکیبی مادیت، سیاسی معیشت اور طبقاتی جدوجہد بیان کیے ہیں اسی طرح جوچے فلسفے کے بھی تین بنیادی فلسفیانہ اصول یا اجزائے ترکیبی ہیں۔

(ا) دنیا کے بارے میں نقطۂ نظر جس میں مرکزی حیثیت انسان کی ہے (۲) سماج اورانسانی تاریخ کے بارے میں نقطہء نظر جس میں مرکزی حیثیت عوام کی ہے (۳) ا نقلاب اورتعمیرکی رہنمائی کے اصول جن میں عوام پر بھروسہ کیا گیا ہے۔یہ ہیں وہ تین اجزائے ترکیبی جن پر جوچے کی پوری عمارت کھڑی ہے ۔

جوچے کا مطلب ہے کہ ہر شخص کواپنے مسائل حل کرنے کے لیے آزادانہ رویہ اختیار کرنا چاہیے اور کسی پر بھروسہ کیے بغیر خود انحصاری کا مظاہرہ کرتے ہوئے انقلاب اور تعمیر کے دوران پیدا ہونے والے مسائل کو تخلیقی صلاحیتوں کے ذریعے حل کرنا چاہیے جو ہر شخص کے اپنے ملک کے مخصوص حالات کے مطابق ہو ۔یعنی جوچے کے نفاذ کا مطلب ہے کہ لوگ اپنے شعور اور اپنی طاقت کے مطابق زندہ رہنا سیکھیں اور آنکھیں بند کر کے کسی کی پیروی کئے بغیر اور امداد کے بغیر آگے بڑھیں۔اس کا مطلب ہے کہ اپنے ملک کے حالت کے مطابق مسائل حل کرنے کے لیے ایک مسلسل پوزیشن اختیار کرنا۔

مارکسزم کا مقصد صرف ایک نئے سماج کی تخلیق نہیں ہے بلکہ ایک نئے سوشلسٹ انسان کی تخلیق بھی مارکسزم

کا فریضہ ہے ۔اس سلسلے میں جوچے نظریے کا بنیادی اصول یہ ہے کہ سوشلزم اور کمیو نزم کی تعمیر کے لیے صرف پیداوری قوتوں کی ترقی اور سماجی رشتوں کی تبدیلی ہی کافی نہیں ہے بلکہ اس کے لیے عوام کو بھی جامع اور ترقی یافتہ انسانوں میں تبدیل کرنا ہوگا ۔ مادی پیداوارآج جتنی بھی زیادہ ہوں جب تک سماج کے مالک یعنی عوام کوکمیونسٹ انسانوں میں تبدیل نہیں کیا جاتا اور ان کی نظریاتی تشکیلِ نو کر کے فرسودہ نظریات کی باقیات کا خاتمہ نہیں کر دیا جاتا اس وقت تک کمیونسٹ سماج قائم نہیں ہو سکتا۔اس کے لیے ضروری ہے کہ ہر شخص نظریے اور تھیوری پر عبور حاصل کر کے انقلابی ترقی کے اصولوں کو درست طور پر سمجھ سکے۔

دنیا کے بارے میں جوچے نظریہ کی خصوصیت یہ ہے کہ یہ ایک بالکل نیا اندازِ فکر اورجدید فلسفیانہ اصول ہے جس نے فلسفے کے بنیادی سوال یعنی مادہ اورخیال میں کس کو اولیّت حاصل ہے؟کے اس جواب میں مزید اضافہ کیا ہے جو کارل مارکس نے دیا تھا ۔

کارل مارکس نے اپنے مادی نظریے کے ذریعے مادے اور وجود کی بنیادی حیثیت کو تسلیم کرا کے اس بنیادی سوال کا جواب اور دنیا کی ابتدا اور اس کے آغاز کے بارے میں مادی نقطہ نظر پیش کر دیا تھا ،اس لیے جوچے نظریے نے ایک نیاسوال پیش کیا جو دنیا میں انسان کی حیثیت اور اس کے کردار کا بنیادی سوال ہے ۔جوچے نظریے نے فلسفے کے اس بنیادی سوال کا جواب بھی خود ہی دیا کہ انسان ہی اس دنیا کا مالک ہے اور تمام معاملات وہ خود طے کرتا ہے ۔

مارکسزم نے عینیت اور میٹا فزکس کو مسترد کرتے ہوئے یہ مادی اور جدلیاتی اصول دیا تھا کہ یہ دنیا مادے سے بھری ہے اور مادے کے حرکت کے اصولوں کے مطابق ترقی کرتی ہے اور تبدیل ہوتی ہے ۔جوچے نظریے نے مارکسزم کے اسی سائنٹفک نقطۂ نظر کو اپناتے ہوئے یہ فلسفیانہ اصول پیش کیا کہ انسان دنیا میں موجود تمام مادی اشیاء میں سب سے زیادہ ترقی یافتہ شے ہے جس کی خصوصیات آزادی، تخلیقی صلاحیت اور شعور ہے اس لیے انسان کی حیثیت اور اس کا کرادر خصوصی اہمیت کا حامل ہے۔

مسلح جدوجہد کے پندرہ سال

یہ1932کا سال تھا ،کامریڈ کم ال سنگ اس وقت 20سال کے ایک ایسے پر عزم نوجوان تھے جن کے پاس انقلابی سرگرمیوں کا پانچ سالہ تجربہ موجود تھا اور ایک روشن دماغ انقلابی فلاسفر کی حیثیت سے وہ اپنا شہرۂ آفاق ’’جوچے‘‘ نظریہ پیش کر چکے تھے اور اس کو بنیاد بناتے ہوئے کوریا کی آزادی اور سوشلزم کے قیام کے لیے وہ اقدامات کر چکے تھے جس کا آخری نتیجہ گوریلا طرزِ جنگ کے سوا کچھ بھی نہ تھا۔جاپانی سامراج کے خلاف کامریڈ کم ال سنگ کی برپا کردہ اس مسلح جنگ کو سمجھنے کے لیے 1920سے 1930تک کوریا میں گھٹن اور فسطائی جبر کے خلاف عوام کا جو مزاحمتی مزاج پایا جاتا تھا اس پر نظر ڈالنا ضروری ہے ۔ یہ وہ زمانہ تھا جب جاپانی استعمار پورے براِعظم پر جارحیت کرنے کی دیوانہ وار تیاریوں میں مصروف تھا اور اس نے کورین عوام پر اس حد تک سخت

فسطائی دباؤ ڈال رکھا تھا کہ کورین عوام کے لیے قانون کے دائرے میں رہ کر کسی قسم کی جدوجہد کے امکانات بالکل ہی نہیں رہے تھے ۔

جاپانی سامراج نے کوریا پر جو نظامِ جبر مسلط کر رکھا تھا اسکے نتیجے میں طبقاتی کشکمش تیز ہوئی اور جاپانی قابضین اور کورین عوام کے درمیان تضاد مزید گہرا ہوا۔ ان دس سال میں محنت کش عوام کی جانب سے تین بڑی مزاحمتیں بھی نظر آتی ہیں جن میں پہلی مزاحمت'' وون سان'' کی گودی میں کام کرنے والے مزدوروں کی ہڑتال تھی جس میں وہ ہزاروں کی تعداد میں نکل آئے تھے ۔جبکہ دوسری بڑی مزاحمت ''شن ہانگ'' کے کوئلے کے کانوں میں کام کرنے والے محنت کشوں کی بغاوت تھی اور اسکا تیسرا بڑا اظہار ہمیں ''دان چون'' کے کسانوں کی تحریک کی صورت میں نظر آتا ہے۔ لیکن یہ کوششیں اور جدوجہد کوئی نتیجہ دینے سے قاصر رہیں جس کی وجہ ان میں اتحاد،ہم آہنگی اور ربط نہ ہونے اور انقلابی یا مناسب قیادت کا فقدان تھا ۔یہ دراصل وہ خود رو تحریکیں تھیں جو عوامی غم و غصے کے اظہار کے طور پر ابھری تھیں اور انکی ناکامی کی ایک بڑی وجہ جاپانی نو آبادیاتی نظام کی انتہائی شدید گرفت اور سختی تھی۔اس زمانے میں جاپان نے بھاری تعداد میں اپنی مسلح افواج کو مستقل طور پر کوریا میں بسا رکھا تھا اور کوریا کے محنت کشوں کسانوں اور وطن پرست عوام کی کوششوں اور جدوجہد کو ناکام بنانے کے لیے 2500سے زائد مسلح دستے قائم کر رکھے تھے اور انتہائی ظالمانہ قوانین نافذ کر رکھے تھے جن میں ایک سیاہ قانون '' سیاسی قانون شکنی '' تھا جسکے تحت 1929سے لیکر1931تک16ہزارسے زائد محبانِ وطن کو جیلوں میں بند کر دیا گیا تھا ۔

یہ تھی وہ صورتحال جس میں جاپانی سامراج پر ایک کاری ضرب لگانے اور اسے کوریا سے مار بھگانے کے لیے کوریا کے محنت کشوں اور کسانوں کو مارکسی ،لیننی نظریات کی روشنی میں منظم کر کے مسلح فوج قائم کرنے فیصلہ کیا گیا ۔ اس زمانے میں کامریڈ کم ال سنگ کا یہ کہنا تھا کہ '' صرف ہتھیار ہی ہیں جن سے ہم طاقتور بن سکتے ہیں ۔ہتھیاروں کے بغیر ہم طاقت حاصل نہیں کر سکتے ہمیں طاقت اور اقتدار کے حصول کے لیے مسلح جدوجہد کرنی چاہیے ۔یہ ناممکن ہے کہ ہم انتخابات کا کھیل کھیل کر طاقت اور اقتدار حاصل کرلیں''۔ کامریڈ نے مسلح جدوجہد کا جو لائحہ عمل پیش کیا تھا اسکے پہلے مرحلے کے طور پر ترقی پسند مزدور کسانوں پر مشتمل ایک ایسی کمیونسٹ کور کا قیام تھا جو مرکزی قیادت کرے ۔جبکہ گوریلا جنگ کے آغاز سے قبل اس کی بھر پور تیاریاں کی گئیں ۔جاپان کے خلاف مسلح جدوجہد کے آغاز سے کامریڈ نے یہ کوشش کی کہ انقلاب کے لیے جدوجہد کو کمیونسٹوں اور ہمسایہ ممالک کے تعاون سے مضبوط کیا جائے اور ہمسایہ ممالک کے وہ عوام جو جاپانی سامراجیت کی جارحیت کا شکار ہیں انکے ساتھ ملکر جدجہد کی جائے ۔ چنانچہ 1931میں جب مانچوریا پر جاپانی قبضے کے بعد وہاں مسلح قوم پرست تحریک شروع ہوئی توکامریڈ نے اسکے ساتھ بھی محاذ بنانے کی کوششیں

کیں۔

کامریڈنے جاپان کے خلاف مسلح جدوجہد کا مرکز دریائے ’’دیومان‘‘ اور دریائے ’’ امنوک‘‘ کے ساتھ ساتھ کوہستانِ پیکدو کے پہاڑی اور دیہی علاقوں میں مراکز قائم کرنے کا فیصلہ کیا ۔اس کی وجہ یہ تھی کہ یہ علاقے مانچوریا اور کوریا کی سرحد کے قریب ہونے اور پہاڑی ہونے کی وجہ سے گوریلا کارروائیوں کے لیے انتہائی موزوں تھے۔جبکہ مسلح جدوجہد کو کامیاب بنانے کے لیے عوام میں اس کی جڑیں قائم کرنا ضروری تھیں ۔اس مقصد کے حصول کے لیے کامریڈ نے جاپانی سامراج کے خلاف وسیع پیمانے پر عوام کو جدوجہد میں شریک کرنے کے لیے انکے ساتھ قریبی اور مضبوط روابط قائم کرنے کے لیے اقدامات کیے اور مختلف انقلابی تنظیموں میں وسعت پیدا کی اورانکے حلقہ اثر اور دائرہ کار کو مزید وسیع کرتے ہوئے ان تنظیموں کوبھی ان میں شامل کر دیا جو انھوں نے ابتدا میں قائم کی تھیں۔اسکا نتیجہ بڑے پیمانے پر نیم فوجی قسم کی تنظیموں کے قیام کی صورت میں سامنے آیا جنھوں نے انقلابی تنظیم کے دفاع کا فریضہ سر انجام دیا ۔ ان تنظیموں میں Red Guardاور Juvenile Van Guardوغیرہ شامل تھیں۔یوں کامریڈ کم ال سنگ کی قیادت میں مزدور کسانوں اور طلباء پر مشتمل جاپان مخالف کمیونسٹ گوریلا فوج تشکیل دینے کا عمل انتہائی تیزی سے آگے بڑھا۔

مسلح جدوجہد کے لیے عوام کو منظم کرنے کے علاوہ دوسرا اہم مسئلہ جو درپیش تھا وہ اسلحے کا حصول تھا،کیونکہ اس وقت تک یہ سارا کام انقلابی اپنے بل بوتے پر کر رہے تھے اور انھیں کسی قسم کی مدد حاصل نہیں تھی ۔ لہذا اس صورتحال سے نبرد آزما ہونے کے لیے کمیونسٹوں نے عوام پر اسلحہ حاصل کرنے کی اہمیت کو واضح کیا جس کے نتیجے میں عوام متحرک ہوئے ۔اسلحے کے حصول کا سب سے بڑا ذریعہ اور حصول اسے دشمن سے چھین کر خود کو مسلح کرنا تھا۔اس موقع پر کامریڈ کم ال سنگ نے عوام سے اپیل کی کہ ’’ محنت کش نوجوانو! تمھیں تمھارے ماں باپ اور بہن بھائیوں سے محروم کر دیا گیا ہے اٹھو محنت کشوں کے ساتھ محاذ پر چلو اور اگر اسلحہ نہیں ہے تو دانتوں اور مکوں سے دشمن کے خلاف لڑائی میں حصہ لو ۔ایک فیصلہ کن لڑائی کے ذریعہ دشمن سے بدلہ لینے کے لیے ہتھیار ہمارے لیے زندگی اور روح کا درجہ رکھتے ہیں ۔آؤ ہم سب مسلح ہو جائیں‘‘۔

’’ ہتھیار ہمارے لیے زندگی اور روح ہیں ‘‘ کا نعرہ بلند کرتے ہوئے کورین عوام کامریڈ کم ال سنگ کی قیادت میں اسلحہ حاصل کرنے کے ساتھ ساتھ مسلح یونٹوں میں منظم ہوتے چلے گئے ۔یوں 25اپریل1932کو جاپانی سامراج اور اسکے گماشتہ جاگیر داروں اور افسرشاہوں کے خلاف کورین عوام کی پہلی کمیونسٹ مسلح فوج تیار کر لی گئی جو مارکس ،اینگلز،لینن اور اسٹالین کی انقلابی تعلیمات سے لیس تھی۔اس فوج کا مقصد صرف دشمن کے خلاف جنگ ہی نہیں تھا بلکہ یہ عوام کو تعلیم دینے اور انھیں منظم ومتحد کرنے کے ساتھ ساتھ محنت کش طبقے کے مفادات کا محافظ بنانے میں بھی مصروف تھی ۔یہ گوریلا فوج کوریا کی آزادی اور سوشلسٹ انقلاب کی کامیابی کے بعد دنیا بھر میں محنت کش طبقے کا انقلاب برپا کرنے میں یقین رکھتی تھی ۔گوریلا فوج کی اس خصوصیت کا

ذکر کامریڈ کم ال سنگ نے ان لفظوں میں کیا تھا '' جاپان دشمن گوریلے ابتدا ہی سے کمیونسٹ برادری کے ممبر چلے آ رہے ہیں اور یہ کارل مارکس کی اس تعلیم پر یقین رکھتے ہیں کہ ''دنیا بھر کے محنت کشو ایک ہو جاؤ'' انھوں نے بین الاقوامی سطح پر محنت کش طبقے کے متحد ہونے کے نظریے سے خود کو مسلح کر لیا ہے''.

کمیونسٹ گوریلوں نے جس مسلح جدوجہد کا آغاز کیا تھا یہ کوئی آسان لڑائی نہیں تھی بلکہ اپنی نوعیت کے اعتبار سے یہ دنیا کی مشکل ترین جدوجہد تھی جسکی دنیا کی تاریخ میں کم ہی مثالیں ملتی ہیں .اس زمانے میں جاپانی سامراج ایک ایسی درندہ صفت استعماری طاقت تھی جسکے غارت گر ٹولے ایک ایک نو آبادی میں اپنی لوٹ کھسوٹ کے لیے قتل کا بازار گرم کیے ہوئے تھی اور اس وقت تک یہ اپنی استعماریت کو دوام دینے کے لیے 20لاکھ کی جارح افواج کو جنم دے چکی تھی جو جدید ترین اسلحے اور فوجی سازوسامان سے لیس تھی .جاپان کو اپنی فوجی تیاری اور حکمتِ عملی پر بھی بڑا غرور تھا اور وہ اپنی فوج کو دنیا کی اعلیٰ ترین صلاحیتوں کی حامل تصور کرتا تھا .دراصل جاپان میں صدیوں تک جاگیردارانہ بادشاہتیں رہیں یہاں تک کہ 1870میں جاپان نے صنعت وحرفت کی جانب توجہ دینا شروع کی جس کے نتیجے میں یہاں بڑے بڑے کارخانے قائم ہوئے .19ویں صدی کے اواخر میں اس کی یہ کوشش تھی کہ ایشیاکے پڑوسی ممالک پر قبضہ کر کے اپنی سلطنت کو وسعت دی جائے .فوج کشی کے لیے جاپان نے یہ عذر تراشا کہ ملک کی آبادی بڑھ گئی ہے ،چنانچہ اس مقصد کے حصول کے لیے اس نے1894میں چین کے جزیرے فارموسا(تائیوان) پر قبضہ کرلیا جبکہ 1904 میں اس نے روسی بحری افواج کو شکست سے دوچار کرتے ہوئے 1905میں کراخوٹو کے جزیرے پر قبضہ کر لیا اور کوریا 1910میں اس کے زیر نگیں آیا جبکہ1912میں اس نے جرمنی سے کاؤچو جزیرہ چھین لیا.جبکہ پہلی عالمی جنگ کے موقع پر جاپان نے انگریزوں کا ساتھ دیا.

یہ تھی وہ سفاک اور خوفناک طاقت جس سے کامریڈ کم ال سنگ اور اسکے گوریلے برسرِ پیکار تھے .

جاپانی استعمار کے خلاف شروع کی گئی یہ مسلح جدوجہد بنیادی طور پر تین ادوار پر مشتمل تھی ،اس کا پہلا مرحلہ یا دور1932سے لیکر1935تک کے عرصے پر محیط ہے ،جس میں باقاعدہ گوریلا فوج منظم کر کے لڑائی کو وسعت دی گئی اور دشمن سے آزاد کرائے گئے ملک کے شمالی اور مشرقی مانچوریاکے علاقوں کو گوریلا مراکز کے طور پر استعمال کیا گیا . ان آزاد علاقوں میں انقلابیوں نے پرانے نظام کو ختم کر کے عوامی انقلابی اقدار کو فروغ دیا اور مختلف اصلاحات نافذ کی گئیں جن میں زرعی اصلاحات سرِ فہرست تھیں . آزاد علاقوں کے عوام کو منظم کرنے کے لیے کئی ایک کمیونسٹ تنظیمیں قائم کی گئیں اور عوام کی تعلیم اور عملی جدوجہد کے لیے شعبے وغیرہ قائم کیے گئے .اس زمانے میں بڑے پیمانے پر دشمن سے ہتھیار چھین کر خود کو مسلح کرنے کی پالیسی اپنائی گئی تاکہ وقت آنے پر اپنے مراکز سے نکل کر دشمن پر حملہ کیا جاسکے اور وسیع پیمانے پر دشمن کا مقابلہ کرنے کے قابل بنا جا سکے.

اس طرح1934تک'' عوامی انقلابی فوج'' قائم ہو چکی تھی جسکے بعد جاپانیوں کے خلاف گوریلا کارروائیوں میں اضافہ ہوا۔کامریڈ کم ال سنگ نے جاپان مخالف گوریلا جنگ کے جدید داؤ پیچ میں جوچے نظریہ سے خوب استفادہ کیا،اور جدوجہد کے نت نئے قواعد اور اصول وضح کر کے دشمن کو نیست و نابود کرنے کے لیے گوریلا حکمتِ عملیاں تجویز کیں۔گوریلا جنگ کی تاریخ اگرچہ پرانی ہے مگر کمیونسٹوں نے اسے ایک باقاعدہ سائنس کا درجہ دیا ہے اسکے علمی اور عملی کمیونسٹ معلمین میں کامریڈ کم ال سنگ کا مقام بہت بلند ہے۔

گوریلوں کے پے درپے حملوں سے تباہ حال جاپانیوں نے ان کارروائیوں کے انسداد کے لیے بڑے پیمانے پر فوجی کارروائیوں کا آغاز کیا جسکا مقصد گوریلا مراکز کی مکمل تباہی تھا۔ اس زمانے میں گوریلوں کو اپنے مراکز کے دفاع کے لیے ایک ماہ تک جاپانی افواج کا دو بدو مقابلہ کرنا پڑا جسے عددی برتری کے علاوہ جدید ترین اسلحے کے حوالے سے بھی فوقیت حاصل تھی ،لیکن انقلابی قیادت نے گوریلوں میں وہ روح پھونکی تھی کہ وہ ہر شے سے بے نیاز ہو کر سامراجیوں پر پل پڑے ۔ چونکہ دشمن اپنی پوری قوت سے حملہ آور ہوا تھا اور اس نے اپنی فوج کا ایک بڑا حصہ اس لڑائی میں جھونک دیا تھا جس سے گوریلوں کی مشکلات میں اضافہ ہوتا چلا گیا اور بظاہر یوں لگ رہا تھا کہ اب گوریلا مراکز پر جاپانی افواج کا قبضہ چند دنوں کی بات ہے ۔اس صورتحال کا درست ادراک کرتے ہوئے کامریڈ کم ال سنگ نے دشمن کے آمنے سامنے مقابلے کو محض مہم جوئی قرار دیتے ہوئے اس بات پر زور دیا کہ دشمن کو کمزور کرنے اور اپنے مراکز کے بچاؤ کے لیے ضروری ہے کہ نئی حکمتِ عملی اختیار کی جائے ۔چنانچہ جنوری1934میں کامریڈ نے مراکز کا دفاع کرنے والے گوریلوں کو دو حصوں میں تقسیم کر کے ایک یونٹ کو مرکز کے دفاع اور حفاظت کے لیے چھوڑا جبکہ دوسرے یونٹ کو محاصرہ توڑ کر دشمن کے عقب میں لے گئے جہاں سے گوریلوں نے جاپانی فوجی بارکوں، پولیس اسٹیشنوں، حفاظتی دستوں اور فوجی قافلوں سے لیکر اس کے محفوظ علاقوں تک پر کاری ضربیں لگانا شروع کیں ۔اس حکمت عمل کا ہی نتیجہ تھا کہ دشمن گوریلا مراکز کا محاصرہ اٹھانے اور انکی ناکہ بندی چھوڑ کر پسپا ہونے پر مجبور ہوا۔کوریا کی جنرل حکومت کے شائع کردہ اعداد وشمار کے مطابق مارچ1932سے لیکر جون1936تک گوریلوں اور جاپانی افواج کے درمیان دو ہزار سے زائدمعرکے ہوئے جن میں مجموعی طور پر دس لاکھ گوریلوں نے حصہ لیا جبکہ شمال مشرقی چین میں صرف ایک سال یعنی1937میں تین ہزار ۹ سو لڑائیاں ہوئیں ۔

کامریڈ کم ال سنگ کی قیادت میں شروع کی گئی اس مسلح جدوجہد کا دوسرا مرحلہ 1936سے لیکر1940تک کا ہے ۔کوریا میں نو آبادیاتی اور نیم جاگیردارانہ نظام، معاشرتی حالات اور طبقاتی تعلقات کا درست تجزیہ کرتے ہوے کامریڈ نے جاپان دشمن متحدہ محاذ کی ضرورت کو محسوس کر لیا تھا اور اس کے لیے مستقل مزاجی سے کوششیں کیں تاکہ ایک ایسا قومی محاذ تشکیل دیا جاسکے جس میں عوام بکثرت شریک ہوں اور اس میں تمام

جاپان دشمن طاقتوں کو شامل کیا جائے اور نہ صرف خطے کے کمیو نسٹوں بلکہ ہمسایہ ممالک کا تعاون بھی حاصل کیا جائے۔ چنانچی ان خطوط پر چلتے ہوئے 5مئی1936کو '' بحالی مادرِ وطن کی انجمن''(A.R.F)قائم کی گئی ۔یہ جاپانی استعمار کے خلاف پہلا قومی متحدہ محاذ تھا جس کی قیادت کامریڈ کم ال سنگ کر رہے تھے۔ اس انجمن نے اپنا دس نکاتی پروگرام بھی پیش کیا جو کچھ یوں تھا۔

(1)جاپانی قابضین کا تختہ الٹنے اور کوریا میں حقیقی عوامی حکومت کے قیام کے لیے کورین عوام کی لام بندی کر کے وسیع تر بنیادوں پر ایک جاپان دشمن متحدہ محاذ کا قیام۔

(2)مانچوریامیں رہنے والے کورین باشندوں اور چینی عوام میں اتحاد ویکجہتی پیدا کر کے جاپان اور اس کی کٹھ پتلی ریاست'' مانچو'' کا تختہ اُلٹنا۔

(3) جاپانی افواج، مسلح پولیس اور انکے طفیلیوں سے ہتھیار ڈلوانا اور ایسی انقلابی فوج کا قیام جو کوریا کی آزادی کے لیے درست طور پر جنگ کی اہل ہو۔

(4) جاپان اور جاپانی باشندوں کی ملکیت (ریلوے،بینک، شپنگ،زمینیں، فارم ،وغیرہ) اور جاپان کے حامی وطن فروش غداروں کی تمام جائیداد اور جاگیریں ضبط کر کے اپنی تحویل میں لینا تاکہ اس سے ہونے والی آمدنی سے تحریکِ آزادی کو سرمایہ فراہم کیا جا سکے اور کسی حد تک نادار افراد کی مدد ممکن ہو سکے۔

(5) جاپانی سامراج اور اسکے گماشتوں کی طرف سے کورین عوام پر مسلط کردہ تمام ٹیکسوں ، قرضوں اور اجارہ دارانہ نظام کا خاتمہ کر کے اس رقم سے محنت کش طبقے کا معیارِ زندگی بلند کرنا اور قومی صنعتوں ،زراعت اور تجارت کو ترقی دینا۔

(6)آزادی تحریروتقریر، پریس کی آزادی، انجمن سازی اور اجتماع کا حق حاصل کرنا۔

(7) ذات پات کی تفریق اور عام و خاص کے درمیان موجود ناہمواریوں پر مشتمل نظام کا خاتمہ اور عورتوں کی سماجی حیثیت کو بلند کر کے انکی ذات کے احترام کا تحفظ کرنا۔

(8) غلامانہ محنت (خرکاری) اور غلامانہ تعلیم کا خاتمہ، نوجوانوں اور بچوں کے لیے جبری فوجی خدمت اور فوجی تعلیم کا خاتمہ ،کورین زبان میں مفت لازمی تعلیم۔

(9) محنت کشوں کے لیے 8گھنٹے اوقاتِ کار مقرر کرنا، حالاتِ کار بہتر بنانا، اجرتوں میں اضافہ، مزدور قوانین مرتب کر کے انکا اطلاق،محنت کشوں کے لیے سماجی تحفظ کے حوالے سے قوانین،انشورنس وغیرہ اور بیروزگاروں کے لیے فنڈ وغیرہ۔

(10) کوریا سے مساوی بنیادوں پر رابطہ کرنے والی اقوام سے باہمی اتحاد ویگانگت قائم کرنا، جن ممالک یا اقوام نے کوریا کی قومی تحریکِ آزادی میں غیر جانبداری روا رکھی ہو ان سے رضا کارانہ بنیادوں پر دوستانہ تعلقات قائم کرنا۔

یہ دس نکاتی پروگرام جو بنیادی طور پر کامریڈ کم ال سنگ کے جوچے نظریے اور سامراج و جاگیرداری کے خلاف جمہوری انقلاب کے مرحلے میں محنت کش طبقے کے مطالبات اور کورین عوام کے

مختلف حلقوں کے بنیادی مفادات کا درست ترجمان تھا۔ اس کا مقصد سامراج دشمن اور جاگیرداری دشمن انقلاب کے تمام مقاصد کو مکمل کر کے سوشلسٹ انقلاب کے لیے ایک سازگار فضا کا قیام تھا ۔ اس پروگرام کے بارے میں '' کامریڈ کم ال سنگ کی انقلابی سرگرمیوں کی مختصر تاریخ'' کے مصنف نے لکھا ہے کہ '' بحالی مادرِ وطن کی انجمن''(A.R.F) کا دس نکاتی پروگرام انقلابِ کوریا کے ذہین راہنما اور غیر معمولی مارکسسٹ ،لینن اسٹ کامریڈ کم ال سنگ کے عظیم جوچے نظریے کا شاندار پیکر اور ایک ایسی لافانی دستاویز ہے جو مارکسی ،لیننی نظریے کے خلقی ارتقا کی حیثیت رکھتا ہے۔ہمارے عوام کی انقلابی تاریخ میں اپنی نوعیت کے لحاظ سے پہلا انتہائی درست انقلابی، مارکسی، لیننی پروگرام ہونے کی وجہ سے اس نے کورین عوام کے لیے ایک روشن مینار کا کام دیا جو جدوجہد کی منزل اور انقلاب کی طویل اور تاریک راہوں کو ان کے لیے روشن کر رہا ہے اور یہ پروگرام کورین عوام کے لیے انقلابِ کوریا کا ایک لافانی پرچم بن گیا۔ یہ دس نکاتی پروگرام کوریا میں کمیونسٹوں کی صفوں اور قومی آزادی کی تحریکوں کو کامریڈ کم ال سنگ کی متعین کردہ مشترکہ منزل جدوجہد سے پوری طرح وابستہ کرتے ہوئے اتحاد واتصال کی ٹھوس ضمانت کے لیے سیاسی اور نظریاتی بنیاد بن گیا ۔ عوام پر' بحالی مادرِ وطن کی انجمن''کے اس دس نکاتی پروگرام کی ایک گرفت تھی اور عوام کے لیے اس میں ایک عظیم کشش موجود تھی''۔ (''کامریڈ کم ال سنگ کی انقلابی سرگرمیوں کی مختصر تاریخ'' صفحہ 63,64۔ پروگریسو پبلشنگ ہاوس 1970)

کامریڈ کم ال سنگ صرف عمل کے میدان کے سپاہی ہی نہیں تھے بلکہ علم کے میدان میں بھی انھوں نے مارکسزم،لینن ازم اور جوچے نظریے کے افکار سے عوام کو مالا مال کرنے کے لیے انقلابی بنیادوں پر اقدامات کیے۔بالشویک انقلاب کے قائد کامریڈ لینن محنت کش طبقے کے پریس کی ضرورت پر بہت زور دیتے تھے اور خود عظیم اکتوبر انقلاب میں '' اسکرا'' اور ''پرودا'' جیسے انقلابی جرائد کا بڑا اہم کردار تھا چنانچہ اس پر عمل پیرا ہوتے ہوئے مسلح جدوجہد کے کٹھن اور دشوار مراحل میں بھی انھوں نے گنجان جنگلوں اور پہاڑوں میں واقع خفیہ کیمپوں میں اشاعتی ادارے قائم کر کے گوریلوں اور محنت کش عوام کی سیاسی و نظریاتی تعلیم کے لیے انقلابی جرائد و رسائل کی اشاعت کا بندوبست کیا ۔اس مقصد کے لیے کامریڈ نے یکم دسمبر1936کو'' بحالی مادرِ وطن کی انجمن'' کے ماہنامہ ترجمان'' سامل وولگن'' (یکم مارچ) کا اجرا کیا ۔اس جریدے نے گوریلوں کی تعلیم و تربیت سے لیکر محنت کشوں، کسانوں اور محبِ وطن عوام کو جاپانی استعمار کے خلاف بھرپور طریقے سے منظم و متحرک کرنے میں کلیدی کردار ادا کیا ۔ اس کے علاوہ کامریڈ کی زیر نگرانی '' سوگ وانگ''(طلوعِ سحر) '' چونگ سوری'' (صدائے جرس) '' بالشویک اخبار'' '' ننگو''(ساتھی کاشتکار) جیسے انقلابی جرائد شائع ہوتے تھے جبکہ کامریڈ نے خود بھی تعلیمی وانقلابی مقاصد کے لیے بے شمار کتابچے، مقالے اور

مضامین وغیرہ تحریر کیے ۔ یہ اور اس جیسی دیگرانقلابی مطبوعات کے ذریعے ایک طرف تو عوام کو انقلابی نظریا ت سے پوری طرح آراستہ کیا گیا جبکہ دوسری جانب سامراجیوں کے مذموم اور رجعت پسندانہ زہریلے پروپیگنڈے کو کچلنے کا مواد فراہم کیا گیا۔

'' بحالی مادرِ وطن کی انجمن''(A.R.F)کے قیام سے گوریلا فوج مزید طاقتور ہوئی جسکے نتیجے میں مسلح جدوجہد کا دائرہ کار وسیع کرتے ہوئے بڑے پیمانے پر کاروائیاں کی گئیں اور '' کوہِ پیکدو'' میں مسلح جدوجہد کا نیا مرکز قائم ہوا۔ کوریا کے انتہائی شمال میں واقع 2750میٹر بلند یہ پہاڑ صبحِ آزادی تک انقلاب کا سب سے بڑا مرکز رہا ۔ یہی وجہ ہے کہ جہاں کوریا کی تاریخ میں اس مقام کو ممتاز حیثیت حاصل ہے وہاں کورین عوام کا بھی اس سے جذباتی لگاؤ ہے ۔اسی مقام پر 16فروری 1942کو سوشلسٹ کوریا کے معمار اور انقلاب کے نگہبان کامریڈ کم جونگ ال نے طبقاتی مبارزے کا پیغام داغتی ہوئی بندوقوں کی گونج میں جنم لیا تھا (کامریڈ کم جونگ ال پر تفصیلی مضون کے لیے ''سماج واد ' ' جنوری 2012کا شمارہ دیکھیں) اور یہی وہ پہاڑ ہے جہاں کوریا کے کمیونسٹ سپوتوں نے جرآت و بہادری اور قربانیوں کی لازوال داستانیں رقم کیں،جہاں سے طلوع ہونے والا سرخ سورج آج بھی اپنی آب و تاب برقرار رکھے ہوئے ہے جس سے ظلمات پرست اور انکے طفیلی لرزہ بر اندام ہیں۔

اس زمانے میں کامریڈ کم ال سنگ نے جاپان مخالف مسلح جدوجہد اور متحدہ محاذ کے کام کے ساتھ ساتھ ایک مارکسی،لیننی نظریات و تعلیمات کی حامل کمیونسٹ پارٹی کے قیام کا کام بھی جاری رکھا ۔ ایک طرف جاپانی سامراج کی وحشیانہ حکمت عملی اور رجعت پسندانہ جارحیت زوروں پر تھی تو دوسری جانب کورین عوام کی انقلابی تحریک بھی اپنے عروج پر تھی اور ملک بھر میں ایک بے پناہ جوش و ولولہ پیدا ہو چکا تھا ۔یہی وہ عرصہ تھا جس میں گوریلوں نے کئی ایک مقامات پر سامراجیوں کو بدترین شکستوں سے دوچار کیا بالخصوص جون1937کو بوچونبو(Bochonbo)میں ہونے والے معرکے میں جس کی قیادت کامریڈ کم ال سنگ کر رہے تھے ،دشمن پر شدید ضرب لگائی گئی ۔اس معرکے میں گوریلوں کی سرفروشی کا شہرہ دور دور تک ہوا اور یہی وہ معرکہ تھا جس نے کوریا کے عوام کے ساتھ ساتھ دنیا بھر پر یہ واضح کر دیا کہ گوریلوں کے ہاتھوں جاپانی سامراج کی شکستِ فاش اور کوریا کاسوشلسٹ انقلاب تاریخ کا ناگزیر امر ہے ۔ مئی1939میں موسان(Musan)کے مقام پر بھی جاپانی افواج کی کثیر تعداد خاک چاٹنے پر مجبور ہوئی ۔ ان لڑائیوں کے نتیجے میں براعظم پر جارحیت کرنے بالخصوص سوویت یونین پر حملے کی تیاری میں مصروف جاپانی استعمار کو ناقابلِ تلافی نقصانات کا سامنا کرنا پڑا جبکہ ملک بھر میں کام کرنے کے لیے قائم کی گئی انقلابی تنظیموں کی کارروائیوں میں بھی تیزی اور شدت پیدا ہوئی۔دراصل ان دنوں دشمن کی کڑی نگرانی اور مظالم سے بچنے کے لیے ملک بھر میں زیر زمین کام کرنے والی تنظیموں کا

جال پھیلایا گیا تھا جنھوں نے عوامی شعور کی بیداری میں کلیدی کردار ادا کرتے ہوئے عوام کو بڑے پیمانے پر اس جدوجہد میں شرکت پر آمادہ کیا۔کامریڈ کم سنگ نے مزدور بین الاقوامیت کے سچے نمائندے ہونے کی حیثیت سے اس وقت بھی سوویت یونین کے دفاع کا فریضہ سر انجام دیا تھا جب 1939میں جاپانی سامراج نے '' نومان ہان'' پر حملہ کر دیا تھا ،دشمن کے اس حملے کو ناکام بنانے کے لیے کامریڈ نے اپنے گوریلا دستوں کے ذریعے عقب سے جاپانی افواج پر بھرپور ضربیں لگائیں ۔جبکہ اس موقع پر چینی عوام کی انقلابی جدوجہد میں بھی بھرپور مدد وحمایت کی گئی۔

مسلح جدوجہد کا تیسرا اور آخری فیصلہ کن مرحلہ 1940سے لیکر 1945کے عرصے پر محیط ہے جس کے نتیجے میں دشمن شکست سے دوچار ہوا اور گوریلوں کو شاندار فتح حاصل ہوئی ۔ اس زمانے میں دوسری عالمگیر جنگ زوروں پر تھی ۔اگرچہ پہلی عالمی جنگ میں جاپان نے انگریزوں کا ساتھ دیا تھا مگر بعد میں اپنی بدلتی ہوئی ترجیحات کے تناظر میں دوسری عالمی جنگ کے موقع پر اس نے جرمنی اور اٹلی کے ساتھ فوجی معاہدہ کر لیا ۔چین سے مانچوریا اور کچھ دیگر علاقے وہ 1932میں ہی ہتھیا چکا تھا جبکہ 1941میں اس نے فرانس کے زیر قابض ہند چینی کے کچھ علاقوں پر بھی قبضہ کر لیا ۔ جرمنی اور اٹلی کی فاشسٹ قوتوں سے کیا گیا یہ معاہدہ 7دسمبر 1941کو جاپان کی طرف سے امریکا کے بحری اڈے پرل ہاربر پر حملے اور اسکی تباہی پر منتج ہوا جس کے بعد امریکا اور برطانیہ نے جاپان کے خلاف اعلانِ جنگ کر دیا۔ اب جاپانی سامراج دوسری عالمگیر جنگ میں مکمل طور پر ملوث ہو چکا تھا ۔ہر چند کہ اسی سال جاپان کے بحری بیڑے کو بحیرہ کورل اور جزیرہ میڈوے کی لڑائی میں شکست کا سامنا کرنا پڑا تھا مگر 1942میں وہ انگریزوں سے سنگا پور چھین چکا تھا جبکہ اسی سال اس نے برما پر بھی قبضہ کر لیا۔

مسلح جدوجہد کے اس آخری مرحلے میں کامریڈ کم ال سنگ نے دوسری عالمی جنگ کی وجہ سے پیدا ہونے والے حالات اور واقعات کے پیش نظر لڑائی کے طریقہ کار میں ایک نئی تبدیلی یہ کی کہ بڑی یونٹوں کو چھوٹی چھوٹی یونٹوں میں تقسیم کر کے شدید بحران میں مبتلا جاپانی سامراج پر آخری ضربیں لگا نا شروع کر دیں۔

1940کا سال تھا اور کوریا میں لڑی جانی والی اس مسلح جدوجہد کے آغاز کو دس سال کا عرصہ گزر چکا تھا ۔ان دس سال میں گوریلا جنگ کا 28سالہ نوجوان قائد کامریڈ کم ال سنگ خود کو ایک ایسا بہترین گوریلا لیڈر ثابت کر چکا تھا جس کے نام سے جاپانی استعمار لرزہ براندام تھا اور کوریا کے بچے بچے کے لب پر اس کا نام تھا ۔ ان دنوں جاپانی سامراجی اور اسکے تنخواہ دار باؤلے ہو کر کامریڈ کی تلاش میں سرگرداں تھے اور ان کی سب سے بڑی خواہش تھی کہ کسی نہ کسی طور پر انہیں تہہ تیغ لایا جایے۔ مگر یہ ان کی بھول تھی کیونکہ اب آزادی کی یہ جنگ اس مرحلے میں داخل ہو چکی تھی کہ کوئی سانحہ اسے ختم کرنے یا پیچھے ہٹنے پر مجبور نہیں کر سکتا تھا ۔جیسا کہ کوریا کے کمیونسٹوں کا ہم پہلے ذکر کر چکے ہیں کہ کسی زمانے میں انکی وجۂ شہرت باہمی

چپقلش اور کھینچا تانی ہوا کرتی تھی جسکی وجہ سے انھیں عالمی کمیونسٹ تحریک سے خارج کر دیا گیا تھا مگر اس کے محض 12سال بعد کامریڈ کم ال سنگ ایک ایسے نوجوان کمیونسٹ راہنما کے طور پر سامنے آئے جو کوریا کے تمام گروہوں کو متحد کر نے اور سامراج کے خلاف شروع کی گئی جدوجہد کو فیصلہ کن موڑ دینے کی صلاحیت اپنے عمل سے ثابت کر چکے تھے۔ یہی وجہ تھی کہ سوویت یونین کے عظیم بالشویک قائد کامریڈ جوزف اسٹالین کوریا کے اس نوجوان انقلابی قائد کو قدر کی نگاہ سے دیکھتے تھے ۔یہ کامریڈ اسٹالین ہی تھے جنھوں نے پہلے پہل کوریا کے گوریلوں کو مدد فراہم کی تھی اور روس کے مشرق بعید میں سوویت یونین کی سرخ فوج نے انھیں تربیت دی تھی ۔ کامریڈ کم ال سنگ بھی محنت کشوں کے اس عظیم استاد سے بے پناہ متاثر ہوئے اوریہی وجہ تھی کہ وہ اپنی آخری سانسوں تک ان تعلیمات کو اپنے سینے میں بسائے ہوئے مصروفِ جہد رہے جس میں کامریڈ اسٹالین کا ناقابلِ فراموش حصہ تھا۔ جاپانی استعمار کے بعد یانکی سامراج کو بدترین شکست سے دوچار کرنے سے لیکرکامریڈ اسٹالین کی وفات کے بعد روس میں خروشچیف جیسے ترمیم پسند کا ظہور ہو یا پھر سوویت یونین اور چین کے درمیان اختلافات ہوں ، دنیا بھر کی کمیونسٹ تحریکوں کی مدد و حمایت کا معاملہ ہو یا چین میں ڈینگ زیاؤ پینگ جیسے بورژوا شاہرہ گیر کے ظہور سے 90کی دہائی میں سوشلسٹ بلاک کی شکست و ریخت کا منظر نامہ ہو ،کامریڈ کم ال سنگ نے ہر موقع پر ٹھیک اسی طرح کامریڈ اسٹالین کے عظیم شاگرد ہونے کا حق نبھایا ہے جس طرح یہ حق خود کامریڈ اسٹالین نے کامریڈ لینن کے سچے شاگرد ہونے کے ناتے ادا کیا تھا۔ کارل مارکس ،اینگلز،لینن اور اسٹالین سے یہی رشتہ ہے جس کی وجہ سے بورژوا دنیا نے کامریڈ کم ال سنگ کو کبھی معاف نہیں کیا بلکہ عظیم بالشویک قائدین کے ساتھ ساتھ انکے خلاف بھی خوب زہر اگلا ہے ۔

مارچ1941میں کامریڈ کم ال سنگ مانچوریا سے سوویت یونین جا پہنچے جہاں شمال کی جانب'' یاشکی اسٹیشن'' میں ریڈ آرمی گوریلوں کی تربیت کر رہی تھی۔ بعد ازاں سوویت یونین اور کوریا کے جنکشن کے قریب واقع '' راریش'' کے تربیتی کیمپ میں بھی گوریلوں کو تربیت دی گئی ۔یہ جگہ مانچوریا کی سرحدوں کے قریب تھی۔سوویت یونین میں قیام کے زمانے میں ہی کامریڈ کم ال سنگ کی ملاقات انقلاب میں شریک ایک مجاہدہ کامریڈکم چونگ سک سے ہوئی جو محبت اور پھر شادی پر منتج ہوئی ۔یہ عظیم مجاہدہ مسلح جدوجہد کی شاندار فتح تک تمام معرکوں میں شریک رہیں۔

بہر حال ہم اپنے موضوع کی طرف واپس آتے ہیں کہ 1940کے آغاز تک کامریڈ کم ال سنگ جاپانی سامراج کے خلاف مسلح جدوجہد کو آخری فتح میں تبدیل کرنے کی حکمت عملی تیار کر چکے تھے اور جاپان کی سوویت یونین اور مشرقی ایشیاکے خلاف جارحانہ سامراجی مقاصد کی تکمیل کی راہ میں یہ گوریلے رکاوٹ بنے ہوئے تھے۔یہی وجہ تھی کہ جاپانی استعمار کوریا اور مانچوریا کو اپنے مضبوط اور

محفوظ عقب میں بدلنے کے لیے '' کورین عوامی انقلابی فوج'' کی مکمل تباہی کے درپے تھا جو اس کے لیے عقب میں موجود ایک مستقل خطرہ بنی ہوئی تھی ۔ جاپان نے دس لاکھ کانتو فوج اور کوریا میں موجود اپنی تمام ڈویژنوں کو '' کورین عوامی انقلابی فوج'' کے کچلنے کے لیے جھونک دیا .اس موقع پرکامریڈ کم ال سنگ نے دفاعی جنگ لڑنے کی بجائے دشمن پر بڑھکر حملہ کرنے اور پے درپے ضربیں لگانے کی حکمتِ عملی اختیار کی جو درست ثابت ہوئی ۔ انقلابی فوج کے دستے مختلف مقامات پر روانہ کیے گئے جہاں عارضی خفیہ اڈے قائم کر کے جاپانی افواج کے خلاف سرگرمیوں کا آغاز کیا گیا .یہ گوریلا دستے دشمن پر اچانک حملہ آور ہو کر اس کا صفایا کرتے اور پھر سرعت سے غائب ہو جاتے ۔ ان چھوٹے بڑے دستوں نے دشمن کے خلاف فیصلہ کن لڑائیاں لڑیں اور آخری فتح تک دشمن کو اُلجھائے رکھا۔

1944کے اواخر تک کوریا میں جاپانی سامراج کو گوریلوں کے ہاتھوں پے درپے شکستوں کا سامنا تھا جبکہ دوسری جانب عالمی جنگ اپنے اختتام کی طرف بڑھ رہی تھی۔ا س جنگ میں 25اکتوبرکو جاپانی بحریہ بحرالکاہل میں اپنی سب سے بھاری شکست سے دو چار ہو چکی تھی جس میں اس کے دو ڈویژن تباہ ہوئے جبکہ ایک طیارہ بردار جہاز کی غرقابی کے علاوہ متعدد کروز اور تباہ کن جہاز بھی غرق ہوئے ۔

اس وقت جب جاپانی سامراج کواپنی جارحانہ جنگ کے بڑے بڑے محاذوں پر مدافعانہ پوزیشن اختیار کرنی پڑی اور اس کی مکمل تباہی نوشتۂ دیوار تھی تو کامریڈ کم ال سنگ نے مسلح جدوجہد کی حتمی فتح کے پیش نظر آخری جنگی تیاریاں مکمل کر لیں اور عوامی بنیادوں پر جاپانیوں کے خلاف بغاوت کے انتظامات کیے۔ 28اپریل 1945کو اٹلی کے فاشسٹ راہنما مسولینی کی اپنے ہموطنوں کے ہاتھوں عبرتناک ہلاکت اور30اپریل کو برلن میں ہٹلر کی خودکشی کے بعد منظر نامہ بدل چکا تھا۔ 21جون کواوکی ناوا جزیرے پر جاپان کی شکست اور6اگست کو ہیروشیما اور 9اگست کو ناگاساکی پر ایٹم بم گرائے جانے کے بعد صورتحال تبدیل ہو چکی تھی۔ دوسری عالمگیر جنگ میں مارشل اسٹالین کے ہاتھوں نازی ازم کا تابوت تاریخ کے اندھیری غاروں میں پھینک دیا گیا تھا اور یوں خوں آشام فاشزم سے یورپ سمیت دنیا بھر کو نجات دلا دی گئی .اب ہٹلر شاہی اور فاشزم کے تکبر اور غرور کی علامت جرمن پارلیمنٹ (ریشتاغ) پر دنیا بھر کے محنت کشوں اور مظلوم اقوام کا عزیز درانتی اور ہتھوڑی سے مزین سرخ پرچم لہرا رہا تھا۔

یہ تھا وہ پس منظر جس میں 9 اگست کو کوریا میں کامریڈ کم ال سنگ عوامی انقلابی فوج کے دستوں کی لام بندی کا حکم جاری کر چکے تھے جس کے نتیجے میں گوریلوں نے کامریڈ کم ال سنگ کی قیادت میں ''عوامی انقلابی فوج'' نے سوویت یونین کی سرخ فوج کے شانہ بشانہ جاپانی سامراج کو شکست دینے اور مادرِ وطن سے نکال باہر کرنے کی آخری اور فیصلہ کن جنگ میں حصہ لیا ''راجن '''' چونگ جن'' '' نم یانگ'''' اور ''انگی'' کے علاقوں کی سمت پیشقدمی کرتے ہوئے یہ سارے علاقے دشمن سے آزاد کرا لیے اور جاپانی افواج کا صفایا

کر دیا گیا۔

15اگست1945تک کوریا میں گوریلوں اور سوویت فوج کے اشتراک عمل سے جاپانیوں کو مکمل شکست دے دی گئی اور ملک بھر میں عوامی کمیٹیوں نے اقتدار سنبھال لیا۔ یوں 15سال کی لازوال مسلح جدوجہد کے بعد 36سال پر مبنی جاپانی سامراجیت کا سورج کوریا میں ہمیشہ کے لیے غروب ہو گیا اور 15اگست1945کو کامریڈ کم ال سنگ نے عوامی جمہوری کوریا کی آزادی کا اعلان کر دیا۔ا س طرح انقلابِ کوریا کا پہلا مرحلہ مکمل ہوا۔

(نوٹ۔ اگلے شمارے میں اس مضمون کا دوسرا اور آخری حصہ پیش کیا جائے گا جس میں ’’ کوریا کی تقسیم‘‘ ’’ ورکرز پارٹی آف کوریا کا قیام‘‘ ’’ تین سالہ جنگ میں امریکی سامراج کی عبرتناک شکست‘‘ اور’’سوشلسٹ کوریا کی تعمیر‘‘ جیسے موضوعات پر روشنی ڈالی جائے گی۔)

ادب

بک پوکيو!

ڪرشن چندر/شفقت قادري

نوٽ: تازوئي 'ڊان' اخبار ۾ هڪ رپورٽ ڇپي ته سنڌ اندر خوراڪ جو مسئلو ڪانگو، سريلنڪا، نيپال ۽ بنگلاديش کان به وڌيڪ اگري حالت ۾ موجود آهي، سنڌ جي پنجن ضلعن، بشمول 'سر- درد' پاڪستان جي آباڻي ضلعي نوابشاهه 68 سيڪڙو بار بک جو شڪار آهن. اها رپوٽ انگريزي اخبار ۾ ڇپي! هندستان ۾ جڏهن بک جي مسئلي شدت اختيار ڪئي ته اتان جي حڪمرانن ان کي ڪيئن منهن ڏنو ان وارتا کي مشهور ڪهاڻيڪار ڪرشن چندر پنهنجي هڪ ڪهاڻيءَ ۾ قلم بند ڪيو. اها ڪهاڻي پڙهندڙن لاءِ پيش آهي. اها پڪ آهي ته اسان جا حڪمران به ڪرشن چندر جي ڪهاڻي وارن حڪمرانن وانگر ئي بک جي مسئلي کي ختم ڪرڻ جي ساڳئي ڪوشش ڪندا. ڪرشن چندر بک کي ختم ڪرڻ جا حڪمراني ۽ عوامي طريقا پڻ بيان ڪيا آهن. ڏسڻو اهو آهي ته اسان پنهنجي بک ختم ڪرڻ لاءِ انهن ئي ڏانهن واجهائيندا رهنداسين جن اها بک پيدا ڪئي آهي يا بک جهڙي جن کي عوامي انداز ۾ ختم ڪنداسين. (مترجم)

اسان کي خوراڪ جو مسئلو درپيش آهي.هر ماڻهو ڄاڻي ٿو ته هندستان ۾ خوراڪ تمام وڏو مسئلو آهي ۽ اسان ان مسئلي جي حل لاءِ ڪيئي طريقا پڻ آزمائي چڪا آهيون. سڀ کان پهريان اسان ڇا ڪيو جو 'ٽائمز آف انڊيا' ۽ 'هندستان ٽائمز' جي ڪالمن ۾ 'انُ پوکيو' مهم شروع ڪري ڏني، پر اها مهم ناڪام ٿي جو هاري 'ٽائمز' اخبارون ناهن پڙهي سگهندا، ۽ جي پڙهڻ سکي به وڃن ته اخباري صفحن تي هر نٿا هلائي سگهن.

ان مهم ۾ ضرورت ته ٽريڪٽرن ۽ هارين کي زمين ڏيڻ جي هئي پر اسان ان مهم جي لاءِ پريس کي استعمال ڪيو. بيشڪ پريس تمام اهم شيءِ آهي پر اها لفظن جا ڍير ته پيدا ڪري ٿي سگهي پر ان جو هڪ ڪڻو به نه! عادت موجب اسان غلط طريقا آزمايا ۽ ناڪام ٿياسين.

پوءِ اسان وزيرن جون تقريرون پيدا ڪيون، اشتهار پيدا ڪيا ۽ آفيسرن جي فوج پيدا ڪئي جن لفظن، قلمن ۽ ڪاغذن وسيلي پنهنجي ٽيبلن تي ئي 'انُ اپايو' مهم شروع ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. ڏسو! قلم ۽ ڪاغذ ڪارائتيون شيون آهن پر اهي پاڻ زمين جي پيدوار آهن، پڻ پاڻ زمين ناهن!

ان اپائڻ لاءِ اسان کي زمين جي ضرورت هوندي آهي ۽ زمين ته سائين منهنجا! هوندي آهي ڳوٺن ۾ نڪي سيڪريٽري حضرات جي دفترن جي ڇتن تي.ان لاءِ اها مهم به ناڪام ٿي!

هي آزاديءَ جي پهرين سال جي ڪٿا آهي.

آزاديءَ جي ٻين سال اسان کي وري هڪ نئين ڳالهه سُجهي: هندستان کي نون خيالان جي ضرورت آهي ۽ اهڙن نون نون ماڻهن جي ضرورت آهي جيڪي نوان نوان خيال سوچي سگهن سو گذريل ٽن سالن کان اسان اهڙا نوان نوان خيال ئي ڪائي ڍوءُ ڪيون پيا.

جيئين ته ان خوراڪ جي ڪوٺ جو مسئلو حل نه ٿي سگهيو هو، ان لاءِ هڪ نئون ماڻهو هڪ نئون خيال ڪڻي آيو: هڪ

ويلو بکيا رهو! بس ته پوءِ وري اها مهم جاري ٿي وئي. ڪانگريسي وزيرن توڙي اسيمبليءَ جي ميمبرن پڻ ان مهم جي حمايت ڪئي.

جيئن ته مان مسڪين ماڻهو هئس ان لاءِ مان ته ذاتي طور اها مهم اڻ مهينا اڳ ئي شروع ڪري چڪو هئس، هڪ ويلو ئي ماني ڪائيندو هئس. مونکي ته پوءِ خبر پئي ته لنگهڻ ڪٽڻ ۾ هاڻ مونکي وڏن وڏن ماڻهن، پيرن ڪبيرن جو مڪمل آشيرواد به حاصل آهي!

هاڻي جڏهن مونکي ان مقدس مهم جي ۽ مليل آشيرواد جي سڌ پئي ته پڪو پهه ڪيم ته ان مهم کي ڳوٺ ڳوٺ تائين پهچائي ئي دم ڪٽندس. جيئن ته منهنجي ديس جي گهڻي آبادي ڳوٺن ۾ رهندي آهي ان لاءِ هن مهم جي ناڪاميءَ يا ڪاميابيءَ جو دارو مدار ڳوٺن ۾ ڪم ڪرڻ تي هو. پر ڳوٺ ۾ عجيب ۽ غريب تجربو ٿيو: بمبئي شهر کان ڪي ٽيهارو ميل پرتي هڪ ڳوٺ جي ماڻهن مونکي وڻ سان ٻڌي ڇڏيو ۽ چيائون ته 'ڏس ڇورا! وطن جي حب واري تنهنجي جذبي جي اسان قدر ڪيون ٿا پر هڪ ويلو بکيو رهڻ واري عادت ته اسان پنهنجو پاڻ به سال اڳ ئي اختيار ڪئي هئي. ڪڏهن ڪڏهن ته به ويلا بک تي هوندا آهيون. ان لاءِ پهنجا شهري حوال هتي نه ڪر. هن چڪر ته توکي وڻ سان ٻڌو آهي، جي ٻي چڪر هتي آئين ته وڻ سان ٻڌي باھ ڏئي ڇڏينداسين'.

پائنيان ٿو ته مان پارن ديس پريمي نوجوانن کي ڳوٺن اندر اهڙا ڪيئي تجربا ٿيا هوندا ان لاءِ ئي ته هاڻي ان مهم جو ڪو پڙلاءُ ٻڌڻ ۾ ئي ڪونه ٿو اچي! ان کان علاوه اهو ته آزاديءَ جو ٻيون سال به گذري چڪو هو ۽ اسان کي ڪو نئون خيال به سوچڻو هو نه ته اسان جو عوام يڪسانيت جو شڪار ٿي وڃي ها! اوهان کي معلوم هجڻ گهرجي ته اسان هندستاني ماڻهو نواڻ پسند آهيون ۽ تمام جلد پراڻن خيالن مان بيزار ٿي پوندا آهيون.

آزاديءَ جي ٽئين سال ته خوراڪ جي کوٽ وارو مسئلو تمام گهڻي شدت اختيار ڪري ويو هو سو اسان کي ڪي سخت قدم کڻڻا پيا جهڙوڪ اسان خوراڪ جي وزير کي تبديل ڪري ڇڏيو ۽ پوءِ خوراڪ جي وزارت شري ڪي.ايم منشيءَ جي حوالي ڪئي. دنيا ۾ جاهل به تمام گهڻا پيا آهن، سو اهڙن ڪن جاهلن مونکان سوال ڪيو ته' خوراڪ جو وزير هٽائڻ سان خوراڪ جو مسئلو ته نه هٽندو نه!' پر انهن جاهلن کي اها ئي ته خبر ڪونهي ته اسان اهو ئي ته ڪيو آهي. وزير تبديل ڪرڻ سان گڏو گڏ اسان پنهنجا مسئلا به تبديل ڪندا رهيا آهيو. هاڻي خوراڪ جو مسئلو اسان لاءِ اهم ناهي رهيون، هاڻي ته وڻن جو مسئلو اهم ٿي پيو آهي! اڻ حل ٿيل مسئلن جا ڍير ئي ته اسان جي اپرنڌڙ آزاديءَ جي نشاني آهن. ڪڏهن ڪڏهن ته نون مسئلن جي پيداوار جو ڪاتن ۽ وزيرن جي پيداوار سان سڌو سڌون سنئون تعلق به جڙي ويندو آهي. خوراڪ جو مسئلو هو ته خوراڪ وارو وزير پيدا ٿيو، هاڻي وڻن جو مسئلو آيو ته وڻن جو وزير به اچي ويو! جي بناسپتي گهي تي بندش وجهڻ جي مهم زور پڪڙيو ته پڪ اٿم ته گيهه جو وزير به پيدا ٿي پوندو.

ان ئي شيءَ جو ته نالو آهي ترقي ۽ جنهن ماڻهوءَ کي اها ترقي نظر نٿي اچي اهو ڪميونسٽ آهي يا پرڏيهي ايجنٽ، ڪيس ترت جيل اماڻيو وڃي!

منشي صاحب جي 'وڻ پوکيو' مهم بيشڪ هڪ تمام بهترين خيال آهي، ان کي هيئن بيان ڪري سگهجي ٿو ته گهڻا وڻ معنيٰ گهڻو مينهن، گهڻي مينهن جو مطلب

آهي گهٽو فصل ۽ گهٽي فصل جو مطلب آهي گهٽو اڻُ!

توهان نه ڏنو ته اسان جي خوراڪ جو مسئلو ڪيتري نه سولائي سان حل ٿي وڃي ٿو! ڪنهن مونکي ٻڌايو ته اهو منشي صاحب جو پنهنجو نه پر هڪ روسيءَ جو خيال آهي جو روسي ميداني علائقن ۾ ميلن جي ايراضيءَ تي وڻ پوکي رهيا آهن جنهن سان آبهوا تبديل ٿيندي. پر نقاد اها ڳالهه وساري ٿا ويهن ته جيڪو ڪم روسين آزاديءَ جي ٽيهن سالن کان پوءِ شروع ڪيو سو اسان آزاديءَ جي سال شروع ڪري ڏنو آهي سو به بغير ڪنهن اجتماعي پلاننگ جي!

روسي ماڻهن کي پهريان ته سوشلسٽ انقلاب برپا ڪرڻو پيو، پوءِ هنن وڏن وڏن زميندارن ۽ جاگيردارن کان زمينون ڦريون ۽ هارين ۾ ورهايون. تنهن کانپوءِ هنن اجتماعي پوکي شروع ڪئي. اهڙي ءَ ريت ٽيهن سالن جي پرپور ۽ گونا گون تجربن کان پوءِ هنن وڻن ۾ هٿ وڌو آهي ته جيئن سنڌ زمين کي پوک لائق بڻائي سگهجي. پرا سان هندستان ۾ پهرين مرحلن تان ته ٽپنگ ڏيندا گذري وياسين. هتي ڪو سوشلسٽ انقلاب برپا ناهي ٿيو ڇو ته انقلاب اسان جي عدم تشدد واري مسلڪ جي خلاف آهي. اسان وڏن زميندارن ۽ جاگيردارن کان زمينون، جاگيرون نه ڦريون ڇو ته اسان انفراديت ۾ يقين رکون ٿا. سو اسان انهن ڳالهين ۾ نه پياسين ۽ سڌوسنئون 'وڻ پوکيو' مهم شروع ڪري ڏني سين ڇو ته اها مهم اسان کي ڪنهن به انقلاب جي جوکم ۾ نٿي وجهي! اها اسان کي اجتماعي پوکي اپنائڻ تي مجبور به نٿي ڪري. اها هڪ نهايت سڌي ۽ سادي مهم آهي جيڪا موجوده حالتن ۾ ڪنهن به تبديليءَ جو تقاضو ئي نٿي ڪري.

ان لاءِ اسان جي وزير صاحب تي نقل بازيءَ وارا الزام لڳائيندڙ ماڻهو ڪوڙا آهن.سويت سونين جي پلان ۽ اسان جي پلان ۾ وڏو فرق آهي جنهن کي ماڻهو فراموش ڪريو ٿا ڇڏن! فرق اهو آهي ته سويت يونين وارو پلان پوئين پلان جيان ڪامياب ٿيندو، جڏهن ته اسان وارو پلان شروع ٿيندي ئي ناڪام ٿي چڪو آهي. هاڻي اڇون ٿا آزاديءَ جي چوٿين سال تي.

آزاديءَ جي چوٿين سال اسان کي سڀ کان وڏيڪ نرالو خيال سجهيو! اسان 'انُ پوکيو' مهم ترڪ ڪري 'بک پوکيو' مهم تي پنهنجي سموري توانائي ڏيڻ شروع ڪري ڏني آهي. اها مهم هن وقت ته صرف بهار ۾ ئي جاري ٿي آهي پر ڪامل يقن اٿم ته ستت ئي اها مهم ٻين صوبن تائين ڦهيلجي ويندي ۽ جتي ماضي ۾ ناڪام ٿياسين، هن واري ضرور ڪامياب ٿينداسين!.

اصل ۾ اسان جي 'وڻ پوکيو' مهم ان ڪري ناڪام ٿي جو ان جي بنيادي منصوبابنديءَ ۾ ڪي کوٽون رهجي ويون هيون. جيئن مان اڳ ۾ ٻڌائي آيم ته وڏيڪ وڻ معنيٰ وڏيڪ مينهن....! پر وڏيڪ مينهن ته ڪکرن مان به حاصل ڪري سگهجي ٿو، سو وڏيڪ ڪکر مهم ڇو نه شروع ڪجي؟ پر ان مهُم لاءِ اسان کا ديوتا سان جهيڙو ڪرڻو پيو ها ۽ اسان جي رياست ته سيڪيولر آهي ۽ مٿان وري پاڪستان سان به معاملا اٽڪيا پيا هئا. سو ٻنهي محاذن تي جهيڙو ڪيئن ڪري ٿي سگهياسين؟ ان لاءِ ئي ان مهم کي ختم ڪرڻو پيو.

موجوده اسڪيم اسان صفا هاڻي هاڻي تيار ڪئي آهي. اها مهم مالٿس جي واڌو آباديءَ واري اصول تي آڌاريل آهي. هندستان کي ڏڪار جي ضرورت آهي. ڏڪار ان لاءِ ضروري ناهي ته ڪو

هندستان ۾آنَ جي ڪا ڪوٽ آهي، پر ڏڪار ان لاءِ ضروري آهي ته هندستان جي آبادي گهٽي آهي. توهان کي خبر آهي ته اورنگزيب جي زماني ۾ اسان صرف ڏهه ڪروڙ هئاسين، پوءِ ڪمپني سرڪار آ؟ي، بک بدحالي آئي، وبائون آئيون، بيٺڪي نظام آيو پر اسان جي آبادي وڌندي ئي رهي ۽ 1947 تائين اسان چاليهه ڪروڙ ٿي وياسين. سو اسان نيڪ ۽ مهربان سامراجي حڪمرانن سان گڏجي اهو ڪم ڪيو جو پنهنجي ملڪ جو هڪ ٽڪرو الڳ ڪري ڏهه ڪروڙ ماڻهن مان ته جان آجي ڪرائي سين. اهڙي ريت اسان جي سياستدانن جي ذهانت جي ڪري ڏهه ڪروڙ ماڻهن جي کاڌ خوراڪ، ڪپڙي لٽي ۽ روزگار جي مان جان ڇٽي. جي ورهاڱو نه ٿي ها ته هي ماڻهو اسان کي پريشان ڪن ها. پاڪستان تي سرگرميءَ سان تنقيد ڪندڙن کي اها ڳالهه نه وسارڻ گهرجي

آزاديءَ جي چوٿين سال اسان جا سيئي پراڻا بندوبست ختم ٿي چڪا هئا. هڪ پراڻي چواڻي آهي ته ڪنهن به شيءَ کي حاصل ڪرڻ جا ٽي طريقا آهن: گهرو، اڌاري وٺو يا چوري ڪيو. سو اسان عوام کان گهر ڪئي ته وڌيڪ اَنُ اپايو پر ناڪام ٿياسين.آمريڪا کان ڪٽڪ اڌاري وٺڻ جي ڪوشش ڪئي سين پر ناڪام ٿياسين ۽ عوام جي چوري ته پاڻ ايتري ڪري چڪا آهيون جو وٺائن چورائڻ لاءِ ڪجهه ڇڏيو ئي ڪون اٿئون!

نيٺ ڇا ڪجي؟ هاڻي جي اسان پنهنجي آباديءَ جي حساب سان آنُ نٿا اپائي سگهون ته پوءِ ڀلا ڪٽي پنهنجي آباديءَ کي ئي آنَ جي حساب سان گهٽائي ڇڏجي! اهو ماڻهو مار رستو جناب مالٿس جو آهي.

پر هڪ ٻيو فيلسوف به ٿي گذريو آهي جنهن چيو هو ته ’زيمن هارين کي ڏيو‘، ’ڪم ڪريو، پيدا ڪريو ۽ حاصل ڪريو‘. پر ان فيلسوف جو نالو مالٿس نه هو، سندس نالو مارڪس هو ۽ مارڪس ته هڪ ڪميونسٽ هو!پر اسان جو ڪميونسٽن سان ڇا وڃي؟ اسان جي پنهنجي راه آهي جيڪا مارڪس ازم جي نه پر گانڌي ازم، مالٿس ازم جي راه آهي.

’بک پوکيو‘ مهم جي شروعات کان اڳ اسان کي هڪ سمجهو ماڻهو صلاح ڏني هئي ته ههڙي انتهائي قدم کڻڻ بدران اسان کي ڪي ٻيا رستا تلاش ڪرڻ گهرجن، جهڙوڪ آنَ اپائڻ لاءِ هندستان ۾ آنَ جي پوکيءَ جي ايراضي وڌائڻ گهرجي. ان سمجهو ماڻهوءَ جي تجويز هئي ته اسان کي پنهنجين ٽوپين تي ان اپائڻ گهرجي. سندس چوڻ هو ته هر ٽوپيءَ جي مٿان ڇٽيهه چورس انچن جي ايراضي بيڪار ئي پئي آهي ۽ جي اسان ٽوپين جي مٿان ڪجهه مٽي رکي پاڻي ڏيون ته ان تي فصل اپائي سگهجي ٿو. ٽيهه ڪروڙ هندستانين جو تصور ته ڪريو جن جي مٿن تي ڇهٽيهه هم چورس انچن جي ايراضي پوکي لائق بڻجي پوندي جن تي اسان ڪٽڪ، چانور ۽ داليون پوکي سگهون ٿا، پاڃين جا ننڍا ننڍا باغ به پوکي سگهجن ٿا جن ۾ گوگڙون، گوبي، ڀينڊي جي پوک ٿي سگهندي ۽ مزي جي ڳالهه ته اهو سڀ ڪجهه اسان جي پنهنجن مٿن تي ئي اپائي سگهبو!بلڪل ڪارمين ميراندِ وانگر.

منهنجي هڪ داناء دوست ٻڌايو پئي ته هي خيال اصل ۾ ڪارمين ميراندِ کان ئي اخذ ڪيو ويو آهي، ڪارمين ميراندِ آمريڪا جي مشهور اداڪار آهي. مون چيو ته سٺو آهي، جي اسان کي آمريڪي ڪڻُ نٿي ملي سگهي ته ته نه ملي اسان امريڪي خيال ته حاصل ڪري ٿا سگهون نه! ان ۾ ڪهڙي برائي آهي؟

اڇو ته پهريان وزيرن مشيرن جا آشير واڌ حاصل ڪريون ۽ اها مهم شروع ڪريون ڇو ته اسان جي متبرڪ آزادي ۽ پبلڪ سيفٽي ائڪٽ جي ڪري هندستان ۾ ڪا به مهم تيستايئين ڪامياب نه ٿي ٿي سگهي جيستائين ان کي وزيرن مشيرن جو آشيرواد حاصل نٿو ٿئي.

منهنجي دوست چيو ته ان ۾ هڪ مشڪل آهي، ڇا وزير مشير پنهنجي مٿن تي ٽماٽا، بصر، سٽي يا ڪپهه پوکڻ پسند ڪندا؟ اها ڳالهه ته مون سوچي ئي نه هئي. نيٺ اها اسڪيم به ترڪ ڪري ڇڏيم.

جي اسان زميندارن، جاگيردارن، واپارين، منافع خورن ۽ سامراجين کي ختم نٿا ڪري سگهون ته پوءِ ڏڪار وسيلي عوام کي ئي ختم ڪري ڇڏيون ته بهتر ٿيندو ۽ اهڙو ڏڪار پوکيون جهڙو بنگال ۾ آيو هو.

بنگال جي پوئين ڏڪار ۾ ته فقط پنجٽيهه لک ماڻهو مئا هئا، اهو ته ڪجهه به ناهي، ان سان اسان جا مسئلا حل نه ٿيندا. هيل ته اهڙو هيبتناڪ ۽ ڏهڪائيندڙ ڏڪار آڻڻ گهرجي جو ڪروڙها ماڻهو مري وڃن. اسان کي ته اهڙي قسم جي عدم تشددي، گانڌي وادي ايٽم بم جي ضرورت آهي جنهن سان ڌرتي جو بار هلڪو ٿي ويندو. پوءِ اسان جا نيڪ ۽ وطن سان محبت ڪندڙ ماڻهو نهايت شان ۽ شوڪت سان زندگي گذاري سگهندا. جي ڏڪار سان به ماڻهن جو گهربل تعداد نٿو مري ته پوءِ اسان کي هي ڪم ڪرڻا پوندا، جهڙوڪ: 1. هاري تحريڪن کي نيست نابود ڪرڻو پوندو.2. شاگرد تحريڪن کي ڪچلڻو پوندو.3.اسان جي مخالف هڙني تحريڪن کي ختم ڪرڻو پوندو.

منهنجو ايمان آهي ته جي اسان اهي سڀئي طريقا گڏو گڏ هلايا ته اسان 1951 تائين، پر ان کان به اڳ۾ خود ڪفيل ٿي ويندا سين، پر ان خود ڪفيليءَ جو دارومدار مرندڙ ماڻهن جي تعداد تي آهي.

ٻڌو اٿئون ته چين ۾ اهي سڀئي طريقا استعمال ڪيا ويا هئا پر ناڪام ٿيا! تشدد ۽ جنگ جي باوجود عوام وڌندو ويو. ڪومنتانگ، آمريڪي مداخلت، بک، ڏڪار، وبا جي باوجود چين ۾ عوام زور پڪڙيندو ويو. ٻڌو اٿئون ته هندستان ۾ پڻ عوام زور پڪڙيندو، جو عوام لافاني آهي!.

پروفائل

سوشلسٹ رومانیہ کی معمار، کامریڈ الینا چاؤشسکو

مشتاق علی شان

سوویت یونین کے معروف کمیونسٹ دانشور''ورکولبانوفسکی'' نے ایک جگہ لکھا ہے کہ '' بالشویک انقلاب نے عورت کو کامل آزادی دیتے ہوئے اسے ہر لحاظ سے مردوں کے برابر حقوق دئیے ہیں اور شاندر سیاسی،معاشی اور سماجی کارنامے سر انجام دیکر عورتیں قلیل عرصے میں اشتراکی معاشرے کے معماروں میں شامل ہو گئی ہیں ۔اس سلسلے میں ان کی دین اتنی گراں قدر ہے جتنی کہ مردوں کی۔ سوویت یونین میں عورتوں کے روایتی ،معاشرتی اور حیاتیاتی کمتری کے افسانے کو غلط ثابت کر دکھایا گیا ہے''۔

1917کے عظیم اکتوبر انقلاب کے یہ ثمرات صرف سوویت یونین تک ہی محدود نہیں رہے بلکہ بالشویک قائدین نے سوویت یونین میں نئے انسان کی تشکیل کے جس کام کی ابتداء آدم کی بجائے حوّا سے کی تھی ،اس کی مثالیں ہمیں عالمی کمیونسٹ تحریک کی تاریخ میں نمایاں طور پر نظر آتی ہیں ۔مارکس ازم،لینن از م کی تعلیمات سے لیس ان انقلابی عورتوں نے جدوجہد اور انقلاب کی پرخار راہوں سے گزرتے ہوئے اشتراکی سماج کی تعمیر جیسے فریضے کی تکمیل میں عزم اور حوصلے کی وہ داستانیں رقم کی ہیں جس کی انسانی تاریخ میں نظیر نہیں ملتی۔آسمانِ انقلاب کے دمکتے ہوئے ان سرخ ستاروں کی فہرست انتہائی طویل ہے جن میں کامریڈ کروپسکایا ، کلارا زٹکن، یانگ کوئی ہوئی، الیگزنڈرا کولنتائی، کم جونگ سوک، اناطولیا زویا، روزالکسمبرگ، لیو خولان، ایتھل روزنبرگ، سونیا اور فکرت شیخو جیسے نام شامل ہیں۔

ایسا ہی ایک نام رومانیہ کی انقلابی راہنما اور کمیونسٹ مجاہدہ کامریڈ الینا چاؤشسکو کا ہے ۔ وہ7جنوری 1916کو رومانیہ کے علاقے LENUTA کے ایک غریب کسان گھرانے میں پیدا ہوئیں۔ الینا نے اپنی ابتدائی تعلیم گاؤں کے اسکول میں حاصل کی جہاں انکا شمار ذہین ترین طلبہ میں ہوتا تھا اور انھوں نے ابتدائی درجات کا ہر امتحان امتیازی نمبروں سے پاس کیا۔لیکن غربت وافلاس کے مارے اس کے لیے تعلیم جاری رکھنا ممکن نہیں رہا تو محض 15,16سال کی عمر میں وہ اپنے بھائی کے ہمراہ بخارسٹ آ گئیں جہاں پہلے تو اس نے ایک لیبارٹری میں معاون کی حیثیت سے کام کیا اور بعد ازاں ایک ٹیکسٹائل فیکٹری میں ملازمت اختیار کی۔گاؤں کے زرعی سماج سے بخارسٹ شہر آکر پرولتاری بننے والی الینا کے لیے کسانوں کی کٹھن زندگی طبقاتی ناہمواریاں اور انکا جانکاہ مشاہدہ کوئی نئی چیز نہیں تھی مگر شہر میں اس نے بندۂ مزدورکے تلخ و تیرہ ایام کو بھی قریب سے دیکھا جس سے اس کا طبقاتی شعور مزید پروان چڑھا۔اس نے محنت کشوں کے حقوق کے لیے جاری جدوجہد میں بڑھ

چڑھکر حصہ لیا اور اس سلسلے میں وہ صرف ٹریڈ یونین سرگرمیوں تک محدود نہیں رہی بلکہ 20سال کی عمر میں وہ پکی اشتراکی بن چکی تھی۔اگرچہ اس زمانے میں اسے اعلیٰ تعلیم کے مواقع نہیں ملے مگر اس نے اپنے طور پر مطالعہ جاری رکھا بالخصوص اشتراکی تعلیمات کا ۔ یہی تعلیمات تھیں جسکے باعث الینانے 1937میں رومانیہ کی کمیونسٹ پارٹی کی ذیلی تنظیم '' ینگ کمیونسٹ لیگ'' میں شمولیت اختیار کی۔

اس دوران الینا کی ملاقات ایک نوجوان انقلابی ''نکولائی چاؤشسکو'' سے ہوئی جو الینا کی طرح ہی مغربی رومانیہ کے ایک غریب کسان گھرانے میں پیدا ہوئے تھے ،جس نے 11سال کی عمر میں مزدوری شروع کی اور محض 15سال کی عمر میں '' ینگ کمیونسٹ لیگ''میں شامل ہوتے ہوئے طبقاتی مبارزے کی آتشیں وادیوں میں قدم رکھے تھے۔یہی نکولائی چاؤ شسکو بعد ازاں سوشلسٹ رومانیہ کے معمار اور ایک عظیم اسٹالین وادی راہنما کے طور پر سامنے آئے۔الینا اور نکولائی کی پہلی ملاقات ہی گہری دوستی میں تبدیل ہو گئی جس کی بنیاد ایک جیسا محنت کش پس منظر اور انقلابی نظریات تھے، جسکے لیے انھوں نے انتھک جدوجہد کی۔

ینگ کمیونسٹ لیگ میں الینا اور نکولائی کا کردار انتہائی متاثر کن تھا چنانچہ1938میں جب رومانیہ پر شاہ کیرول دوئم کی فاشسٹ آمریت مسلط ہوئی تو اسکے خلاف کمیونسٹ پارٹی نے شاندار جدوجہد کی ۔اس عرصے میں الینا اور نکولائی نوجوانوں اور محنت کشوں کو منظم کرتے رہے جس کا سلسلہ انکی تنظیم سازی ،اسٹڈی سرکلز اور لیکچرز پروگرامز سے لیکر فاشسٹ حکومت کی جبر وزیادتیوں اور ہٹلر و مسولینی کے اتحادی ہونے کی بنا پر روا رکھنے والی عوام دشمن پالیسیوں کے خلاف اشتہارات اور پمفلٹ تقسیم کرنے سے لیکر جلسے جلوس اور مظاہروں سے ہڑتالوں تک پھیلا ہوا تھا۔

1939میں رومانیہ کی فاشسٹ حکومت نے الینا اور نکولائی چاؤشسکو کی جانب سے ریلوے کے مزدوروں کی ہڑتال منظم کرنے اور کمیونسٹ لٹریچر تقسیم کرنے پر انھیں '' خطرناک کمیونسٹ شورشی'' قرار دیا ۔ نکولائی فاشسٹوں کے ہاتھوں گرفتار ہو کر جیل چلے گئے جہاں سے بعد ازاں اپنے آبائی دیہات جلاوطن کر دیئے گئے جبکہ الینا گرفتار ہونے کی بجائے روپوش ہو گئیں اور زیر زمین رہ کر انقلابی کام جاری رکھا۔ کچھ عرصے بعد نکولائی بھی جلاوطنی سے فرار ہوکر زیر زمین سرگرم ہو چکے تھے۔1941تک یہ انقلابی کبھی جیل ،کبھی جلاوطنی تو کبھی زیر زمین رہ کر انقلابی کام کرتے رہے ۔اس زمانے میں ینگ کمیونسٹ لیگ نے فسطائیت مخالف سرگرمیوں میں بھرپور حصہ لیا چنانچہ اسی سال جب چاؤشسکو جیل سے رہا ہوئے تو انھیں ینگ کمیونسٹ لیگ کا سربراہ مقرر کیا گیا ۔دوسری عالمگیر جنگ کے موقع پر1945میں مارشل اسٹالین کی ریڈ آرمی فاشسٹ جرمنوں کو کھدیڑتی ہوئی رومانیہ میں داخل ہو گئیں اوراور یوں فاشسٹ فوجی حکومت کا خاتمہ ہوا۔1947میں'' پیپلز ری پبلک'' تشکیل دی گئی اور رومانیہ کی کمیونسٹ پارٹی برسرِ اقتدار آئی ۔مزدور طبقے سے تعلق رکھنے والے اشتراکی راہنما جارجیو جارجی ڈج ملک کے سربراہ مقرر

ہوئے۔

انقلابِ رومانیہ کی سرافرازی کے بعد23دسمبر1947کو الینا اور نکولائی نے شادی کر لی ۔ان دونوں انقلابیوں کی 52سالہ سیاسی اور42سالہ ازدواجی رفاقت ایک بہترین مثال ہے جسے واقعی کمیونسٹ ہی قائم کر سکتے ہیں۔ شادی کے فوری بعد الینا اور چاؤشسکو نے رومانیہ کی انقلابی جنگ میں شہید ہونے والے مجاہدین کے ایک بچے '' والنٹین'' کو گود لے لیا (ان کا یہ بیٹا آج بھی رومانیہ میں حیات ہے)۔1950میں الینا نے اپنی پہلی بچی ''زویا'' کو جنم دیا اور اگلے سال یعنی 1951میں انکے بیٹے '' نکو'' کی پیدائش ہوئی۔ اس انقلابی جوڑے نے سوشلسٹ رومانیہ کی تعمیر کے سلسلے میں انتھک خدمات سر انجام دیں ۔ 1952میں نکولائی چاؤشسکو وزارتِ زراعت کے ڈپٹی ڈائریکٹر مقرر کیے گئے اور کچھ عرصے بعد پولٹ بیورو کے رکن بنا لیے گئے ۔جبکہ الینا بھی کمیونسٹ پارٹی کے اہم ترین عہدوں پر، جن میں سینٹرل کمیٹی کی رکنیت بھی شامل تھی، اپنی ذمہ داریاں سرانجام دیتی رہیں۔ اس دوران 1957میں الینا نے اپنی باقاعدہ تعلیم کی جانب دوبارہ توجہ دی ۔انکا رحجان کیمسٹری کی طرف تھا سو انھوں نے بخارسٹ یونیورسٹی سے گریجویشن مکمل کی اور بعد ازاں رومانیہ کی ایک بہترین کیمیائی محقق کے طور پر اپنا لوہا منوایااور نیشنل انسٹیٹیوٹ آف کیمیکل ریسرچ میں تحقیقی کام جاری رکھا یہاں تک کہ 1966میں انھوں نے کیمسٹری پر اپنا تحقیقی مقالہ مکمل کرتے ہوئے PHDکی ڈگری حاصل کی (بورژوا پریس نے ان کی تعلیم کو ہمیشہ مشکوک قرار دیتے ہوئے اسکے خلاف زہریلا پروپیگنڈا کیا ہے)۔

1965میں رومانیہ کے عظیم کمیونسٹ راہنما جارجی جارجیو ڈج کا انتقال ہوا تو نکولائی چاؤشسکو کو رومانیہ کا فرسٹ سیکریٹری مقرر کیا گیا ۔یوں چاؤشسکو '' سوشلسٹ ری پبلک آف رومانیہ '' کے صدر مقرر ہوئے۔ مارکس ،اینگلز اور لینن کی تعلیمات سے ذہن منور رکھنے والے چاؤشسکو زندگی بھر مختلف انقلابیوں سے متاثر رہے مگر جن دو انقلابیوں کی تعلیمات اور زندگیوں نے انھیں شدید طور پر متاثر کیا ان میں پہلا نام مارشل اسٹالین اور دوسرا نام کوریا کے مارشل کم ال سنگ کا تھا ۔انہی کی تعلیمات کی روشنی میں انھوں نے رومانیہ کو ایک جدید صنعتی ملک اور '' جوچے ازم'' کی دولت سے مالا مال کرنے کے اقدامات کیے،جس میں الینا انکے شانہ بشانہ شریک تھیں۔جولائی1971میں الیناسماجی ،اقتصادی پروگرام کے کمیشن کے رکن کے طور پر خدمات سرانجام دیتی رہیں ۔جون1973میں انھیں کمیونسٹ پارٹی آف رومانیہ کی ایگزیکٹو کمیٹی کی رکن جبکہ نومبر1974کو کمیونسٹ پارٹی کی 11ویں کانگریس میں پولٹ بیورو کی رکن منتخب کیا گیا، پارٹی کے سینئر رفیق Emil Bodnarasنے اس عہدے کے لیے انکا نام تجویز کیا تھا ۔ یہی نہیں بلکہ اپنی کارکردگی کی بنیاد پر 1977میں کامریڈ الینا پارٹی باڈی کی ایگزیکٹو کمیٹی کی مستقل بیورو کی رکن اور مارچ 1980میں رومانیہ کی ڈپٹی وزیر اعظم مقرر کی گئیں۔سوشلزم کی جدوجہد اور لافانی عوام کے لیے خدمت کے عوض رومانیہ کے عوام نے انھیں '' مادرِ قوم'' کا خطاب دیا تھا۔

نومبر1984میں پارٹی کی

13ویں کانگریس میں صنعتی ترقی کی اپنائی گئی پالیسی کو جاری رکھنے کا اعلان کیا گیا ۔ اس زمانے میں رومانیہ کو بجلی اور ایندھن کی کمی جیسے مسائل کا سامنا تھا پارٹی پالیسی یہ تھی کہ بیس سال یعنی1995تک رومانیہ توانائی کے معاملے میں خود کفیل ہو جائے گا جبکہ 1989 تک اس سلسلے میں کافی پیشرفت بھی کی جا چکی تھی ۔ یہ سرد جنگ کا وہ آخری ایام تھے دیوارِ برلن ٹوٹ چکی تھی ، پولینڈ ،ہنگری ،چیک سلاویکیہ ،بلغاریہ اور مشرقی یورپ کے دیگر ممالک میں سوشلزم ایک بحران سے دو چار تھا اور کسی زمانے میں عالمی مزدور تحریک کا سب سے طاقتور ساتھی کہلانے والا سوویت یونین اپنے انہدام کی جانب بڑھ رہا تھا ۔

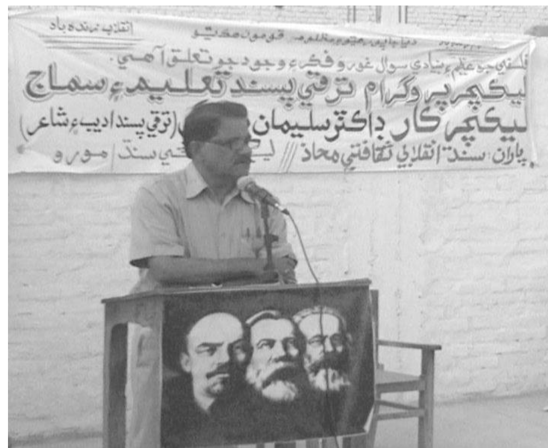
یہ تھا وہ پس منظر جس میں سوشلسٹ رومانیہ کے خلاف سازش کا جال بچھایا گیا اور 16دسمبر1989کو رومانیہ کے مغربی علاقے '' تیمیسور'' میں ایک نام نہاد بغاوت برپا کی گئی ،یہ اسی طرز کی فاشسٹ بغاوت تھی جیسا کہ 1956میں سامراجیوں نے ہنگری کے فاشسٹوں کو اسلحہ اور دولت دیکر منظم کی تھی اور ہنگری کی درخواست پر سوویت یونین کی ریڈ آرمی نے اس کو کچل دیا تھا ۔ رومانیہ میں ہونے والی اس سازش میں '' یون ایلیسکو'' جیسے غدار اور فوج کے کچھ عہدیدار بھی شریک ہو گئے تھے جن کی پشت پناہی عالمی سامراج کر رہا تھا ۔جب حکومت کے خلاف ہنگامے شروع کرائے گئے تو چاؤشسکو نے پولیس کوا سے پرامن طور پر منتشر کرنے کے احکامات دئیے مگر سازش کے تحت فوج نے مظاہرین پر گولی چلا کر یہ مشہور کرا دیا کہ اسکے احکامات چاؤشسکو نے دئیے تھے۔ 20دسمبر تک باغی فوج اور غداروں کی ایما ء پر مظاہرین کی تعداد 50ہزار تک پہنچ چکی تھی(یہ بورژوا پریس کے اعداد و شمار تھے ، مظاہرین کی حقیقی تعداد اسکا ایک چوتھائی حصہ بھی نہیں تھی) ۔اس کے اگلے روز نکولائی چاؤشسکو اور الینا نے بخارسٹ میں سینٹرل کمیٹی بلڈنگ کی بالکونی سے 80ہزار کے مجمع سے خطاب کیا جس میں مشرقی یورپ کے ممالک میں ہونے والے ردِ انقلابات اور اس میں سامراجی مداخلت کی شدیدمذمت کرتے ہوئے سوشلسٹ رومانیہ کے لیے آخری دم تک لڑنے کے عزم کا اعادہ کیا گیا اور پارٹی کی سماجی و معاشی پالیسیوں کو زیرِ بحث لایا گیا ۔یہ صورتحال دیکھتے ہوئے سازشیوں نے عوام میں کچھ شرپسند داخل کر دئیے جنھوں نے سوشلزم اور سوشلسٹ حکومت کے خلاف نعرے لگانا شروع کر دئیے ۔ فوجی غدار اور دیگر وطن فروش اس موقع پر حرکت میں آ گئے۔

الینا اور چاؤ شسکو نے فرار ہونے کی بالکل کو شش نہیں کی بلکہ وہ رات انھوں نے سینٹرل کمیٹی بلڈنگ میں ہی گزاری ۔بعدازں چاؤ شسکو اور الینا کو گرفتار کر کے ایک فوجی اڈے میں لیجایا گیا جہاں انھیں فوری طور پر تین عدد سویلین ،پانچ عدد ججوں دو پراسیکوٹروں اور دو دفاع کیت وکلاء پر مشتمل فوجی ٹربیونل کے سامنے پیش کیا گیا ۔ اس نام نہاد مقدمے کی پوری کارروائی اور ان کی شہادت کی ویڈیو آج بھی '' یو ٹیوب'' پر دیکھی جا سکتی ہے جس میں وہ کامریڈ نکولائی چاؤشسکو اور کامریڈ الینا پر کوئی الزام ثابت نہیں کر سکے ۔مقدمے کے دوران چاؤ شسکو کا کہنا تھا کہ ''وہ صرف محنت

کش عوام اور ’’گرینڈ نیشنل اسمبلی ‘‘کو جوابدہ ہے ،لٹیروں کے اس ٹولے کو نہیں‘‘۔ چاؤ شسکو اور الینا کو قتل کرنے کا فیصلہ پہلے ہی ہو چکا تھا مقدمے کی کارروائی محض ایک دکھاوا تھا۔ چاؤ شسکو اور الینا نے بڑی بہادری سے سزائے موت کا فیصلہ سنا جس پر فوری عمل درآمد کا حکم دیا گیا تھا ،مگر ان کے چہروں پر موت کی زردی تو خیر کیا ہوتی ہلکی سی شکن تک نہیں تھی۔جس وقت چاؤشسکو اور الینا کے ہاتھ باندھ کر انھیں برآمدے میں گولیوں کا نشانہ بنانے کے لیے لایا جا رہا تھا وہ اپنے قاتلوں ، سامراجیوں اور فاشسٹوں پر لعنت بھیج رہے تھے۔جس وقت انھیں دیوار کے ساتھ گولی سے اڑانے کے لیے کھڑا کیا گیا اس وقت کامریڈ الینا کے آخری الفاظ تھے’’ رومانیہ زندہ رہے گا ‘‘ جبکہ اس کا رفیق انقلابی کامریڈ نکولائی چاؤشسکو محنت کشوں کا عالمی گیت

’’ انٹرنیشنل ‘‘ گا رہا تھا ۔25دسمبر 1989کو کرسمس کے دن اس انقلابی جوڑے نے رومانیہ کے انقلاب کا آخری باب اپنے لہو سے رقم کرتے ہوئے ان کمیونسٹ روایات کو تابندہ رکھا جس سے گیبریل پیری، رالف فاکس، جیولیس فیوچک،خسرو روزبہ ، ایتھل اور جیولیس روزنبرگ ،چے گویرا ، چارو مجمدار اور پیٹرس لوممبا جیسے نام وابستہ ہیں۔

رپورٽ/ پارٽي سرگرميون تصويرن ۾

موري ۾ ليڪچر

سنڌ انقلابي ثقافتي محاذ/ليبر پارٽي مورو سنڌ طرفان هڪ ليڪچر پروگرام بعنوان ”ترقي پسند تعليم ۽ سماج“ رکيو ويو. ترقي پسند اديب ۽ دانشور ڊاڪٽر سليمان سولنگي ليڪچر ڏنو. آجياڻي تقرير ڪامريڊ مختيار راهو ڪئي ۽ اختتامي تقرير ڪامريڊ يونس راهو ڪئي ۽ پروگرام جي ڪاروائي ڪامريڊ امير لغاري هلائي. پروگرام ۾ تقريبن 80 ماڻهن شرڪت ڪئي.

ليڪچرڪار پنهنجي ليڪچر دوران اهو چيو تہ وقت جي اهم ضرورت آهي تہ اهڙا پروگرام ڪرائي ڪارڪنن جي ڪيڊر بلڊنگ ڪئي وڃي ۽ ان سان گڏوگڏ سماجي تبديلي لاءِ انقلابي پارٽي جي تعمير ٺيٺ گهرجي. ڪامريڊ موضوع تي ڳالهائيندي چيو تہ رياستي تعليم هتان جي پيڙهيل پورهيتن ۽ مظلوم قومن لاءِ نہ پر رياستي طبقاتي مفادن جي ترجمان آهي، تعليم، ميڊيا جا سڀ وسيلا هن رياست وٽ گروي هوندا آهن ۽ رياست انهن کي استعمال ڪندي رجعتي تعليم کي هٿي ڏئي ٿي اتي انقلابي ڌرين تي اهو فرض ٿئي ٿو تہ هو رياست جي ان نظرياتي ويڙه جو مقابلو ڪن. اها تعليم جيڪا سماج کي اڳتي وٺي وڃي، هر قسم جي قومي ۽ طبقاتي جبر کان آزاد سماج اڏڻ طرف هجي ۽ مذهبي انتها پسندي جي جاءِ تي سيڪيولر روايتن کي هٿي وٺرائي ان کي ترقي پسند تعليم چئبو آهي. هن وقت اشد ضرورت آهي تہ فڪري ويڙه جا محاذ کوليا وڃن، انقلابي تنظيمن کي مظبوط ڪيو وڃي، تنظيمن اندر ڪيڊر بلڊنگ ڪئي وڃي، هتان جي هارين، پورهيتن کي منظم ڪيو وڃي، ۽ هن فرسوده نظام سان ويڙه ڪئي وڃي.

ذوالفقارآباد رٿا خلاف ليبر پارٽي حيدرآباد جي ريلي

14 آگسٽ تي ليبر پارٽي بڻورو پاران ملهايل ڪارو

چمبڙ ۾ پرپاسي شاخن ۾ ڦاٽي ڪوٽ خلاف سنڌ هاري پورهيت آبادگار ڪميٽي ۽ ليبر پارٽي حيدرآباد جو مظاهرو

ڪامريڊ نذير عباسي جي قاتلن جي گرفتاريءَ لاءِ ليبر پارٽي ڪراچي طرفان سندس شهادت واري ڏينهن تي ڪيل مظاهرو

ليبر پارٽي سنڌ جو جنرل سيڪريٽري ڪامريڊ بخشل ٿلهو ۽ سنڌ هاري پورهيت آبادگار ڪميٽي جو سيڪريٽري ڪامريڊ فيض ڪيريو چمبڙ ۾ ڦاٽي ڪوٽ خلاف بک هڙتال تي ويٺل ساٿين سان ڳالهائيندي

ليبر پارٽي ٹنڊو ڄام شهيد نذير عباسيءَ جي ورسيءَ تي ڪامريڊ کي ڀيٽا

ڪامريڊ فيض ڪيريو سنڌ هاري ڪميٽي جي جاکوڙي ڪردار ڪامريڊ احمد خان لغاري کي

سنڌ نيشنل مووومينٽ پاران شهيد نذير عباسي جي ياد ۾ سڏايل ميڙاڪي کي ڪامريڊ بخشل ٿلهو خطاب ڪندي

ڳوٺ لغاري بجاراٽي ۾ ڪامريڊ شهيد نذير عباسيءَ

ليبر پارٽي سنڌ جي قومي ڪميٽي ميمبر ڪامريڊ
امير لغاري کي ڪراچيءَ ۾ استادن جي ٽيل

ليبر پارٽي سنڌ جي قومي ڪميٽي جي گڏجاڻي

پنين ڏيڍ سال کان گلگت ۾ گرفتار ۽ آءِ ايس آءِ جو
تشدد سهندڙ

ڪامريڊ بابا جان جي رهائي لاءِ اسلام آباد ۾
ليبر پارٽي پاڪستان جو مظاهرو

ڪامريڊ
شير باز
فلپائين جي
ڪميونسٽ
ساٿين سان
گڏ بابا جان
جي رهائي

گلگت کے 25 معصوم مسافروں کی شہادت کے موقع پر

توقیر گیلانی

میں نے بچپن میں کہانی میں پڑھا تھا شاید
نوع انساں میں کچھ ایسے بھی قبیلے ہیں کہ جو
خون پیتے ہیں اور انسانوں کو کھاجاتے ہیں
اس کہانی نے تذبذب میں ہمیشہ رکھا
کیا حقیقت میں بھی ایسے قبیلے ہونگے۔۔؟
آج ان خونی بلاؤں کے جو لشکر دیکھوں
خون انسان کے "طالب" یہ جنونی، وحشی
میں نے بچپن میں کہانی جو پڑھی تھی شاید
اُس کہانی کے قبیلے تو یہی ہیں لوگو
خون پیتے ہیں اور انسانوں کو کھاجاتے ہیں۔

سيو سنڌ يونيورسٽي اينڊ ايجوڪيشن ڪميٽي سنڌ يونيورسٽي جي وي سي کي ميمورينڊم ڏيندي ۽

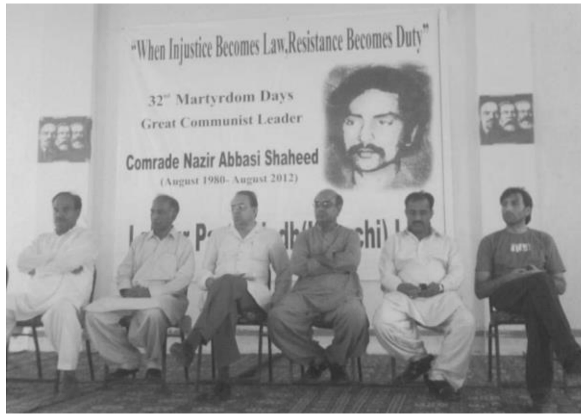
سيو سنڌ يونيورسٽي اينڊ ايجوڪيشن ڪميٽي سوڊا اڳواڻن سان ملاقات ڪندي

سيو سنڌ يونيورسٽي اينڊ ايجوڪيشن ڪميٽي پريس ڪانفرنس ڪان پوءِ

ليبر پارٽي ڪراچي پاران سچل ڳوٺ ۾ ملهايل ڪامريڊ شهيد نذير عباسيءَ جي ورسي جي موقعي تي ڪابي ڏر جا اڳواڻ خطاب ڪندي

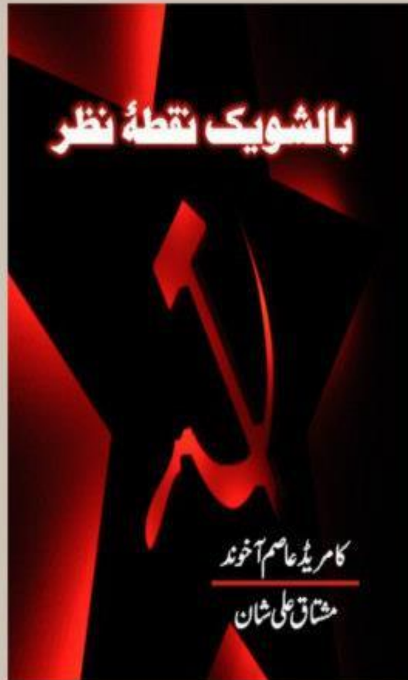
سیپٹمبر/آکتوبر **2012**ع

بالشویک نقطۂ نظر
کامریڈ عاصم آخوند
مشتاق علی شان

